

Yiiru

yidi Ngwoo'ra Ngwükäjäär je

Äni kitabanu

Luka gwuru gwallu gitab nggee. Gitab nggee giruya ngwuja'ri ngwanni ngwädi ngwe Lukalu kitabanu gidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Gitab nggee ginggida awa ngwoo'ra ngwudi Yicu, yiima ye yidi Ligi'rim lanni Liju'ru, ngwübädiyä ngwuja'ralu ngwanni ngwujaw ngwani nginde, “kündär gani Üräjälim na Yäwüdiyä 'dar na Jamra 'di aar obani ngwaalu 'dar gididlä” (Yiiru 1.8). Ämnä Ngwaalu gwudi ngwükirijin, gwädälü ngwüjänü ngwuru Ngwüyäwüd ngwube badalu ngwüji 'dar gididlä.

Ligi'rim liru lanni Liju'ru lüllü kerala liru yiima ngwüllü ngwoo'ranu ngwudi Yicu Üräjälim komon gidi Yi'rinyinä yidi Uni yidi Ngwüyäwüd ngwuje üktini ngwuje ojemeye nono lanni liru yi'ra yidi gi'doonga aar 'di'ri ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwo ngwüllinä kitabanu nggee. Luka gwinggida awa Ngwaalu ngwapu yiiru ndi eelle gwudi ngwükirijin ngwündäjinä na ndi acajidi gwudi yi'doonga yidi Ngwaalu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ja'rimani mama gwani inggidi ngwuja'ri (1.1-26)
2. Ngwuja'ri ngwümü'rädi ngwe Yicu na ngwaru ngwe (1.1-14)
3. Mandi ngwaalu ngwudi Yäwüdä (1.15-26)

4. Inggidi gwudi ngwuja'ri Üräjälim (2.1—8.3)
5. Inggidi gwudi ngwuja'ri Yäwüdiyä na Jamra (8.4—12.25)
6. Yiiru yanni yapa je Bulij (13.1—28.31)
7. Yiiru yanni yiru gi'ra yi'di'ri ye Bulij (13.1—14.28)
8. O'rajidalu gwanni gwuju Üräjälim (15.1—35)
9. Yiiru yanni yiru gi'ra rom yi'di'ri ye Bulij (15.36—18.22)
10. Yiiru yanni yiru gi'ra tä'räl yi'di'ri ye Bulij (18.23—21.16)
11. Ji gwudi Bulij korkon Üräjälim na Gäyjäriyä na Ruma (21.17—28.31)

A Yicu 'di'ri ngwallu kerala

(Murkuj 16.19–20; Luka 24.50–53)

¹ Mengga gwani Yabuluj, kitabanu ganni gullu nyi gwerre, nggwenggaca gu yi'ralalu 'dar yanni yärrä je Yicu na yanni yenggacing je ngwüjü 'tu'tu gaji ganni gi'di'rüng ge yiiru ye

² 'di a gomom ila ganni giming ge 'di'ri ngwele kerala. Gaji ganni ga'ting ge na 'di'rü, gwondacana ngwo'ra ngwükäjäär je ngwüngün ngwanni ngwäbrüng je Ligi'räm le lanni Liju'ru.

³ Anni ma Yicu iyä dirbä ngwayi ngwüdi'ra giyi'ranyanu, ngwujalu ngwäti yomon küü'ri rom (40). Ating enggani ngwäälü yomonanu yonyadu ndi aar lenge 'didanu ndi ari gwuma 'di'ra giyi'ranyanu. Aar le ondaji ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwe ngwudi yeleny yidi Ngwaalu.

⁴ Gomom ge'te anni ma aar le ji ndi eny gwüpäng, ngwuje ondaci ngwuje ci nunnu, "Aa'ti ngaa la gatani Üräjäliming ngaa be dünici

angidacing gwudi Papa gwanni gwarung gwe gwanni gwu'dingina gwuca je gwe.

⁵ Ndi ari Yuwana gwünyinyü yaw ye a be yomon cong ngaa la nyinyini Ligi'rim le lanni Liju'ru."

⁶ Anni ma Yicunga mbudidi ngwoo'ra ngwe ngwüngün gwüpäng, aar otacalu aar ci, "Gwani Deleny, jadu gwuru gwanni gwada gwe gwä'racä Yijiräyil yelena?"

⁷ Ngwuje ci, "Ngaa la'ti äti kaji na giyomon yanni yige'ta je Papa yeleny ye yüngün.

⁸ A be ma ji ma ara je gu Ligi'rim lanni Liju'ru üllänü, la je be onjaji yiimala ngaa ru lanni ladi inggidi gwani äny kündär gani Ürajälim na Yäwüdiyä 'dar na Jamra 'di ngaa obani ngwaalu 'dar gidädlä."

⁹ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwü'di'ri ngwäyänü ngwegen ngwallu kerala 'di ngwäni giyibä'ränü ngwü'rinyänälü ngwäyänü ngwegen.

¹⁰ Aar ji ndi ombajidi kerala 'ti'tog anni mung ji ndi allu, puprang no a ngwüji rom (2) ngwugenna ngwureda ngwubidu 'tädlü aar je ci,

¹¹ "Ngwüji ngwee gwudi Jäliling, ngaa larra ngaa be dünä ngene ndi ombajidi kerala? Yicu nggwee gwanni gwuma aar 'di'riyi 'danggalanu gwuma aar gwe ele kerala, gwa ji gwo'ra 'to anaku änggädä gu gwuma ele kerala."

A Mitiyaj mandi ngwaalu ngwudi Yäwüdä

12 Aar kwodalu aar gatana Gidotra gidi Ngwüminiti aar ila Üräjälim ga'ti ola ngwaalinganu ndi ele anaku ari gu dimürä didi gomom giru Kwo'ra tä'ril.*

13 Anni ma aar obana aar allu ngwu'dun alu nggwe kimbanu ganni gati aar gu ji. Lanni ju liru lani, Butruj na Yuwana na Yagub na Andrawuj na Bilipüj na Tumaj na Bartumawuj na Mätä na Yagub giji gidi gur gani Albayu na Jamaan gwanni gwati ligor enyanu gwani gen na Yäwüdä giji gidi Yagub.

14 Ngindenga 'dar lo'rajidalu gwüpäng anaku äbräjäär gu ndi otaci Ngwaalingalu ngindenga ngwawnga le na Märiyäm nanni gwudi Yicu na ngwenggen.

15 Giyomon giyoo, a Butruj 'di'ri ngwikirjijnänü, ngwa ru küü'ri nyärläl (120), ngwüdünälä gidiliganu

16 ngwari, "Lani ngweengga, ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe gitab gwerre ngwäti ngwäyänü anaku aru gu Lig'i'rim lanni Liju'ru ngwulemanu ngwudi Däwüd kur gani Yäwüdä gwanni gwuma ru guy gidi ngwüji ngwanni ngwuma määtä Yicung.

17 Yäwüdä gwuru doo'ra de'te 'dengganu gwa-cajidar le giyiiru giyee."

18 (Ngwube ellang giruny ngwiliny ngwe ngwanni ngwuma aar je ätäädä gwani yiiru yüngün yiming ye gwurlanu Yicu gwe gwuma gu i'di ngwümü'rälü yidül ye 'di a ngwanginu ngwüngün ubi a ngwüw 'täädälü mbüny.

---

* **1:12 1.12** Ngwaalu ngwaru bränü küü'ri rom na 'di (50) ndi ele yora yalu.

19 A gu ngwüjji 'dinginalu 'dar ngwudi Üräjäliming aar ätäda giruny nggoo ngwüriny ngwani Akildama ngwuja'ri ngwee ngwani Yärmiyängä, 'Giruny gidi Yin.'

20 No, a Butruj ari, "Yüllinä kitabanu gidi Mäjimür ndi ari,

'A ngwu'dun ngwüngün undanu,
diji dere da'ti da gu janu.'

A mana ngwaalu ngwu'ter yüllinä 'to ndi ari,
'A diji di'ter mandi giyiiru yüngün.'

21 Yäy gu no, ya gu jayi ndi ari ar bupi diju dannu dacadidar le giyiiru giyee gaji ge 'dar ganni gapu ge Deleny dani Yicu yiiru 'dengganu,

22 'tu'tu gomom ganni ginyinyä ge Yuwana ngwüju 'di a gaji ila ganni gima ge Yicu 'di'ri aar nje gatani ngwallu kerala. Ndi ari diji de'te 'dengganu ar le ru ladi inggidi gwani 'di'ri gwüngün."

23 No aar apa ngwüju rom (2), Yujib gwani Barjabaj (gwati aar ci 'to Yuctuj) na Mitiyaj.

24 Aar otaci Ngwaalingalu aar ari, "Gwani Deleny, nga gwuru gwulingidi ligor lidi diji, enggaci nje diju ngwüji ngwee rom (2) dannu dinananga

25 ndi ape yiiru giyee yidi ukaji, yanni yima je Yawüda gatani gwuma ele ngwaalu ngwanni ngwadi nono."

26 Aar be gatu yu'ru, aar idada ndi Mitiyaj aar ape aar gendaji ngwoo'ra ngwukajaar je gwuru 'di na gwe'te (11).

2

Üllä gwudi Ligi'rım lanni Liju'ru

¹ Anni ma gaji ila gidi gomon gidi Yi'rinyinä yidi Uni yidi Ngwüyäwüd, ngwoo'ra 'dar gwudi Yicu ngwuju aar ji gwüpäng ngwaalu ngwe'te pu.*

² Puprang no, a yal aranu kerala nono yal yidi dirun diru dudu ngwüllä 'di ngwonyadi ngwu'dunala ngwoo ngwujaar gu ndi jalu.

³ Aar engga ngwungla ngwuru nono gwele lingla lidi ligä ngwüllä ngwubadalu ngwaci ngwüjälä 'dar ngwanni ngwuju ngeno. ⁴ A je Ligi'rım lanni Liju'ru onjadala ngwuje ätäädä yiima aar ondaji ngwuja'ri ngwungla ngwe ngwu'ter.

⁵ Giyomon giyoo Üräjälım, Ngwüyäwüd ngwonyadu ngwanni ngwüdünyädi Ngwaalinga ngwuju. Ngwındi ngwaalu mbüny mbüny giyen gididlä.

⁶ Anni ma aar 'dingini yal giyee, A ngwüji ngwonyadu o'rajidalu aar ji 'ril ndi ari diji de'te de'te di'dinginu ngwuja'ri gwudi lingla lüngün ngwüdüdjänä.

⁷ A je le ngwaalu elalu aar utalu aar ari, "Ngwüji ngwee 'dar ngwondaju ngwä'tüdi gwudi Jälilingo?"

⁸ Aar mine arra 'dar ma ar je 'dingini aar ondaji ngwuja'ri gwudi yilü yege 'dar anaku rar gu?

---

* **2:1 2.1** Yi'rinyinä giyee yati ji ma yomon küü'ri rom na 'di (50) abralu yidi Yi'rinyinä yidi Dambdani.

9 Alanga liru Ngwübriti na Ngwumadi na Ngwulami, ngwüji ngwati ji Mijuputumiya na ngwanni ngwati ji Yäwüdiyä na Gäbüdükiyä, na Bunduj na Ajiya,

10 na Birijiyä na Bämiliyä na Mijir na ndi elada Libiyä gwe ngwaalu gito gito ngwucaar je Giruwan na ngwüji ngwuru ngwirnü ngwändi Ruma,

11 ngwuru Ngwüyäwüd na ngwanni ngwändi giyobo yidi Ngwüyäwüd. A gu ngwüji janu ngwuru Ngwükirid na Ngwädigü. Ngwu'dinginar je ngwondaju giyiima yidi Ngwaalu ngwungla ngwe ngwege.”

12 Aar ji 'ril a je ngwe ngwaalu elalu aar otajidalu aar ari, “Yiru ange giyee?”

13 A je be loko ondajaji ngwu'dera nono aar ari, “Lima iyä di'rica donyadu diming je rlälüyä?”

A Butruj ondaji

14 A Butrujinga 'di'ralü ngwoo'ra ngwe ngwoo ngwuru 'di na gwe'te (11), a Butruj ondajala gwulleniy ngwondaji ngwari, “Lani ngweengga ngwuru Ngwüyäwüd na nga nga 'dar lanni lati ji Üräjälim, gerajiny läni ngaa je enggaci ngaa lenge ngwuja'ri ngwee.

15 Ngwüji ngwee ngwa'ti rlälü anaku ara gu. Ngwaalu ngwona ngwuru dilu danu gaji giru tudini kwo'rongo (9).

16 A be yiru giyee yanni yari ye dijir dani Yüwül ndi ari,

17 ‘Ngwaalu ngwari nu yiru giyee yanni yadi nje ärrä giyomon giyä'di yidi gwodaning,

- äny gwa bäläjä ngwüjü 'dar Ligi'rimä nono
 lüny.
 A yiji yalu yanni yiru ngwur na yera ya alliji
 yijirä,
 na ngwamal ngwalu ngwäti ngwäy ngwudi
 engga ngwuja'ri,
 na ngwümäyän ngwalu ngwa je ngwulingid
 eny.
- 18 Yäy 'di 'to ngwinäd ngwüny ngwanni ngwuru
 ngwur na ngwaw,
 ngwunje bäläji Ligi'rimä nono giyomon
 giyä'di ngwa alliji yijirä.
- 19 Äny gwa ge'te yi'ral yidi allalu ndir kerala
 na yi'remna ya ji yiru 'ter gidiyängälü,
 ngwaalu ngwa ru yin, ngwa ru ligä na ngwa
 ru dilü dipa gi'ranu.
- 20 Lingen la gwurli la ru dirim na düüwä da
 gwurli da ru yin
 a ya ji giyee gwerre gwerre 'di a be gomon
 ila nggä'di gipa gidi näji gidi Deleny.
- 21 Na diji danni durnidi
 ngwüriny ngwudi Deleny, da gilängidini.'"
- 22 A Butruj ari, "Gerajar ngwäni ngwüji ng-
 wudi Yijiräyil ngaa 'dingini ngwuja'ri ngwee,
 Yicu gwudi Najrang gwuru diji dinggida de
 Ngwaalu ndi ari dukäjing 'danggalanu yiima
 ye na allalu ndir na yanni yiru yi'remna 'ter
 yanni yärrä je Ngwaalu 'danggalanu nginde gwe,
 yilingidä je yigo'ro yalu.
- 23 Yicu nggwee gwügäbicijärä je Ngwaalu yiiru
 ye yanni yilingiding ye yorto ye ngwaalinga
 'tu'tu gwerre, ngaa ape ngwuy ngwe ngwudi

ngwüjī ngwuru Garany, ngaa pä kü'rälä ganni gimamindanu ngaa 'rinye.

²⁴ A be Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu yiima ye yüngün gwuma aar gwä'dälü giye'rendenyanu yidi yi'rany ndi ari yi'rany ya'ti äti yiima ndi aar määtäädälü.

²⁵ Deleny dani Däwüd dondaja Kirictu gwe kitabanu ngwari,

'Nggwänggädi Delenya ngwäyänü ngwüny yomonalu 'dar.

Ndi ari ngwujicinyalu kaama,
nunnu aa'ti nggwa lagadalu.

²⁶ Yäy gu no nggwujayanu giligoranu lüny nyi elnge gwujayanu.

Ngwangina ngwüny 'to ngwa jici ge'tajing gwudi midi.

²⁷ Ndi ari nga gwa'ti gwuny gatanalu gidel didi yi'rany

na ndi ari nga gwa'ti gwa gäbici ngindeng gwunga gwanni Gwuju'ru gwa 'digi'ri.

²⁸ Nga gwuminy enggaci gay gidi midi

na nga gwuny gäbici nggwa jayanu gwulleney 'dungunga.'"

²⁹ A Butruj ari, "Lani ngweengga, nggwa je ondaci ndi ari nggwicänänü ndi ari papa gwege gwani Däwüd gwuma ayi gwuma aar gatu na dimomo düngün ndo ngene 'di gomom gidi gweneng.

³⁰ A be nginde gwuru dijir gwülingidi ndi ari gwümü'ricä Ngwaalu yi'rany ngwuci nu, gwa alliji gijü güngün ge'te gididu'rala didi yeleny.

31 A Däwüd engga yi'ral yanni yadi ele ndi ji gweere, ngwondaji 'di'rī gwe gwudi nginde gwanni Gwubrutar yelenya ndi ari gwa'ti gwa aar gatanalu gidelanu didi yi'rany na ndi ari ngwa'ti ngwa 'digi'ri ngwangu ngwüngün.

32 Ngwaalu ngwuma 'di'riyi Yicung nggwee gwumidu na nyii gilee 'dar liru lānggādi 'didaning nggwee.

33 Gwuma aar 'di'riyi gwuma aar nāji nājing gwupa ge'te gwalu kaama gidi Ngwaalu gwuma Papa ātādā Ligi'rimā lanni Liju'ru larung le lima aar nje bālājā nono gilee lānggādāngāā ngaa 'dingini gweneno.

34 Ndi ari Däwüd gwa'ti 'di'rū ngwallu kerala ngwube ru gwaru nu,
'Deleny dica Delenya dūny,
Jalu ngene kaama gūny

35 'di ngaa gi'tiji gūwānālū gunga
nga ro'talu giyoranu yunga.'

36 Yāy gu no, a gu ngwūji lenge 'dar ngwudi Yijirāyil ndi ari, Yicu nggwee gwü'rinyitāngāā, gwuru gwuge'ta Ngwaalu ngwuru Deleny ngwuru gwanni Gwubrutar yelenya."

37 Anni ma gu ngwūji 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar je dugi yigor aar ci Butrujing je ngwoo'ra ngwe ngwükājāār je, "Yiru ange yanni yadi nje ārrī lani ngweengga?"

38 A je Butruj ci, "Jo'renyanar ara je nyinyi 'dar ngwüriy ngwudi Yicu Kirictu ara je Ngwaalu dūdānijānū gwalu gwanni gwuki, la je be angidaci Ligi'rimā lanni Liju'ru.

39 Ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe Ngwaalu, ngwalu ngwuru aar ru ngwudi yiji yalu aar ru ngwudi ngwüji 'dar ngwanni ngwü'tüdänü Ngwaalu, ngwüji 'dar ngwanni ngwa je Ngwaalu ngwege ngwuru Deleny urnidi."

40 A je Butruj ondaci ngwuja'ri ngwe ngwonyadu ngwuje le rimalu ngwuje pácälü, "Gilängidiyär yigo'ro yalu kimaadanu nggee giki gidi didlä ndee."

41 Ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwuma ämni ngwuja'ri ngwüngün aar je nyinyi yaw ye ngwa ru ngwüü'ri tä'ril (3,000) aar je gendani ngwikirijin komon nggoo.

Acajidi gwudi ngwikirijin

42 Ati aar jalu yomon 'dar ndi aar 'täji ngwäyänü nda je ngwoo'ra ngwükäjäär je enggaci ngwuja'ri aar acajidi gwüpäng ndi eny na ndi acajidi ndi otaci Ngwaalingalu.

43 A yi'ral yanni yati je ngwoo'ra ngwükäjäär je ärrü, aar je iye yedenyo, a ngwoo'ra ngwükäjäär je ape yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima yipa.

44 Ngwikirijin 'dar ati aar ji gwüpäng ati aar emadi giyi'ralanu 'dar gwüpäng.

45 Ati aar ellang ngwony ngwegen ngwanni ngwätäär je ati aar ätäda ngwengga ngwanni ngwa'ti äti.

46 Aar äbräji giyomonalu 'dar ndi o'rajidalu ngwämrä kobo. Ati aar acajidi gwüpäng ndi eny ngwu'dun ngwegen aar emadi ndi eny gwüpäng yigor ye yijayanu yiru 'didanu.

⁴⁷ Ati aar ortada Ngwaalinga ati aar jayi ngwüjü ngwäy 'dar. Ati je Deleny gendaca ngwüjü ki'doonga gegen yomon 'dar ngwanni ngwuma gilängidina.

3

A Butruj u'riyi dirga nono

¹ Gomon ge'te Butrujinga Yuwana gwe ländädi kobo gaji ge giru tä'räl (3) gidi otaci Ngwaalingalu lingen le ligwurlu.

² Ngenone gilängir licaar Längir lanni Lijaw, gur giju gu giru dirga anaku lingidäär gu, gapaar ating jalu yomon reny längirü nono ndi geraci ngwüjü guy ngwanni ngwati ilada ngwämrä kobo.

³ Anni mung engga Butrujing je Yuwana gwe liju gito ndi äni kobanu, ngwuje geraci guy nunnu aar ätä gony gere.

⁴ A Butruj alliji ngwäy nono ngwombaji jicom na Yuwana 'to. A Butruj ci, "Ombaji nje!"

⁵ No, ngwuje alliji ngwäy nono ngwuje ombaji, ngwuge'taji ndi ari gwadi aar ätäda gony gere.

⁶ A be Butruj ci, "Dab na buta gwa'ti nyi äti, a be yanni yäti nje, ya je ätä. Ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu gwudi Najrang, nggwang ci 'di'rü nga ele!"

⁷ Ngwube 'di'riyälü gaama ge ngwudige'dajala. Puprang no, a yora ji 'däny ngwü'di'rälü prüd ngwüdünädälä.

⁸ Ngwü'di'ri'tälä yora ye yüngün ngwuje gag-itu ngwele. Ngwuje be gwujani aar le ele aar äni

ngwämrä ngwudi gobo ngwele ngwü'di'ri'tälä ngwortada Ngwaalinga.

⁹ Anni ma ngwüji ngeno engga gwändälü ngwortada Ngwaalinga,

¹⁰ aar lenge ndi ari gur giru ganni gati jalu gیلانگیر lidi gobo licaar Längir lanni Lijaw ndi geraci ngwüjü guy, aar allalu ndir a je le ngwaalu elalu giyi'ral yanni yima ji 'dünggüngün.

Ngwuja'ri ngwudi Butruj kobanu

¹¹ Anni ma gur ji ndi mätinädä ndi Butrujinga Yuwana gwe, a ngwüji 'dar allalu ndir, aar je rükädä nono ngwaalu ngwucaar je Gurd gidi Jiliman.

¹² Anni ma Butruj engga ngwüjü aar gu ru no, ngwuje ci, “Lani ngwüji ngwüny ngwudi Yijiräyil, yi'ral yarra giyee ma ara je allijalu ndir? Ange gwuru nje be alliji ngwäy nono no, nono ma yiima na jayi gwäri ru gwu'riya dijü nono ndee ngwele?”

¹³ Ngwaalu ngwudi Äbräyim na Ngwaalu ngwudi Ijaag na Ngwaalu ngwudi Yagub, Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege, ngwuma näji dinädä düngün dani Yicu. Nginde gwanni gwuma aang määtä ngaa ätädä ngwelenya nunnu aar 'rinye, ngaa nyi'rini ngindeng ngwäyänü gideleny dani Bilatij anni mung ru gwading gatalu.

¹⁴ Ngaa linyi'rinä ngindeng gwanni Gwuju'ru Gwüdünälü, ngaa be bupi ara je Bilatij gätijä guralu ganni gige'ta giimra.

15 Ngaa 'rinye ngindeng gwanni gwuru gay gidi midi gwuma be Ngwaalu 'di'riyi giyi'ranyanu, nyii liru lānggādi yi'ral giyee.

16 Änni gwe ngwüriny ngwudi Yicu, gwuru gwuma u'riyi guru nono nggee gänggādāngāa ngaa lenge gima ojeme nono. Yiru ngwüriny ngwe ngwudi Yicu na änni gwe 'dünggüngün gwanni gwuma u'riyi nono, anaku änggādä gu nga nga 'dar.

17 A be gweneno lani ngweengga, äny gwülingidi ndi ari yanni yärrä je ngwelenyinga le, yärrä je gu ngaa la'ti līngidi.

18 A be yiru giyee ndi ari awa Ngwaalu ngwuma ätiyi ngwuja'ri ngwäyänü ngwondacung ngwe ngwījirä 'dar gwerre ngwari, nginde gwüngün gwanni Gwubrutaar yelenya, gwa aar ärrä yündä.

19 Jo'renyanar be, ngaa o'raca Ngwaalinga nunnu ara je dūdānījānū ndi ke gwalu. Nunnu a gaji gidi obe düwä de ila Gideleny.

20 Gwa je be ükacä ngindeng gwanni Gwubru-taar yelenya gwanni gwäbräjärrä je gwani Yicu.

21 Ndi ari gwa jalu kerala 'di a gaji ila ndi ari a yi'ral 'dar aar gi'tini yiyang, anaku ondaca gu Ngwaalu ngwījirä ngwüngün ngwanni ngwuju'ru gwerre.

22 Ndi ari Müjä gwaru nu, 'Deleny diru Ngwaalu ngwalu da je ükcä dījirä nono ükājāär nyi gu, a nginde gwadi 'tüdä 'danggalanu. Gwa aang 'dengenaci giyi'ral 'dar yanni yadi ara je ye ci ngaa je ärrä.

23 Dīji danni da'ti da 'dengenaci dījirä ndoo, da

aar linynyi ngwüjänü ngwudi Ngwaalu.’

²⁴ A ngwüjir 'dar ngwanni ngwuma je Ngwaalu ükäjä ngwuja'ri ngwe, ngwätinä Jämüwilingänü na lanni lima gwujana gwodan, londaja yi'ral ye yidi yomon giyee.

²⁵ Na ngaa liru ngwu'rin ngwudi ngwüjir ngaa ru 'to ngwu'rin ngwudi gekajidi gwanni gwugekajidu Ngwaalu ngwügüürnängä le ngwalu. Anaku mi'ricing gu Äbräyiming yi'rany ngwuci, 'Gilinge ge gunga, nggwa onjaci ngwüjü 'dar gidüyängälü.'

²⁶ A no, Ngwaalu ngwü'di'riyä dinädälü düngün dani Yicu ngwükäjä gwerre gwerre 'danggalu nunnu ara je onjaci gwä'rä gwe dijü de'te de'te 'danggalanu ndi eelle kay güngün ganni giki.”

4

A Butruj na Yuwana dünä ngwäyänü ngwämrä

¹ Butruj na Yuwana liju ndi ondaci ngwüjü kobanu anni indi ngwur'dal na Ngwüjändügi na dangida didi ngwangida ngwudi gobo.

² Aar ila likanu ndi ari Butrujinga Yuwana gwe londaci ngwüjü ndi ari 'di'ri giyi'ranyanu nggwo Yicu gwe.

³ Aar määtä Butrujing je Yuwana gwe aar je gekajalu korkon 'di a bigänü ru ndi ari ngwaalu ngwuma ru degera kaji nggoo.

⁴ A be ngwüjji ngwonyadu ngwanni ngwuma 'dingini ngwuja'ri, aar ämni Ngwaalu, ngwanni ngwuru ngwur, aar gendadi 'di aar ru ngwüü'ri tudini (5,000).

⁵ Anni ma dilu danu ru, a ngweleny na mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo o'rajidalu Üräjälim.

⁶ A gu dir'dal danni diru gi'ra dani Anan ji na dir'dal dani Giyaba na Yuwana na Älijikändär na 'dar lidi gubu gidi dir'dal danni diru gi'ra.

⁷ Aar apa Butrujing na Yuwana aar je dünäji gidiliganu 'denggen aar je otacalu aar je ci, "Yeleny yidi yäru na ngwüriny ngwudi yäru ngwärrä ngwe yi'ral giyee?"

⁸ A Butruj 'di'ri gwonyadu Ligi'rimalä lanni Liju'ru ngwuje ci nu, "Lani ngweleny na mbumbunga lidi ngwüjji,

⁹ manari ngaa lotaci njalu gwene gwani yi'ral yanni yijaw yanni yiminje ärrä gidirga, nje otacalu nunnu du'ru nono awa?

¹⁰ Längidär be yi'ral giyee nga nga na ngwüjji ngwudi Yijiräyil 'dar ndi ari nyii lärrü yi'ral giyee ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu gwudi Najrang, gwanni gwüpädängää kü'rälä ganni gimamindanu gwuma be Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu. Ngwüriny ngwüngün ngwuru ngwu'riya, guru nono nggee gidünädälä ngwäyänü ngwalu.

¹¹ Yicu gwuru gwanni gwondaja gwe gitab ndi ari,

'Go'rr ganni gima aang 'donyadadalu nga nga lanni lati oda,

giuru gima ru gidingo gidi ngwu'dun.'

¹² Gilang gwa'ti gidiji dere di'ter ndi ari diji dere da'ti gididla 'dar dannu dapu Ngwaalu nunnu aar nje gilangidiyi."

¹³ Anni ma aar engga Butrujing gwu'ranu na Yuwana, aar je lenge ndi ari liru ngwujalu nyidang ngwa'ti bebera, a je le ngwaalu elalu, aar lenge ndi ari ngwiji ngwee ngwujaar Yicunga le.

¹⁴ Aar 'ti be lingidi ladi aar je ca ange ndi ari langgadi guru nggoo gima u'ri nono gidunaar le.

¹⁵ Aar je 'tuya poor ngwamra ngwudi Ngwuyawud aar jalu ndi otajidalu.

¹⁶ Aar ari, "Yiru ange yanni yadi aar je arri ngwuju ngwee? Ndi ari ngwiji ngwudi Urajaling ngwulingidi yiima 'dar yanni yiralu 'ter yarraar je ya'ti ya ar je nyi'rini.

¹⁷ A be nunnu aa'ti ngwuja'ri ngwee ngwa badalu a je ngwiji 'dingini ngwonyadu, ar je iyiyi yedenyo ndi ari aa'ti londaci diju dere ngwuri ny ngwe ngwee."

¹⁸ Aar je apa aar je ondaci ndi ari aa'ti ba be londaji ndi enggaci ngwuju ngwuri ny ngwani Yicu.

¹⁹ A je be Butruj na Yuwana ci, "Manari nga nga liminu ndi ara je 'dengenaji nyii be 'donya ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, enggaci nje yiru giyene yanni yijayana 'danggalu?

²⁰ Nyii la'ti la gwugwundi nyii londaji ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwanggadi nje nje 'dingini."

21 O're aar je iyiyi yedenyo aar je be gatalu. Aar 'ti mbuji gay gadi aar je ge reraji ndi ari lima je yedeny eny ngwüji ndi ari ngwuma jayanu aar ortada Ngwaalinga gwani yiima yanni yima ji.

22 Ndi ari gur nggoo gäpädäär yiima giyee ngwu'ri nono, gümä gonyadana ngwüdläyü küü'ri rom (40).

Otaci Ngwaalingalu gwudi ngwikärijin

23 Anni ma aar gata Butrujingalu na Yuwana, aar kwoyalu aar o'raci ngwenggen aar je ondaci ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwuca je ngwe ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga.

24 Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar alliji dula aar otaci Ngwaalingalu aar ari, "Gwani Deleny nga gwanni gwuge'ta gere na diyäng na yaw na 'dar yanni giyo gu.

25 Nga gwondaja Lig'i rim le lanni Liju'ru lingla le lidi digüürnä däri dani Däwüd diru dinäd dunga, ngwari,

'Ngwüji ngwarra ngwudi yen ma aar 'di'ri güündä?

Na ngwüji ngwarra ma aar iräji ngwäy giyi'ral yiru 'tur?

26 Ngweleny ngwarra ngwudi didlä ma aar ji mama

na larra lanni lati ruyi yelenya ma aar o'rajidalu

aar iniji Delenya

aar iniji ngindeng gwüngün gwanni Gwubrutar yelenya.'

27 'Didanu Yirüdiŋ na Bilatij Bündi lirucidu ngwüjngä le ngwuru Garany na ngwüji ngwudi Yijiräyil kündär nggee aar iniji dinädä dunga dannii Diŋu'ru dani Yicu nginde gwanni Gwubrutanga yelenya.

28 Yima aar je ärrü 'dar yanni yimädiniyä je nga je ge'te guy ge gunga nunnu aar gu ru anaku bupa gu.

29 Gwani Deleny, ila be nga engga iyiyng yedenyo gwegen nje gäbici liru ngwinäd ngwunga nyii 'ranu ndi ondaji ngwuja'ri ngwunga.

30 Dingada guy gunga nga u'riyi ngwüjü nono nga ape yiima yiru yi'remnalu 'ter nga je ärrü yidi allalu ndir ngwüriny ngwe ngwudi dinäd dunga dannii Diŋu'ru dani Yicu."

31 Anni ma aar otaci Ngwaalingalu, a ngwaalu ngwanni ngwo'rajidaar gwalu lagadalu. A je Ligirim lanni Liju'ru onjajala aar 'ranu aar ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

Ati ngwükirijin emadi ngwong ngwegen

32 A ngwükirijin 'dar ru yigor ye'te pu aar ru ya'ranya ye'te pu. Ati 'ti diji dere aru ngwong ngwüngün ngwuru ngwee ngwanni ngwätng je ati aar be emadi ngwong 'dar gwüpäng.

33 A ngwoo'ra ngwükajäär je äti yiima yipa ndi enggaci ngwüjü 'di'ri gwe giyi'ranyanu gwudi Deleny dani Yicu. A je gu yimi'rü yidi Ngwaalu ji 'dar yirälü.

34 A gu 'ti diji dere janu dinyangiralu. Ndi ari ngindenga 'dar lanni läti diyängü aar äti ngwu'duna, ngwati aar je ellang aar apa ngwilinya

³⁵ aar je ätäädä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je gegenaci ngwüjü ngwanni ngwunyangiralu.

³⁶ Na gur ge'te gani Yüjib gwati ngwoo'ra ngwükäjäär je ci Birnaba yani ndi ari gwati or'temaji ngwüjü, gwuru Dillawi* gwülinginä Gabruj.

³⁷ Nginde gwätä diyängü didi kwoy ngwape ngwellang ngwapa ngwilinya ngwuje ätäädä ngwo'ra ngwükäjäär je.

5

Yi'rany yidi Ananiyanga Jäbirä gwe

¹ A be gur gani Ananiya daw de düngün dani Jäbirä ellang 'to diyängü degen.

² Ngwube gwä'rini ngwilinya ngwoko a gu daw düngün lenge, ngwuje be apa ngwoo ngwä'dälü ngwuje ätäädä ngwo'ra ngwükäjäär je.

³ Anni ma Ananiya äpiji ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwilinya, a Butruj ci, "Ananiya, nga gwarra nga be gäbici dijego'ro ngwonyadi ligorala lunga no 'di nga idäji Ligä'rimänü lanni Liju'ru äniji gwe ngwilinyalu ngwoko ngwudi diyäng danni dillängä?"

⁴ Dalu dä'tüdi gwele gaji ganni ga'ta ge na ille? Na anni mung illini, ngwiliny ngwa'ti ju kuyanü galo? Yiru ange yanni yima gäbici ligor lunga nga je be ärrä giyee yiru gu no? Ya'ti ani ndi ari nga gwuma idäji ngwüjänü, a be Ngwaalu ru ngwuma je idäjänü."

---

* **4:36 4.36** Ngwullawi ngwütüdi kilinge gidi Lawi giji gidi Yagub. Ngwati gendaci ngwur'dala guy ndi ape yir'dala kobo.

⁵ Anni ma gu Ananiya 'dingini no, ngwī'di ngwayi. Anni ma gu ngwūjī 'dar 'dingini yi'rany ye yüngün, a je yedeny eny.

⁶ A ngwamal ngwoko ändä aar pädä ngwureda nono aar ape aar gwe ele ndi gata.

⁷ Anni ma aar jalu 'di a gaji ru tä'rīl (3), a daw düngün ändä, nginde ya'ting je līngīdī yanni yima mbuji duru düngün.

⁸ A Butruj otacalu ngwuci, “Enggaciny ngwilinya, ngwuru ngwee ngwudi dīyāng danni dillāngāā dur de dunga dani Ananiya?”

Ngwuci, “Yäy ngwuru.”

⁹ A Butruj ci, “Ngaa larra dur de dunga ngaa be gekajidi ndi idäji Līgī'rimānū lanni Liju'ru lidi Deleny? Änggādī! Lanni lima gata duru dunga lima obana gīlāngīr, la ang apalu 'to la gwe ele.”

¹⁰ No ngwī'di giyoranu yidi Butruj ngwayi. A ngwamal ändä aar apalu aar gwe ele aar je gatajidalu dur de düngün.

¹¹ A yedeny eny ngwīkīrījīnā 'dar ki'doonga na ngwūjī 'dar ngwanni ngwuma 'dingini yi'ral ye giyee.

Ngwoo'ra ngwūkājāār je ngwapu yīima yonyadu

¹² Ngwoo'ra ngwūkājāār je ngwapu yi'remna yidi yīima yonyadanu na yidi allalu ndir ngwūjānū. Na ngwīkīrījīn 'dar ngwati o'rajidalu kurdanu gidi Jiliman.

¹³ Aa'ti dījī dere ju dīndī poor ndi ari ngwuje gu ānānū, ati je ngwūjī nājī gwulleny.

¹⁴ A ngwur na ngwaw ngwonyadu ämnī Gideleny dani Yīcu aar gendadi yi'ra yegen.

15 Ati ngwüjji apa ngwüjü ngwanni ngwümä aar ngwe 'tüdä ngwayalu aar je ndriyalu giyilälälü nunnu ma Butruj millida manari di'rimbil düngün dima ele dijü nono, ngwu'ri nono.

16 Ngwüjji ngwonyadu ngwanni ngwati ji giyündär yanni yijacidaralu Üräjälim gwe aar apa ngwüjü ngwümä na ngwanni ngwärrü je ngwü'rillä yündä, 'dar ati aar u'ri nono.

Aar übinä ngwo'ralu ngwükäjäär je

17 A dir'dal dannu diru gi'ra ke yi'rinya na gimaad güngün ki'du gidi Ngwüjändügi.

18 Aar määtä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je ge'te gorkon gidi ngwüjji.

19 A be dilunga ndoo a gi'rr gidi Deleny ila ngwügitü lāngirü lidi gorkon ngwuje 'tüyä poor ngwuje ci,

20 “İndär kobanu ngaa ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe 'dar ngwudi midi gwanni gwuyang.”

21 Aar 'dengenaci ngwuja'ri ngwaru ngwe gi'rr aar 'di'ri 'tu'tu dilu danu aar ele aar äni ngwämrä ngwudi gobo aar enggaci ngwüjü ngwuja'ri.

Anni ma dir'dal dannu diru gi'ra gimaad ge güngün obana, aar urnidi ngwüjü gwüpäng ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, o'rajidalu gwudi mbumbunga lanni liru yi'ra yidi Yijiräyil. Aar ükäjidi ngwoo'ra ngwükäjäär je korkon aar ngwe ila.

22 A be anni ma ngwangida obani korkon, aar je 'ti mbuju ngenone. Aar kwodalu aar je ondaci aar je ci,

23 “Änyängä limbuja gorkon gilängitinä mama 'dar na ngwangida ngwüdünü ngwängir. A be anni minyii igitalü, nyii 'ti mbuju diju dere gidrü.”

24 Anni ma gu gur ganni giru gi'ra gidi ngwangida ngwudi gobo na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je le ngwaalu elalu aar ari, “Yiru ange yima ji?”

25 A diji de'te ila ngwuje ci, “Ngwüji ngwele ngwuge'ta je korkon, ngwo ndi dünälä ngwämrä ngwudi gobo ndi enggaci ngwüju.”

26 A dangida danni diru gi'ra ele ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar je apa minyol ndi ari liti je yedeny nda je ngwüji aca yo'rr ye.

27 Anni ma aar je äniji ngwämrä ngwudi Ngwüyawüd, a je dir'dal danni diru gi'ra otacalu ngwuje ci,

28 “Lica je aa'ti ngaa linggidi ngwüriny ngwee, ngaa lima be bädiyï ngwuja'ralu ngwee pad Üräjälim ngaa be ari ngaa linje üpiyi yi'rany yidi gur nggee.”

29 A je be Butrujinga ngwoo'ra ngwe ngwükajäär je ci, “Yätänä ngwäyanü ndi nyii 'dengenaci Ngwaalinga ndi ari nyii 'dengenaci diju dümnä.

30 Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege ngwuma 'di'riyi Yicungalu giyi'ranyanu gwanni gwüpädängää kü'ri ganni gimamindanu ngaa 'rinye.

³¹ Gwuma be Ngwaalu alliji gwuming ge'talu kaama güngün, ngwuru Deleny ngwuru Gilang, nginde gwe, ngwüji ngwege ngwudi Yijiräyil ma aar jo'renyana, ngwa je Ngwaalu düdinijänü ndi ke gwegen.

³² Änyängä liru linggida ngwuja'ri ngwe ngwee na 'to a ngwe Ligi'rim lanni Liju'ru inggidi lanni lima Ngwaalu ätäda ngwüjü ngwanni ngwu'dengenaca."

³³ Anni ma gu ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar bupi ndi 'riney ngwo'ra ngwükajäär je.

³⁴ A be gur gegen gani Gämläyil giru Dibärriji ngwuru doorta didi yobo gati ngwüji denya, ngwüdünälä ngwämrä ngwudi Ngwüyawüd ngwari aar 'tüyä ngwo'ra ngwükajäär je poor gwooko 'dogo.

³⁵ Ngwube ci ngwelenya ngwämrä nu, "Lani ngwüji ngwüny ngwudi Yijiräyil, arnganar giyi'ral giyee yige'ta je ndi ärrü ngwüji ngwee.

³⁶ Ndi ari gaji ga'ti olanu gima ele, gur gani Tadj gi'di'rü ngwari gipa a ngwüji gwuji ngwaru küü'ri tudini kwo'rongo (400). Gima aar be 'riney ngwüji ngwuma badalu 'dar ngwanni ngwugwujana ngwuja'ri ngwegen ngwuma dudi.

³⁷ A be o're a Yawüda gwudi Jäliling 'di'ra gaji gidü'rädäär ge ngwüjü a ngwüjü ngwonyadu aw giyora, o're aar 'riney ngindeng ngwüji ngwüngün ngwuma badi.

³⁸ Yäy gu no, giyi'ral giyee nggwa je ola ndi ari o'raralu ngwüji ngwee, gäbicär je, manari ya'rany giyee na yi'ral yegen giyee yärräär je yidi

yigo'ro yegen yiru, ya'ti ya ele gweere.

³⁹ Ma be ari yindi Ngwaalu, 'didanu ya'ti ya je dami, ya be ru ndi ari ngaa lidugudu Ngwaalinga le."

⁴⁰ A ngweleny ngwudi ngwämrä 'dengenaci olang gwüngün, aar urnida ngwo'ra ngwükäjäär je aar je pi ngwacal ngwe aar je 'tüci ngwäyanü aar je ci aa'ti londaci ngwüjü mana ngwüriny ngwe ngwudi Yicu. Aar je be gatalu.

⁴¹ Aar 'tüdä ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd lijayanu, ndi ari lima je yirginä mbuji yädi je ngwäy gwani Yicu.

⁴² Ngindenga giyomon 'dar ati aar ji kobo na ati aar ele ngwu'dun ngwu'dun ndi enggaci ngwüjü aar je ondaci ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya. Aar 'ti ju yere yanni yadi je dünäji.

6

Lanni läbräär je kwo'ra tä'rül(7)

¹ Giyomon giyoo, ati ngwikirijin gendada ngwanni ngwuma änni ndi Yicu. A be ngwikirijin ngwanni gwuru Ngwüyäwüd ngwändi giyen poor, aar 'di'ri aar äbingini giyinenanu gwani ngwikirijinä ngwanni gwuru Ngwüyäwüd 'dunu ndi ari lati i'dädänü ngwedel ngwe ngwegen ndi aar je gegenaci ngwony ngwudi eny ngwanni ngwati aar je gigini yomon reny.

² A ngwoo'ra ngwükäjäär je gwuru 'di na rom (12) urnidi ngwikirijinä 'dar gwüpäng aar je ci, "Ya'ti ya gu jayi ndi ari nyii i'dädänü yiiru ye ndi

ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nyii ape yiiru yidi eny.

³ Lani ngweengga, äbrär ngwüjü kwo'ra tä'rîl (7) 'danggalanu ngwulinginna ngwonyadu Ligi'rimälä lanni Liju'ru aar bebere, nje ge'te aar ape yiiru giyee.

⁴ Nyii be arngani ndi otaci Ngwaalingalu nyii ape yiiru ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.”

⁵ A ngwuja'ri ngwee gäbici ngwükirijinä 'dar aar jayanu, aar äbrä guru gani Ijitabanuj gwäti ämning Ngwaalu gwupa gwonyadi Ligi'rimälä lanni Liju'ru. Ngindenga ngwoo'ra ngwe ngwani Bilipüj na Brukuruj na Nekonor na Temon na Barmanaj na Nekola gwudi Andakiyang gwanni gwändi giyobo yidi Ngwüyäwüd.

⁶ Aar apa ngwüjü ngwee kwo'ra tä'rîl (7) aar je äpijä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je ätä guy aar abingaci Ngwaalu gwani ngindenga.

⁷ A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu badalu 'dar, a ngwükirijin gendada ngwonyadu Üräjälim a ngwur'dal ngwonyadu ämni ndi Yicu.

Aar määtä Ijitabanujing

⁸ Ijitabanuj gwuru diji donjaja Ngwaalu yimi'ränü na yiima yüngün ating ärrä yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima yipa ngwüjänü.

⁹ A be Ngwüyäwüd ngwudi Giruwaning na ngwudi İjikändäriyäng na 'to ngwudi ngwaalu ngwani Kilikiyā na Ajiya, ngwuru ngwudi Ngwämrä ngwudi Gätini Linginalu anaku ati

aar je gu ci.* Aar be 'donya ngwuja'ri ngwudi Ijitabanuj aar le garnati.

¹⁰ Aar 'ti be burna ndi dami Ijitabanujing ndi ari nginde gwondaja yiima ye yidi bebere gwudi Lig'i'rim lanni Liju'ru lätädi Ngwaalu ndi ondaji.

¹¹ Aar be äniji ngwüjü ngwoko bartad nono nyim nunnu aar ari, “Änyängä li'dingina Ijita-banujing ngwaru ngwulem Giyobo yidi Müjä na Ngwaalu.”

¹² Yiru giyee yanni yima je gäbici aar gwogaji ngwüjü na mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo aar gwurla Ijitabanujing nono aar määtä aar gwe ele Ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd.

¹³ Aar apa ngwu'duru aar ü'ridä yi'duru nono aar ari, “Gur nggee ga'ti dünäjä ngwuja'ri ndi ari ngwulem gwani gobo nggee giju'ru na gwani yobo.

¹⁴ Ndi ari gwu'dinginiiny gwaru Yicu gwudi Najrang gwa pä gobalu mbüny gwa gwürli dimürälü digätjänär nje Müjä.”

¹⁵ A ngwüji 'dar ngwanni ngwuju ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd 'di'riyi ngwäy aar ombaji Ijita-banujing ngwugwurli ngwuru ngwäyanü nono gi'rr.

7

A Ijitabanuj ondaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd

---

* **6:9 6:9** Ngwüyäwüd ngwanni ngwuru ngwinäd gwerre ngwuma be gatu linginalu.

¹ A be dir'dal dannɪ diru gi'ra otaci Ijɪtabanu-jingalu ngwuci, “Ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe ngwüjɪ ngwätɪ ngwäyänö?”

² A je Ijɪtabanuj ci, “Lani ngweengga na papanga, gerajar ngwänɪ ngaa 'dingini! Ng-waalu ngwege ngwanni ngwünäjɪnänä ngwütäcä digürnälü dege dani Äbräyım gaji ganni gijung ge na ngwaalu ngwani Mijuputumiya, gwerre gwa'tina ındı ndi ji kündär gani Araan.

³ A Ngwaalu ci, ‘Gatana geno gunga na ngwüjü ngwunga, nga ele ngwaalu ngwanni ngwada je enggaci.’

⁴ No, a Äbräyım 'dɪ'rɪ ngwugatani geno gidi Ng-wukaldan ngwele ngwuji Araan. Anni ma papa gwüngün ayi, a Ngwaalu apa ngenone ngwila ngwuji ngwaalu ngwee ngwujaa gu gweneno.

⁵ Ngwaalu ngwuma 'ti ätädi Äbräyımıng ng-waalinga yu'rina ngwere ngene, 'di ngwaalu ng-were nggu jalu. A be Ngwaalu mɪ'ricɪ yɪ'rany ndi ari ngwung je ätädä ngindeng na yijü yüngün gwodan, a be Äbräyım kaji nggoo gwa'ti gu na äti gijälü gere.

⁶ Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwondaca ngwe Ngwaalu Äbräyımıng ndi ari, ‘Ngwügüürnä ngwunga ngwa ji ngwa ru ngwörnü ken gidi ngwüjɪ ngwu'ter ngwa aar je ruji ngwinäd ngwa aar je ärrɪ yirginänä ngenone ngwüdläyü küü'rɪ tudini kwo'rongo (400).

⁷ A be äny gwa reraji ngwüjü ngwoo ngwanni ngwärrɪ je yinädä linje be 'tüyä ken nggoo aar nyi äpijɪ yobo ngwaalu ngwee.’

8 A be Ngwaalu ätäädä Äbräyiming gekajiding gwudi ü'ridäni a gwe Äbräyim ü'ridä gijü güngün gani Ijaag anni ma aar linge ngwäti yomon 'dübä (8). Gwodan aji a Ijaag ü'ridä gijü güngün gani Yagub, aji 'to a Yagub ü'ri'tädä yijü yüngün 'di na rom (12) giyoo yima ru ngwügüürnä ngwege.

9 Ngwügüürnä gwege ngwee ngwuru ngwü'düny ndi Yüjib aar ape aar ellada ngwüjü yinäädä ken gani Mijir. A be Ngwaalu ru ngwuma gu ge'te guyala.

10 Ngwü'tiyi giyi'ralanu 'dar yanni yiki, ngwätädä bebereng ngwügäbici Browoning gwudi Mijiring ngwujayi ngwäy ngwuge'te ngwümäätä yelenya Mijir na ngwümäätä ngwu'duna gwudi yeleny yidi Browon 'dar.

11 A be aji a ngwamu määtä ngwaalinga 'dar ngenone Mijir na ngwaalu ngwani Kanaan a ngwamu eny ngwüjü gwulleny. Aa'ti ngwügüürnä ngwege mbuju ngwony gwudi eny.

12 A be anni ma Yagub 'dingini ndi ari yon giyo ngenone Mijir, ngwükäji yijü yüngün yiru ngwügüürnä ngwege aar ele ngenone yirnü.

13 Anni ma aar kwoyalu gomom gidi gwodaning, a je Yüjib enggaci ligo'ro lüngün ndi ari gwenggen gwegen gwuru, a Browon 'dingina ngwüji ngwe gwudi Yüjib.

14 Ngwükäci Yüjibing ngwükäjididi ndi papa gwüngün gwani Yagub na ngwüji 'dar gwudi gubu güngün ngwuru 'di kwo'ra tä'räl na tudini (75).

15 A Yagubinga yiji ye yüngün 'di'rä aar ila Mijir aar gu ji ngenone 'di a gu Yagub ayi

ngwügüürnängä le ngwege.

¹⁶ Aar je apa aar le ila ngwaalu ngwani Jikim aar je gatu gidimomo gidiyäng danni dillädi Äbräyīm yijü yidi gur gani Amur ngwiliny ngwe ngwaalu ngwani Jikim.

¹⁷ Anni ma gaji ji ndi ila gito ganni gadi ge ngwuja'ri ji ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu Äbräyīmīng, gaji nggoo a ngwüji ngwege lingadi aar gendadi aar onyadi Mijir.

¹⁸ A be aji a deleny diru 'ter ape yelenya Mijir da'ti lingädädi Yüjīb gwe yorto ye ngwaalinga.

¹⁹ Ngwugwurlanu ngwüji ngwe ngwege ngwuje ärrī yirginä ngwuje übinälü aar gatani yijälü yegen mbüny yilinginä girem nunnu aar ayi.

²⁰ Gaji nggoo aar gu lingeta Müjäng gwujaw yi'remna. Aar ombaji ngwujalu ngwüwäyü tä'rīl (3) aar änijälü 'dunu ndi mbumbu gwüngün.

²¹ A be anni ma ngwüji ngwüngün ape aar gatanalu poor, a gera gidi Browon mbuji, ngwape ngwü'rünī ngwurujī gijī güngün.

²² Aar enggaci Müjäng 'di ngwubebere ngwuja'ri 'dar ngwudi Mijiring ngwuru dijī dojema ngwuja'ri na giyiuru yüngün.

²³ Anni ma Müjä äti ngwüdläyü küü'rī rom (40), ngwü'di'rī ngwari gwadi ele ndi ombaja ngwüjü ngwüngün ngwuru Yijiräyil.

²⁴ Ngwube mbuji gur giru Dimijir ndi pī guru ge'te giru Diyijiräyil ngwube ruci ngwü'rinyijī Dimijira.

25 A Müjä ji ndi ge'taji ngwüjü ngwüngün ngwa lenge ndi ari gwapu gwe Ngwaalu yiiru nunnu ngwuje gataji düwä. Aa'ti be ngwüjü lingidi yi'ral yorto ye ngwaalinga.

26 Bigänü a Müjä mbuji ngwüjü rom (2) ngwuru Yijiräyil ndi pidi. Ngwari ngwading je gwä'räjidi ngwuje ci, 'Ngaa liru yengga ange gwuru ngaa be pidi?'

27 A be gur ganni gipidi gwenggen ngwudinga Müjäng gay ge'te ngwuci, 'Yäru gwanni gwuge'tanga nga ru deleny däri ndi nje pici yelenya.

28 Nga gwüminä ndi nyi 'rinye anaku 'rinyitä gu Dimijira lungge?'

29 Anni ma gu Müjä 'dingini no, ngwabri ngwugatani Mijiring ngwele ngwaalu ngwani Midiyan ngwuji yirnü ngenone 'di nggu lingeta yijü rom (2).

30 Anni mung jalu ngenone 'di ngwäti ngwüdläyü küü'ri rom (40), a gi'rr 'täcälü ngwengga lingla lidi ligä lu'du gida'ri gitäny gito gito Ken gani Jinä.

31 Anni ma Müjä engga yi'ral giyee no, ngwudibi giyi'remna giyoo. Anni mung 'dongga gito nunnu ngwombajidi mama, ngwu'dingini a Deleny diru Ngwaalu ondaca aar ci,

32 'Äny gwuru Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwunga, Ngwaalu ngwudi Äbräyim, Ijaag na Yagub.' A Müjä didi'ri nono a yedeny eny ndi ombaji daa'ri.

33 A Deleny ci, 'Gwällädi ngwüdänälü giyora ndi ari ngwaalu ngwoo ngwüdünädä gu ng-

wuju'ru.

³⁴ Äny nggwänggädi yirginä yanni yärrinä je ngwüji ngwüny Mijir, äny gwuma 'dingina äriining gwegen nyi be üllädä ndi nje gataji düwä, ila nga ükäji gweneno nga o're Mijir.'

³⁵ Müjä gwuru nggwee gwe'te gwe'te gwanni gwu'donya ngwüji ngwudi Yijiräyil aar ci, 'Yärü gwuru gwanni gwurujanga deleny däri ndi nje pici yelenya?' Gwuru gwurinda Ngwaalu gi'rr ge ganni giju gida'ri ndoo du'du ngwükäji nunnu ngwuru deleny degen ngwuje ü'rälü.

³⁶ Ngwuje 'tüyä Mijir ge'te gwe yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima ken gani Mijir ngwe ü'ridä Bar Alamring* aar ngwe ji ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitäny.

³⁷ Müjä gwuru gwanni gwondaca ngwüjü ngwudi Yijiräyil ngwuje ci, 'Ngwaalu ngwa ji ngwa je ükäcä dijirä de'te anaku ükäjäär nyi gu 'danggalanu.'

³⁸ A Müjä nggwee gwuru gwujaar ngwüjü ngwe gitäny ngwuru dardan didi gi'rr ganni gondacu Kenala gani Jinä na didi ngwügüürnä ngwege. Aar ätädä ngwuja'ri ngwee ngwudi midi ngwuje apa aar nje enggaci.

³⁹ A be ngwügüürnä ngwege 'donya ndi 'dengenaci ngwuja'ri ngwudi Müjä aar je obe gora ge aar o're yigor ye yegen aar je gwä'raji Mijir.

⁴⁰ Aar ci Aruuning, 'Gi'tiji nje ngwaalinga aar nje üktini. A be a'ri nggwee gwani Müjä,

---

7:34 7.34 Gwuruj 3.5,7,8,10 * **7:36 7.36** Yaw giyee giyo gwenene ngwaalu ngwucaar je Gana Juwej. **7:37 7.37** Täjiniyä 18.15

gwuminje 'tüyä Mijir, gwa'ti ar gwe lingidi yorto ye ngwaalinga yiru ange yima mbuji.'

⁴¹ Kaji nggoo aar ga'riji gi'remna giru dab giru nono gindri aar ruji ngwaalu ngwegen aar rciji aar mî'rini nono aar äpiji gony yî'rinyinä gige'taar ngwuy ngwe ngwegen.

⁴² A je be Ngwaalu gwürläci lu'ra ngwuje gäbici aar ele ndi äpiji yurumu yobo yidi geralang anaku üllinäär gu kitabanu gidi ngwïjr ndi ari,

'Ngwüji ngwudi Yijiräyil, ngaa lircijiny ngaa mî'rini nono
ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitänye?

⁴³ Ngaa be ru manni lanni lüpinänä gä'tä gidi bayil gwani Malag
na guurum gidi bayil gwani Raban.

Yi'remna yanni yige'ta je ngaa je äpiji yobo. Yäy gu no nggwa je gäbiciji güwänü galu ga je ape ngaa la ele ken gi'ter' gweere Babil.

⁴⁴ Anni ju ngwügüürnä ngwege gitäny lapana Gä'tä gidi gekajidi gijaar ge. Gipädi Müjä ngwuru nono ganni gänggädng genggaca Ngwaalu.

⁴⁵ Anni ma aar ape, a be aji a ngwügüürnä ngwege apana aar ge ila Kanaan a je Jäjiwä ruya anni ma je Ngwaalu linynyiji ngwüjü ngwudi Kanaaning aar määtä geno. A gu Gä'tä ji Kanaan 'di a gaji ila ganni gima ge deleny dani Däwüd ape yelenya.

⁴⁶ A Däwüd jayi Ngwaalinga ngwäy, ngwube utalu ndi ari aading odaci Ngwaalinga ngwudi Yagub ngwu'duna.

47 A be aji a Jiliman ru gwanni gwuma odaci ngwu'duna.

48 A be Ngwaalu ngwupa ngwati 'ti ju ngwu'dunanu ngwanni ngwodana ngwuy ngwe ngwudi dijī dūmnā. Anaku aru gu dijīr ndi ari Ngwaalu ngwari,

49 'Gere giru ngwaalu ngwudi didu'ri didi yeleny dūny,
na dīyāng diru ngwaalu ngwati nyi gu ge'te yoralu yūny.

A Deleny ari, Ngwu'dun ngwuru ange gwanni ngwadi nje odaci?

Na ngwaalu ngwuru ngwo ne gwanni ngwadi nyi gu jalu nyi obe dūwā de?

50 Äny gwā'tüdü manni gwanni gwuge'ta ngwonyalu ngwee 'dare?'"

51 A je be Ijitanuj ci, "Ngaa gilee liru ngwūji ngwunyurtanu ngaa undi giyi'ra! Ngwügüürnä ngwalu ngwulingana je ngaa übīnī Līgī'rimälü lanni Liju'ru!

52 Dijīr dere dīndī ne da'ti ngwügüürnä ngwalu übīnälü? Ngindenga li'rinyidu 'di aar 'rinye ngwījīrā ngwükājāār je ngwondaju ngwuja'ri ngwe gweere gwani nginde gwanni Gwüdünälü gwadi ila. A gwenene, gwuma gwe gwurlanu gwuma aang 'rinye.

53 Nga nga liru ngwūji gwanni ngwapu yobo yätädärä je Ngwaalu yī'rr ye, giyo be ya'ta je 'dengenaca."

Aar aci Ijitanujing yo'rr ye ngwayi

⁵⁴ Anni ma ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar kanu gwulleney 'di aar iyini ngwad gündä.

⁵⁵ A be Ijitabanuj 'di'riyi ngwäy ngwombajidi kerala, a Lig'i'rimä lanni Liju'ru onyadala. Ngwengga näjing gwudi Ngwaalu a Yicu dünäcälä kaama.

⁵⁶ Ngwari, “Äny gwänggädi gere gigitinä nyi engga Gijü gidi Dijü dümnä gidünäcä Ngwaalingalu kaama.”

⁵⁷ A ngindenga 'dar gwü'rübäni ngwuy ngwäni ngwegen aar ürri dula gwulleney aar 'di'rädä Ijitabanujing nono 'dar gwüpäng.

⁵⁸ Aar okta aar gwe 'tüdä poor kündär aar aci yo'rr ye. A ngwüji ngwanni ngwü'ridädi ngwuja'ri nono, aar gwalladani ngwuredalu ngwegen aar je gatanalu gito gito kur giru damal gani Jawul.

⁵⁹ Anni ma aar ji ndi aci Ijitabanujing yo'rr ye gwani yi'rany, ngwänginini Ngwaalinga ngwari, “Gwani Deleny dani Yicu, mäti lig'i'rimä lüny guy ge gunga.”

⁶⁰ Ngwube jürbälü yirku ye ngwurnidi dulu de gwulleney ngwari, “Gwani Deleny, aa'ti la je dü'räci keng nono nggwee.” Anni mung gu ari no, ngwayi.

8

¹ A Jawul ru gwanni gwämnä ndi ari aar 'rinye Ijitabanujing.

A gi'doonga gidi Ngwaalu badalu

Komon nggoo aar übinälü gi'dongalu gidi Ngwaalu gwulleny Ürajälim a ngwikirijin ku badalu pad ngwaalu ngwani Yäwüdiyä na Jamra a be ngwoo'ra ngwükäjäär je ru ngwuma jalu Ürajälim.

² A ngwüji ngwudi Ngwaalu ila aar ape Ijita-banujing aar gatu aar rüniji gwulleny.

³ A be Jawul ru gwädinä ki'doonga gidi Ngwaalu ngwübinälü. Ating ele ngwu'dun ngwu'dun ngwokta ngwuralu na ngwaw ngwuje ürrä korkon.

A Bilipüj ele ngwaalu ngwani Jamra

⁴ A be lanni lima abri aar badalu ngwaalu mbüny mbüny aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwanni ngwuma aar gu badalu.

⁵ A Bilipüj 'di'ri ngwüllü kündär ge'te gidi Jamrang, ngwondaci ngwüjü ngwuja'ri ngenone ngwani nginde gwanni Gwubrutar yelenya.

⁶ Anni ma ngwüji 'dingini ngwuja'ri ngwudi Bilipüj aar engga yi'remna yidi yiima yanni yärrüng je, ngindenga 'dar aar geraji ngwäni mama ngwuja'ri ngwondajung je.

⁷ Gaji nggoo a ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwätinä ngwü'rillä nono aar u'ri nono, a ngwü'rillä 'tü 'denggegenanu ngwonyadu dulu de dipa. A lonyadu lanni liru ngwurga a lanni layu ngwangina, aar ju'ri nono.

⁸ A jayanu ji gwupa kündär nggoo.

Dima de'te dani Jamaan

⁹ Gur ge'te giru dima kündär nggoo gani Jamaan gati ape yiima gaji golanu ating alliji ngwüjälü ndir ngwudi Jamrang ating iringini ngwari giru diji dojema.

¹⁰ A ngwüji 'dar, ngwanni ngwoko na ngwanni ngwupa geraci ngwäni aar ämnäci aar ari, "Diji ndee diru yiima na yüngün yiru yiima yanni yojemana."

¹¹ A ngwüji gwujani ndi ari ngwuma je yima yüngün yanni yiru yi'remnalü 'ter üktini yima aar je engga gaji golanu.

¹² A be anni ma aar änni ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma je Bilipüj ondaci ngwani yeleny yidi Ngwaalu na ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu, aar änni Ngwaalu aar nyinyini ngwuru ngwur na ngwaw.

¹³ A Jamaan giligo'ro lüngün ngwänni Ngwaalu 'to a Bilipüj nyinyi. Ngwü'di'ri ating gwujani Bilipüjing ngwaalu ngwading gu ele, ati gwe ngwaalu elalu mung engga yi'ral na yiima yanni yati je Bilipüj ärrü yojema.

¹⁴ Anni ma ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dingina Üräjälim ndi ari ngwüji ngwudi Jamrang ngwuma änni ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, aar je ükacä Butrujing je Yuwana gwe.

¹⁵ Anni ma aar obana, aar otaci Ngwaalingalu gwani ngindenga ndi ari a je gu Ligü'rüm lanni Liju'ru üllänü.

¹⁶ Ndi ari gaji nggoo, la'ti je gu na Ligü'rüm lanni Liju'ru üllänü. Linyinyäär je 'dogo ngwüriny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu.

¹⁷ No, a je gu Butrujinga Yuwana gwe gatu ngwuyala a je gu Ligü'rüm lanni Liju'ru üllänü.

18 Anni ma Jamaan engga ndi ari ngwüjji ngwannni ngwämnä Ngwaalu ngwati je gu Lig'i'rim lanni Liju'ru üllänü ma je gu ngwoo'ra ngwükajäär je gatu ngwuy nono. No ngwü'di'ri ngwape ngwü'rinyä ngwuje geraci Butrujing je Yuwana gwe ngwuje ci,

19 “Ätädiiny yiima giyee 'to, nunnu diji dere dannni dinyi gu gatu guy nono, a gu Lig'i'rimä lanni Liju'ru üllänü.”

20 A be Butruj ci nu, “İndi ngwü'riny ngwe ngwunga giligä, anni ge'tanga ndi ari a gwadi ellang angidacing gwudi Ngwaalu ngwü'riny ngwe!

21 Nga gwa'ti äti gu'ru giyiiru giyee, ndi ari ligor lunga la'ti dünälü ngwäyänü Ngwaalu.

22 Jo'renyana giyi'ral yunga giyoo yiki nga otaci Delenyalu ndi ari aar ang düdänijänü ndi ge'taji gwudi ligor lunga nggwee gwuru gu no.

23 Ndi ari äny gwänggädängä gwu'ri giligo-ranu nga ji giyirna yidi yi'ral yanni yiki.”

24 A Jamaan ci Butrujing na Yuwana, “Otaçar Delenyalu gwani äny, ndi ari yanni yara ye aa'ti ya ji 'dünggüny.”

25 Anni ma aar enggaca ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Deleny, a Butrujinga Yuwana gwe o'ra Üräjälim, aar eggacana ngwüjü kay ngwuja'ri ngwannni ngwujaw giyündär yonyadu yidi Jam-rang.

Bilipüj na gur giru Dijiyüpiyä

26 A gi'rr gidi Deleny ci Bilipüjing nu, “Di'rü nga elada kuyala gidi gaama kayalu gidi ülli Üräjälim ngwelada Gaja.”

27 No, a Bilipüj ji mama ngwü'di'ri ngwele. Kay aar mbudi güül ge giru Dijiyüpiyâ giru dujimid dimäti ngwü'rinyâ ngwudi yeleny yidi deleny diru daw dani Kandaka didi Yijüpiyang. Gur nggee giju kündär gani Üräjälim ndi otaca Ngwaalingalu.

28 Ngwube o'ra ngwuji ndi jalu ngwudu'rala ngwüdi je dimirta ngwuji ndi uli gitab ganni gullu dijir dani Ajaya.

29 A Lig'i'rim lanni Liju'ru ci Bilipüjüng nu, "Donggaca dimirta nga jici gito gito."

30 A Bilipüj gwalajanu ngwujici gito gito ngwu'dingini ndi uli ngwuja'ri ngwudi gitab gidi dijir dani Ajaya. A Bilipüj otacalu ngwuci, "Nga nggwo gwülingidi ngwuja'ri ngwee ngwula je?"

31 Ngwuci, "Ngwaadi nje lenge awa ma aar nje 'ti diji enggacu." Ngwube ci Bilipüjüng ngwallu aar gwe jalu.

32 A be ngwuja'ri ngwanni ngwujung je ndi uli ngwuru ngwee,

"Gwüktäär nono dangala dadi aar ele ndi ü'rü ngwulem

na nono giranyu gigwogondacu dijü danni diwädädi ngwolalu mbüny,
no ngwu'ti igitü ngwulem ngwüngün.

33 Gwa aar ärrü yinäda aar ärrü yirginä.

Yärü gwanni gwadi ondaji gilinge ge güngün?

Ndi ari gwuma aar düdiyiji ligo'ro lüngün ngene gidiyängälü."

³⁴ A gur nggoo otaci Bilipüjüngälü ngwuci nu, “Eggaciny ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe dijir, ngwondijaja ndi yäru? Dijir dondaja gwani ligo'ro lüngün gwalla gwani diji di'ter?”

³⁵ A Bilipüj aalu ngwuja'rala ngwoo ngwudi gitab ngwondaci ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw gwani Yicu.

³⁶ Anni ma aar ji ndi ele dimirta de, aar obani ngwaalu ngwätī yaw, a gur nggoo ci Bilipüjüng nu, “Yaw yiru pa giyee, yiru ange yadi nyi üminici ndi nyinyini?”*

³⁸ Ngwugirinya aar dünäji dimirta. Aar ülli 'dün giyaanu a Bilipüj nyinyi.

³⁹ Anni ma aar 'tüdä giyaanu no, a Lig'i'rim lidi Deleny ape Bilipüjüng aa'ti gur änggädi ba be. A gur nggoo ele dilä düngün gijayanu.

⁴⁰ A be Bilipüj mbüjini kündär gani Äcidüd ngwü'di'ri ngwellalu ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwele 'di ngwombani kündär gani Gäyjäriyä.

9

A Bulij änni ndi Yicu

(Yiiru 22.6–16; 26.12–18)

¹ A be Jawul gwuru gwuma ji ndi iye ngwikirijina ngwudi Deleny yedenyo ngwari ngwuje 'rinye. Ngwü'di'ri ngwele gidir'dal danni diru gi'ra

---

* **8:36 8.36** Yitab yoko gwodan yäti ³⁷ A Bilipüj ci, “Yere ya'ti manari nga gwännä Ngwaalu 'tu'tu giligoranu.” A gur nggoo ci, “Äny gwännä ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubruaar yelena gwuru Giji gidi Ngwaalu.”

² nunnu ngwüllijji ngwuja'ri ngwe ele ngwämrä ngwudi gündär gidi Dimajiging, nunnu manari gwuma mbuji ngwüjji ngwere ngwudi Gay gidi Deleny dani Yicu, ngwur na ngwaw, ngwuje umma ngwe o'ra Üräjälim.

³ Anni ma Jawul ji ndi ele gïdilä düngün ngwuji gito gito kündär gani Dimajig, a buri üllä kerala ngwo'rralu.

⁴ Ngwï'di gïdiyängälü ngwu'dingini ngwuja'ri ngwudi dijji dondaju ngwuci, "Jawul Jawul, nga gwarra miny übinälü?"

⁵ A Jawul ci, "Deleny, nga gwani yäru?"

Ngwuci, "Äny gwuru gwani Yicu, gwanni gwübinängälü.

⁶ 'Di'rälü nga ele nga äni kündär, la ang be eggaci ndi ari nga gwadi ärrä ange."

⁷ Ngwüjji ngwanni ngwïndäär Jawulinga le aar dünälä aar 'ti ondaju ngwuja'ralu ngwere ndi ari ngwïndi ngwe ngwaalalu, aar 'dingini ngwuja'ri aar 'ti be änggädi dijju dere.

⁸ A Jawul 'di'rälü gïdiyängälü anni mung gatu ngwäyälü ngwüngün, ngwu'ti ombajidalu ndi engga gonyalu gere. Aar okta kuy aar gwe äni Dimajig.

⁹ Ngwujalu yomon tä'rïl (3) gwürimü ngwäy, ngwu'ti iyü ngwu'ti itï gonyalu gere.

¹⁰ Ngenone Dimajig, doo'ra de'te diju gu dani Ananiya. A Deleny ondaci dilingidu ngwurnidi ngwuci, "Ananiya!"

Ngwangindi ngwuci, "Äny gwangindu gwani Deleny."

¹¹ A Deleny ci, “Ju mama nga 'di'ri nga ele kayalu ganni gicaar Gidünälü nga ele nga äni ngwu'dun ngwudi gur gani Yäwüdä nga utalu gur ge gindi Tarjuj gani Jawul ndi ari nggo ndi otaci Ngwaalingalu.

¹² Dilingidu gima engga guru gani Ananiya ngwändä ngwalliji ngwuy nono ngwüngün nunnu ngwu'ri ngwäy.”

¹³ A Ananiya ci, “Gwani Deleny, nggwu'dingina ngwüjü ngwonyadu ngwondaja diji de ndee na yi'ral ye 'dar yanni yiki yärrüng je ngwüjü ngwunga ngenone Üräjälim.

¹⁴ A nginde gwindi ngene yeleny ye ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ndi ari ngwummi ngwüjü ngwanni ngwapu ngwüriny ngwunga.”

¹⁵ A be Deleny ci Ananiyang nu, “Indi! Gur nggee gäbriny ngwuru gora ndi ape ngwüriny ngwüny ngwe ele ngwüjü ngwuru Garany na ngweleny ngwegen na ngwüji ngwudi Yijiräyil.

¹⁶ Gwunyi enggaci ndi ari nginde awa gwa mbuji yündä yipa gwulleny gwani ngwüriny ngwüny.”

¹⁷ A be Ananiya ele ngwäni gidrü ngwu'dun, ngwalliji Jawuling ngwuy nono ngwüngün ngwuci, “Diweengga dani Jawul, Deleny dani Yicu gwanni gwü'tacängälü kayalu anni janga ndi ilada ngene, gwükäjäny nunnu nga ombajidalu mana ara gu Ligir'im lanni Liju'ru onyadala.”

¹⁸ Puprang no, a ngwong ngwe'te ngwuru nono gwele ngwarki'ra ngwudi ngwuum mi'ra'tadalu ngwäy ngwudi Jawul, ngwu'ri ngwäy ngwombajidalu mana. Ngwü'di'rälü aar nyinyi,

19 anni ma aar ätäda ngweny, ngwudege'dani ngwangina ngwüngün.

A Jawul jalu yomon yoko ngwikirijiningä le Dimajig.

20 Ngwü'di'ri ngwele ngwondaci ngwüjü ngwonyadu ngwämrä ndi ari Yicu gwuru Giji gidi Ngwaalu.

21 Ngwüji 'dar ngwanni ngwu'dingina, a je ngwe ngwaalu elalu aar utalu aar ari, "Gur gä'tüdi nggee ganni gänijä yedenyalu ngwübini ngwüjälü ngwanni ngwapu ngwüriny ngwee ngwani Yicu ngenone Üräjälimo? Nginde gwa'ti indädi ngene ndi ummi ngwüjü ngwe ele ngwur'dal ngwanni ngwuru ngwelenye?"

22 A be Jawul ojemani nono ngwondaji yiima ye ngwügäbici Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ji ngenone Dimajig a ngwe ngwaalu elalu ngwuje enggaci aar lenge ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelena.

23 Anni ma yomon ele aar onyadi, a Ngwüyäwüd äniji yujimidalu gwadi aar 'rinye,

24 a gu be Jawul lenge. Giyomon reny lingen le na dilu de ati aar rbäci ngwängir ngwudi gündär nunnun aadi aar 'rinye.

25 A be ngwoo'ra ngwüngün ape aar ülliyyi kundirala gidi gündär dilu de gi'ram ge aar 'tüyi ngwele.

26 Anni ma Jawul obani Üräjälim, ating ari ladi acajidi ngwikirijin ngwe ngwudi Yicu a je be yedeny eny 'dünggüngün, aar 'ti ämnä ndi ari nginde gwuma ru dikirijin 'didanu.

27 A be Birnaba ape nggwe ele ngwoo'ra ngwükäjäär je. Ngwuje enggaci ndi ari Jawul gwänggädi Delenya kay ginding gu Dimajig na ndi ari awa gwondacu Deleny na ndi ari awa ngenone Dimajig gwondaca ngwüjü gwa'ti yedeny iti ngwüriny ngwe ngwudi Yicu.

28 No, aar le jalu ngwellalu gwügäti linginalu kündär gani Üräjälim, ngwondaci ngwüjü 'dar gwu'ranu ngwüriny ngwe ngwudi Deleny.

29 Ati aar ondaji aar garnati yomon reny Ngwüyäwüd ngwe ngwati ondaji Yigirigiyängä, aar be minä ndi 'rinye.

30 Anni ma gu ngweengga lenge ngwuru ngwikirijin, aar ape aar gwe ülli Gäyijäriyä aar dinga ngwele Tarjuj.

31 A be gaji nggoo a adatalu ij yi'doonga yidi Ngwaalu ngwaalu 'dar Yäwüdiyä, Jälil na Jamra, jalu yadatalu. Aar äti yiima a je Ligirrim lanni Liju'ru ojemeye nono aar gendadi aar jalu yidinyädi Delenya.

Aniyaj na Täbjä

32 Ati be aji a Butruj 'di'ri ngwele ngwaalu 'dar. Gomon ge'te ngwele kündär gani Lüdä ndi ombaja ngwikirijinä ngenone.

33 Ngenone ngwumbuji guru gani Aniyaj giru dirga gindru ngwümbür gäti ngwüdläyü 'dübä (8).

34 A Butruj urnidi ngwuci, "Aniyaj, aar ang Yicu Kirictu u'riyi nono. 'Di'rälü nga apani gilälälü gunga." Puprang no, a Aniyaj 'di'rälü.

35 A ngwüji 'dar ngwudi Lüdäng na ngwudi Jaruning engga yi'ral giyee, aar o'raca Delenya.

³⁶ Kündär gani Yapa, dikirijin didi Deleny diju gu dani Täbijä (ngwüriny ngwüngün ma aar je gwürlälü Yigirigiyängä, ngwani Dide), nginde gwati ape yiiru yanni yijaw yomon reny ngwugataji ngwüjü düwä ngwanni ngwunyangiralu.

³⁷ Gaji ge nggoo, ngwümü ngwayi aar uyi aar ape aar ndriyalu kimbanu alu nggwe.

³⁸ Gündär gani Lüdä ga'ti ola ngwaalinganu kündär gani Yapa. No anni ma ngwikirijin 'dingini ndi ari Butruj nggwo ngenone Lüdä, aar ukaji ngwüjü rom (2) 'dünggüngün aar päcälü aar ci, "Üllädä gwänü!"

³⁹ A Butruj 'di'ri aar le ele. Anni mung obani, aar ape aar gwe allu kimbanu alu nggwe a ngwedel 'dar o'radi nono aar dugi yal ye, aar enggaci yubana na ngwureda ngwonyadu ngwu'ter ngwanni gwati je Täbijä ug'ri gaji ganni gati aar le ji gwa'tina ayu.

⁴⁰ A je Butruj 'tüyä 'dar poor, ngwüllü ngwüjürbälü yirku ye ngwotaci Ngwaalingalu, 'di ngwube gwurlada ngwangina ngwudi Täbijä ngwari, "Täbijä, 'di'rälü." Ngwugata ngwäyälü ngwüngün änggädäng gu Butrujing, ngwü'di'rälü ngwujalu.

⁴¹ A Butruj geraci ngwümätä kuy ngwü'di'riyälü ngwüdünäjälä. Ngwube urnida ngwikirijinä na ngwedel ngwuje ätäädä Täbijing gwumidu.

⁴² A ngwuja'ri ngwee linginni 'dar kündär gani Yapa a ngwüji ngwonyadu ämnü Gideleny.

⁴³ A Butruj jalu ngenone Yapa yomon yonyadu gur ge ge'te gani Jamaan gati 'raji ngwurna.

10

A Karnulij urnidi Butrujing

¹ Ngenone kündär gani Gäyijäriyā, gur ge'te giju gu gani Karnulij giru kumndan gidi gi'du gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) gani Italiya.

² Nginde gwuru diji didinyādi Ngwaalinga, ngwüji ngwe 'dar ngwudi ngwu'dun ngwüngün. Gwati gataji ngwuwaya düwā ligor le ating otaci Ngwaalingalu yomon reny.

³ Gomon ge'te lingen le ligwurlu kaji tä'rīl (3) ngwengga dilingidu, gi'rrā gidi Ngwaalu ngwila ngwuci, "Karnulij."

⁴ A Karnulij ombaji yedenyo ngwutalu ngwari, "Yiru ange giyo gwani doorta düny?"

A gi'rr ci, "Otaci Ngwaalingalu gwunga na angidaji ngwuwaya gwunga gwuma obana ngwäyänü Ngwaalu ngwuma ang diwayina.

⁵ Gwenene ükäjü ngwüjü aar ele ngenone kündär gani Yapa aar gwä'rā guru gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj.

⁶ Nginde gwüllädälü kur ganni gati 'raji ngwurna gani Jamaan gati ji ngwu'dun ngwe dibirta gīläni."

⁷ Anni ma gi'rr ele ganni gondacu, a Karnulij urnidi ngwinädä ngwüngün rom (2) na gwu'tulu gwe'te gwüngün gwati denya Ngwaalinga gwanni gwati arnga ngindeng.

⁸ Ngwuje enggaci yi'ral 'dar yanni yänggädäng je ngwuje be ükäji aar ele ngenone Yapa.

*A Butruj engga dilingidu
(Yiiru 11.5-14)*

⁹ Bigänü nggwoo gilingen lidünälä anni ma aar ele 'di aar ji gito ndi obani Yapa, a Butruj allu ngwu'dun alu nggwe ndi otaci Ngwaalingalu.

¹⁰ A ngwamu enyanu ngwüminä ngwony ngwudi eny. Anni ma aar ji ndi manica, ngwayati giligor ngwengga dilingidu

¹¹ a gere igitinä ngwengga gony giru nono direda dipa laranu dimätäär ngwiil ngwüngün kwo'rongo aar ülliyä gidiyängälü. ¹² Däti ngwängä ngwonyadu yi'ranu ngwanni ngwati elalu yora ye kwo'rongo na ngwanni ngwati elalu ngwari ngwe gidiyängälü na yi'rä yidi gerala.

¹³ A ngwuja'ri ondaja aar ci Butrujing no, "D'i'rü nga je dugi nga je eny ngwüdi."

¹⁴ A be Butruj ci, "Bäri gwani Deleny, äny gwa 'ti iti gony girngü giru gomon gere a'tur."

¹⁵ A ngwuja'ri ondaci mana aar ci, "Aa'ti aru ngwong ngwürngü ngwanni ngwuma je Ngwaalu ju'riyi."

¹⁶ Ngwuja'ri ngwee aar gu ari yomonanu tä'rül (3) a be dired gwä'rini puprang kerala.

¹⁷ Anni ma Butruj ji ndi iriyi ngwäyälü ngwuja'ri ngwee ngwänggädäng je dilingidu, a ngwüji ngwanni ngwükäjä je Karnulij ila aar utalu ngwu'dun ngwe ngwudi Jamaan aar ele 'di aar düni gilängir.

¹⁸ Aar urnidi ngwüjü ngwudi ngwu'dun aar je otacalu ndi ari Jamaan gwani Butruj nggwo gwüllädälü genno.

¹⁹ Anni juna Butruj ndi iriyi ngwäyälü giyi'ral yanni yänggädäng je, a Ligi'räm lanni Liju'ru ci,

“Ngwüjii ngwo tä'rîl (3) poor ngwutalu nga gwe.

²⁰ 'Di'rü nga ülli. Aa'ti yedeny ya ang eny ndi ang ngwe ele, äny gwuru gwükäjä je 'dungguna.”

²¹ A Butruj ülli ngwuci ngwüjü, “Äny gwuru nggwee gwanni gwüminängää. Giru ange ganni gindädä gu?”

²² A ngwüjii ci, “Karnulij gwuru kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) gwükäji nje. Gwuru diji didünälü didinyädi Ngwaalinga a gwati Ngwüyäwüd 'dar denya. A be gi'rr gidi Ngwaalu ondaci nunnu aar ang urnida nga ele 'dunu 'dünggüngün nunnu ngwu'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwätä je.”

²³ A je be Butruj ape ngwuje ülläjälü yirnü 'dunu.

A Butruj ele 'dunu ndi Karnulij

Bigänü nggwoo, a Butruj 'di'rî aar le ele a je ngweengga ngwoko ngwudi Yapang gwujani.

²⁴ Bigi nggwoo, aar obani Gäyijäriyâ. Aar mbuji Karnulijing gwuju nding je dünici, gwujaralu ngwüjii ngwe ngwüngün na ngwumaad ngwüngün ngwurniding je.

²⁵ Anni ma Butruj ji gito gwadi äni, a Karnulij ila ngwadacalu ngwukwucalu yirku ye gwani denya.

²⁶ A Butruj 'di'riyälü ngwuci, “‘Di'rälü, äny gwuru diji dümnä 'dogo.”

²⁷ Anni ma aar gwe ondaji a Butruj äni ngwumbuji ngwüjü ngwo'rajidalu gidrü ngwonyadu.

²⁸ Ngwuje ci, “Nga nga lilingidi ndi ari yiru drü giyobo gidiji diru Diyäwüd ndi aar acajidi

ngwaalu ngwe'te pu diji de diru Garany ngwelaci yirnu. A be Ngwaalu ngwuminy enggaci ndi ari aa'ti nggwa ci diju dere dirngu.

²⁹ No anni minyii gu ukajida, any gwuma ila ligor le lijaw. Nggwa je otacalu ndi ari yiru ange yukajida gu 'dunguny?"

³⁰ A Karnulij ci, "Yomon kwo'rongo (4)yanni yima ele any gwuju 'dunu ndi otaci Ngwaalingalu gilingen ligwurlu liru ta'ril (3) kaji nggee no, a diji ila digenna ngwureda gwaru nggam nggam aar nyi dunacalu.

³¹ Ngwari, 'Karnulij, Ngwaalu ngwuma 'dingini ngwuja'ri ngwunga ngwanni ngwati ang ngwe otacalu na gwuma enggada angidacing gwunga ngwiji ngwanni ngwunyangiralu.

³² Ukajida kundar gani Yapa ngwu'dun ngwudi gur gani Jamaan gwanni gwati 'raji ngwurna nggwo ngwu'dun ngwe gidibirta gilani. Gur nggo gu gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj, gwulladi gwalu yirnu.'

³³ No a gu be ukajida puprang, a yijaw ndi ari nga gwuminy 'dengenaca nga gwuma ila. Gwenene anyanga 'dar gilo ngene ngwayanu Ngwaalu, ladi 'dingini ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwondacara je Deleny ndi nje enggaci."

A Butruj ondaji

³⁴ A Butruj aalu ngwuja'ri ngwe ngwondaji ngwari, "Any gwuma lenge gweneno yi'ral ye yorto ye ngwaalinga ndi ari 'didanu Ngwaalu ngwati 'ti utanu.

35 Ngwube ämni ngwüjü gïlülü 'dar ngwanni ngwati denya ngindeng aar ärrï yi'ral yanni yidünälü.

36 Nga nga lilïngïdï ngwuja'ri ngwanni ngwükäcä je Ngwaalu ngwüjü ngwudi Yijiräyil, ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwani adatalu Yïcu Kirictu gwe, gwanni gwuru Deleny didi ngwüjï 'dar.

37 Nga nga lilïngïdï yi'ral yanni yiju ngwaalu 'dar Yäwüdiyä, 'tu'tu Jälil anni ondaja Yuwana ngwuja'ri ngwe ngwani nyinyini.

38 Nga nga lilïngïdï ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingina ngwe ngwudi Yïcu gwudi Najrang, ndi ari awa gwubrutu Ngwaalu Ligï'rim le lanni Liju'ru na yiima. Na ndi ari awa gwulandalu ngwärrï yi'ral yanni yijaw, ngwu'riyi ngwüjü nono 'dar ngwanni ngwätinä dijego'ranu, yiima ye yidi Ngwaalu 'dünggüngün.

39 Änyängä liru länngädï yi'ral 'dar yanni yärrüng je ken gidi Ngwüyäwüd na kündär gani Üräjälim. Aar pädä kü'rï ganni gimamindanu aar 'rinye.

40 A be anni mung jalu yomon tä'rïl (3), a Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu aar gäbici ngwü'tädälü ngwenggani.

41 Gwa'ti ngwüjï änggädï 'dar, ngwü'täcing jälü 'dogo ngwanni ngwänggädï ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu gwerre. Änyängä lanni gwiti nyii le nyii le iyï gaji ganni giming ge 'di'rälü giyi'ranyanu.

42 Nginde gwondaci nje ndi ari nyii ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nje enggaci

ndi ari Yicu gwuru gwanni gwuge'ta Ngwaalu ndi pići ngwüjü yelenya ngwanni ngwumidu na ngwanni ngwayu.

⁴³ Ngwüjir 'dar ngwondaju nginde gwe, ndi ari gwanni gwämni 'dünggüngün gwa Ngwaalu düdänijänü ndi ke gwüngün ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu Kirictu."

A Ligirrim lanni Liju'ru üllü ngwüjänü ngwuru Garany

⁴⁴ Anni ma Butruj jina ndi ondaji, a Ligirrim lanni Liju'ru üllü ngwüjänü 'dar ngwanni ngwu'dinginu ngwuja'ri ngwüngün.

⁴⁵ A ngwükirijin ngwanni ngwü'ri'tänä ngwuru Ngwüyäwüd ngwanni ngwändäär Butrujinga le aar dibi, ndi ari Ngwaalu ngwuma angidaji ngwüjü ngwuru Garany Ligirrim lanni Liju'ru 'to.

⁴⁶ Ndi ari ngwu'dinginaar je ngwondaju aar orta Ngwaalinga ngwungla ngwe ngwu'ter.

A be Butruj ondaji ngwari,

⁴⁷ "Ngwüji ngwee ngwuma gu Ligirrim lanni Liju'ru üllänü nono alanga je 'to, yärü gwuru gwadi je üminici ndi aar je nyinyi yaw ye?"

⁴⁸ Ngwuje ondaci ndi ari aar nyinyini yaw ye ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu Kirictu. A ngwüji ci aar le jalu yomon cong.

11

A Butruj enggaci ngwüjü Üräjälim

¹ A ngwoo'ra ngwükäjäär je na ngweengga 'dar ngenone Yäwüdiyä 'dingini ndi ari ngwüji

ngwanni ngwuru Garany ngwuma ämnä 'to ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

² Anni ma Butruj o'ra Üräjälim, a ngweengga ngwanni ngwubupa ngwüjü aar ü'ri'täni, aar garnati Butrujinga le aar ci,

³ “Nga gwarra nga be ele ngwu'dun ngwudi ngwüji ngwa'ti ü'ri'tänä ngaa ngwe eny.”

⁴ A je Butruj ondaci ngwuja'ri 'dar anaku raar gu 'tu'tu gwerre ngwuje ci.

⁵ “Nggwuju kündär gani Yapa ndi otaci Ngwaalingalu nyi ayi giligor nyi engga dilingidu gony giru nono direda dipa laranu dülliyäär kerala dimätäär ngwiil kwo'rongo ngwüllälü 'di ngwobana 'dünggüny.

⁶ Anni minyi gu ombajidanu nyi gu mbuji ngwängänü ngwati elalu yora ye kwo'rongo ngwudi diyängälü, ngwudi pooring, ngwanni ngwati elalu ngwari ngwe na yä'rä yidi geralang.

⁷ Nyi be 'dingini aar nyi ngwuja'ri ci, “Dä'rälü gwani Butruj a je dugi a je eny ngwüdi.’

⁸ Nyi be ci, ‘Bäri gwani Deleny! Gomom gere a'tur nggwa'ti ngilla gony gere girngü ngwulemanu ngwüny.’

⁹ A ngwuja'ri ondaja mana kerala aar nyi ca, ‘Gong ganni gima ge Ngwaalu ari giju'ru, aa'ti ga ge ari girngü.’

¹⁰ A gu ngwuja'ri ngwe ari yomonanu tä'räl (3) aar be gwä'ri direda ngwo're kerala mana.

¹¹ Kaji nggoo, a ngwüji ngwanni ngwükäjä je Karnulij 'dünggüny ngwuru tä'räl (3) ngwändi ngwaalu gwani Gäyijäriyä, aar obana gilängir lidi ngwu'dun ngwanni ngwuji nyi gu.

¹² Aar nyi Ligì'rìm ondaci ndi ari aa'ti nggwa 'donya ndi nyii ngwe ele. Ngweengga ngwee ngwuru nyärläl (6) ngwuji nyii ngwe ngenone gwüpäng, nyii ngwe ele nyii äni ngwu'dun ngwudi Karnulij.

¹³ Aar nje ondaca ngwuja'ri anaku änggädäng gu g'rrä ganni g'täcälü 'dunu 'dünggüngün ngwuci, 'Ükäjäidä kur gani Jamaan gwati aar ci Butruj nga urnida nggwo kündär gani Yapa.

¹⁴ Nginde gwa ang be enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwada je gilängidiyi ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwunga.'

¹⁵ Anni minyi ji ndi ondaci ngwüjü, a je gu Ligì'rìm lanni Liju'ru üllänü anaku ülläng gu 'to 'dengganu gwerre.

¹⁶ No nyi diwayini ngwuja'ri ngwanni ngwucaar nje ngwe Deleny ndi ari, 'Yuwana gwünyinyü ngwüjü yaw ye a be nga nga la nyinyini Ligì'rìm le lanni Liju'ru.'

¹⁷ Ma be ari langidaca je Ngwaalu Ligì'rìmä anaku angidacaar nje gu 'to, lanni lämnä Gideleny dani Yicu Kirictu, nyi be ani yärü ndi ari nyüminici Ngwaalinga."

¹⁸ Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar 'ti äti ngwuja'ri ngwadi aar ngwe ari aar ortada Ngwaalinga, aar ari, "Yiru gu be no, Ngwaalu ngwuma ätäädä ngwüjü 'to ngwanni ngwuru Garany gay nunnu aar jo'renyana aar mbuji miding."

Gi'doonga gidi Ngwaalu Andakiya Jüriyä

19 Ngwīkirījīn ngwanni ngwuma 'dī'rī aar badalu gwani ūbīnālū anni ma aar 'rinye Ijita-banujing, aar ele ngwaalu gwani Bunijiya na Gabruj na Andakiya gūndār gidi Jūriyāng ati aar ondaci ngwūjū ngwuru Ngwūyāwūd 'dogo ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

20 A be loko lanni liru ngwīkirījīn liru lidi Gabrujing na Giruwan anni ma aar ele Andakiya ati aar ondaci 'to ngwūjū ngwuru Garany ngwuja'ri ngwanni ngwujaw gwani Deleny dani Yicu.

21 A je gu Ngwaalu gī'tījī yiima yūngūn a ngwūjī ngwonyadu ānnī aar o'raci Delenya dani Yicu.

22 A ngwuja'ri ngwee ele 'di a je ngwīkirījīn 'dingini ngwudi Ūrājālimīng, aar ūkājī Birnabang Andakiya.

23 Anni mung obani ngenone, ngwumbuji yīmī'rū yidi Ngwaalu yiju ngwūjī, ngwujayanu gwullenya ngwuje or'temaji 'dar nunnu aar mātīnālū 'di'didanu yigor ye yegen 'dar Gideleny dani Yicu.

24 Birnaba ngwuru dījī dijaw gwonyadu Līgī'rīmālā lanni Liju'ru na ngwāti ānnīng Ngwaalu. A ngwūjī ngwonyadu gendada Gideleny.

25 A Birnaba 'dī'rī ngwele kūndār gani Tarjuj ndi mīnā guru gani Jawul.

26 Anni mung mbuja, ngwapa nggwe ila Andakiya. Aar gu jalu ngenone dīdlāyū de'te pu ati aar jalu ngwīkirījīnīngā le aar enggaci ngwūjū ngwonyadu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Andakiya, ngwaalu ngwuru ngwanni ngwuma

aar gu átädä ngwüjü ngwudi Ngwaalu ngwüriny yirñü aar je ci ngwìkìrijìn.

²⁷ Gaji nggoo a ngwìjìr ngwoko ngwüllü Üräjälim aar ila Andakiya.

²⁸ A de'te 'denggenanu dani Agabuj, ngwü'di'ri ngwüdünälä yiima ye yidi Ligi'rim lidi Ngwaalu ngwalliji yìjìrà ndi ari ngwamu ngwadi ji ngwupa ngwaalu 'dar ken. Aji a ngwamu ngwee ji 'didanu gìdìdlä gaji ganni gima ge deleny ape yelenya dani Kiludiyuj.

²⁹ A ngwoo'ra ngwudi Yicu mäjädi ngwü'rinyä ngwanni ngwa je dijì mbuji nunnu aar je ükäci ngwengga ngwudi Yäwüdiyäng aar je ngwe gataji düwä.

³⁰ A ngindenga lima gu mäjädi 'didanu 'dar aar je ükäci mbumbung je Üräjälim angidacing gwegen aar je átädä Birnabang je Jawul gwe aar je äpiji.

12

A Butruj 'tüdä korkon yiima yidi Ngwaalu

¹ Gaji nggoo a deleny dani Yirüdi* 'di'ri ngwummi ngwìkìrijìnä ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu ngwuje übinälü.

² Ngwümäätä Yagubing gwanni gwuru gwenggen gwudi Yuwananga ngwu'rinye galal ge.

³ Anni ma Yirüdi engga ndi ari yi'ral giyee yima jada Ngwüyäwüdänü, ngwü'di'ri

---

* **12:1 12.1** Yirüdi ngwee, gwuru digüürnä didi deleny dani Yirüdi gwanni gwuru mbumbu gwondacaar gwe kitabanu gidi Luka 1.5.

ngwümäätä Butrujing 'to. Yi'ral giyee yiju gaji gidi Yi'rinyinä yidi Ligi'ra.

⁴ Anni mung määtä, ngwape ngwäniji korkon, ngwube ge'te ngwangida ki'du ki'du yi'ranu kwo'rongo ki'du ge'te pu ati aar gu düni aar angida. Nunu ma Yi'rinyinä yidi Dambdani abralu, ngwube apada ngwelenyanu nunnu aar gu päda yelenya.

⁵ A Butruj ji korkon a be ngwikirijiin jalu ngwäy ngwe aar otaci Ngwaalingalu ligor le 'di'didanu gwani nginde.

⁶ Dilu de gwa'tina Yirüdiij äpädi ngwaalu ngwudi pi yelenya, a Butruj ji ndi ndri gwänü ngwangidanu rom (2) gwugekanalu yu'rung ye rom (2), a ngwangida dünälä aar angida längirü.

⁷ A 'dür no, a gi'rr ila gidi Deleny ngwüdünälä ngenone, a buri o'rralu ngwaalu ngwanni ngwuju gu Butruj, ngwümü'ri kimeranu ngwu'ritiya. Ngwuci, "Di'rälü puprang." A yu'rung yanni yigekaning yalu aar gwanna ngwuy aar i'di.

⁸ A gi'rr ci, "Di'rü nga rüjinänü dired de nga genne ngwüdänü." A Butruj 'di'ri ngwärrü yi'ral yanni yica ye gi'rr, ngwo're ngwuci, "Pänä direda nono didi gennala dunga nyi gwujana."

⁹ A Butruj 'di'rälü ngwugwujani aar gwe ele 'di aar 'tü poor, ngwu'ti be lingidi yiru ange giyo ngwüdädigini ngwu'ti lingidi ndi ari ngwuja'ri ngwätü ngwäyanü ngwanni ngwärrü je gi'rr, ngwuji ndi ari gwänggädi yi'ral dilingidu.

¹⁰ Aar ge ila 'di aar gatana ngwangida ngwanni ngwudi gwerre gwerreng na gwudi gwodaning aar ila 'di aar obana gilängir liru laaba lidi 'tü

kay gati elada kündär. A je längir igitiji gwu'ren aar gu 'tü. Anni ma aar ü'rü gayanu ge'te, a gi'rr gatani ngwele.

¹¹ A Butruj 'rita ligor ngwari, “Nggwuma lenge 'didanu gweneno ümimänü gwa'ti ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwuju, ngwäti ngwäyänü ndi ari Deleny diru dükäjä gi'rrä güngün nunnu ngwila aar nyi gwalla Yirüdiing ngwomonanu ngwüngün na giyi'ralanu yere yanni yige'ta je Ngwüyäwüd giyigoranu.”

¹² Anni mung gu lenge yi'ral giyee no, ngwele 'dunu ndi Märiyäm gwuru nanni gwudi Yuwana gwani Murkuj ngenone ngwikirijin ngwo'radi gwalu ngwonyadu aar ji ndi otaci Ngwaalingalu.

¹³ A Butruj ila ngwüpida längirü poor a dinäd ila diru gera dani Rävüda ndi igiti dimbürä.

¹⁴ Anni mung 'dingini ngwuja'ri ngwudi Butruj gwondaju poor, ngwujayanu 'di ngwo're kay ngwu'ti igitü dimbürä. Ngwo're gwondaci ngwüjü ndi ari Butruj nggwo gilingir.

¹⁵ A ngwüji ci gijü, “Nga gwari gi'ra milang.” Anni mung 'donyalu 'tibüny ndi ari Butruj gwuru, aar ci, “Gi'rr ga ru güngün.”

¹⁶ A Butruj jina ndi pi längirü gwur'tal, anni ma ngwüji igitädälü aar engga, a je ngwe ngwaalu elalu.

¹⁷ A je Butruj ci guy ge gwugwundar ngwuje enggaci ndi ari awa gwü'tiyä Delenya korkon. Ngwuje be ci, “Ondacar Yagubing je ngweengga ngwe ngwu'ter ngwuja'ri ngwee.” Ngwütü ngwele ngwaalu ngwu'ter.

¹⁸ Dilu danu a'ti yigor pi ngwangidanu aar utalu ndi ari yiru ange yima ji ndi Butruj.

19 Anni ma Yirüdiŋ ükäji ngwuja'ri aar minä 'dar aar 'ti mbuju, ngwü'tiyä ngwuja'ri aar apa ngwangida ngwoo aar je otacalu aar je 'rinye.

Aar mi'ri Yirüdiŋing dümdü de ngwayi

A be Yirüdiŋ 'di'ri ngwugatani ngwaalinga ngwani Yäwüdiyä ngwele kündär gani Gäyjäriyä ngwujalu ngenone gwooko.

20 Gwapu güündä ngwüji ngwudi yündär yidi Jür na Jäyidä. Aar be o'rajidi gwüpäng aar bupi gweneno nding je 'dengenaci. Anni ma je dinäd didi Deleny dani Yirüdiŋ, dating gu gatada ngwäyänü dani Bilactuj gi'tiji gay, aar ci Delenya dani Yirüdiŋ linana ndi aar le o'rajidi aar jalu ladatalu. Ndi ari ngindenga lati je Delenya dani Yirüdiŋ äpijä yona.

21 A gomom ganni gige'taar, a Yirüdiŋ genne ngwureda ngwudi yeleny ngwujalu gididu'rala didi yeleny ngwube ondaci ngwüjü.

22 A ngwüji ortada aar ürri dula aar ari, "Diji dä'tüdi ndee dannii dümnä dondaju ngwaalu gwuru ngwondaju."

23 Kaji nggoo ge'te ge'te anni mung 'dingini ngwuja'ri no, ngwu'ti näjä Ngwaalinga, a gi'rr gidi Deleny agada dimdi nono ngwümi ngwondoma 'di ngwayi.

24 A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gendadi aar badalu ngwaalu 'dar.

25 Anni ma Birnabanga Jawul gwe medaja yiiru yegen Üräjälim, aar o'ra aar apana Yuwanang gwanni gwati ani 'to Murkuj.

13

Aar ükäji Birnabang je Jawul gwe

¹ Ngenone ki'doonga gidi Andakiyang, ngwījir na ngwoorta ngwee ngwuju gu, Birnaba, Jamaan gwani Nejer, Lukiyuj gwudi Giruwaning, Maniyan gwanni gwuraar Yirüdij gwe gwuru deleny gimaad 'tu'tu yogo ye na Jawul.

² Anni ma aar ji ndi äpiji Ngwaalinga yiiru aar määtä ngwädä, a je Ligì'rīm lanni Liju'ru ci, “Äbrjiiiny Birnabang je Jawul gwe, aar ele ndi aar nyi äpiji yiiru yanni yornaci nje.”

³ No a ngwīkirijin otaci Ngwaalingalu aar määtä ngwädä aar je ätä guy aar je ge'te kay aar ele.

Ngenone Gabruj

⁴ No ngindenga rom (2), a je Ligì'rīm lanni Liju'ru dinga aar ele aar obani kündär gani Jälüküyä, aar ü'rü yaanu ngenone aar ele ngwaalu giyaanu ngwani Gabruj.

⁵ Anni ma aar obani kündär gani Jalamaj, aar ondaci Ngwüyäwüd ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwämrä ngenone. Aar ji Yuwananga le gwanni gwati ani Murkuj, ngwuje gataji düwä.

⁶ Aar landalu 'dar kündär giyaanu gidi Gabrujing 'di aar obani kündär giyaanu gani Pabuj. Ngenone aar mbudi dimanga le diru Diyäwüd dati alliji yijirä yi'duru dani Bar Yicu,

⁷ dati mbüjini gideleny danni dimäti yelenya ngwaalu giyaanu dani Järgiyüj Bulij gwuru gur gibebera gwulleny, ngwükäjidi ndi Birnabanga Jawul gwe nunnu gwubupa ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu 'denggen.

⁸ A be Aliyimaj nggwoo gwuru dima (ngwüriny ngwüngün ngwani gu no Yigirigiyängä) ngwuje be jici kay ngwuje ü'ri'ti ngwäy ngwunani ndi üminici delenya ndoo ndi änni Ngwaalu.

⁹ A be Jawul, gwanni gwani 'to Bulij, gwonyadu Ligirimalä lanni Liju'ru ngwombaji Aliyimajing ngwäyänü 'ti'tog ngwuci,

¹⁰ “Nga nggwee gwudi dijego'rr, nga ru güwän gidi yi'ral 'dar yanni yijaw! Nga gwonyadu i'däjängänü nga onyadi miminäjänü. A'tur nga gwätüdi gwadi dünäji yi'rinya ngwuja'ri ngwanni ngwüdünälü gwudi Delenye?

¹¹ Gwene ara gwe Deleny ji guy ge nga gwa rimi ngwäy gwene nga jalu gaji gooko nga gwa 'ti gwengga buri gwudi lingen.” Puprang no a dumbil na dirim gätini ngwäy, ngwakalu ngwuy ngwe ngwüminü dijü ndi okta kuy.

¹² Anni ma gu deleny didi ngwaalu ngwoo engga yi'ral giyee yima ji, ngwämni Ngwaalu ndi ari gwändi gwe ngwaalalu ngwuja'ri ngwinggi-daar ngwe ngwudi Deleny.

Andakiya gwudi Bijidiyäng

¹³ Ngenone Pabuj, a Bulij na ngwoo'ra ngwanni ngwändäär le, aar ü'rü yaanu aar ele kündär gani Berga ngwaalu ngwani Bämiliyä, a je gu be Yuwana gatani ngwo're Üräjälim.

¹⁴ Ngenone Berga, aar 'di'ri aar elada gweere 'di aar obani Andakiya gwudi Bijidiyäng. A gomon Kwo'ra tä'ril, aar äni ngwämrä aar jalu.

¹⁵ Anni ma aar uli Yobo yidi Müjä na Yijir yidi Ngwijir kitabanu, a je be ngweleny ngwudi ngwämrä ükäci ngwuja'ri aar je ci, “Ngweengga,

manari ngaa läti ngwuja'ri ngwere ngwada je ondaji a ngwe or'temaji ngwüjü, ondajar je.”

¹⁶ A Bulij 'di'rälü ngwüdünälä, ngwalliji guyala ngwari, “Nga nga liru ngwüji ngwudi Yijiräyil na nga nga ngwüji ngwuru Garany ngaa lanni lati orta Ngwaalinga, 'dinginiiny!

¹⁷ Ngwaalu ngwudi Yijiräyil ngwäbrü ngwügürnä ngwege, ngwügäbici ngwüjü aar gendadi aar onyadi kaji ganni gijaar ge Mijir. Yiima ye yidi gu'ran güngün, ngwuje 'tüyä poor ken gidi Mijiring.

¹⁸ Ngwuje mätiji liguri ndi eelle gwegen, ngwuje arnga ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitäny.

¹⁹ Ngwuje linynyiji ngwüjü giyen kwo'ra tä'räl (7) ngwaalu ngwani Kanaan ngwuje apada diyängü degen ngwätädä ngwüjü ngwüngün ngwudi Yijiräyil yu'rina.

²⁰ Yi'ral 'dar giyee yiju ngwüdläyü küü'ri tudini kwo'rongo na küü'ri rom na 'di (450).

Anni ma ngwüdlä medadi ngwee, a je Ngwaalu ätädä ngwüjü aar pici yelenya 'di a gaji ila ganni gima ge dijir ila dani Jämüwül.

²¹ A be aji a ngwüji 'di'ri aar ari ngwüminü delenya. A je Ngwaalu ätädä delenya dani Jawul gwuru giji gidi Kij gilängir lidi Biniyämin ngwape yelenya ngwüdläyü küü'ri rom (40).

²² Anni ma Ngwaalu äbri delenya dani Jawul, ngwuje äpijä Däwüding ngwuru deleny degen. A Ngwaalu ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwani nginde ngwari, 'Äny gwumbuju Däwüding gwuru giji gidi Yici gwuru diji dannii diminä ligor lüny, nunnu aar nyi ärriji yi'ral 'dar yanni yimini

nje nding je ärrī.’

²³ Yicu gwuru gwanni gwuru digüürnä didi Däwüd gwanni gwuma Ngwaalu ruji Gilang gwudi ngwüjī ngwudi Yijiräyil, anaku arung gu.

²⁴ Gaji ganni ga'ti ge na Yicu indī, Yuwana gwīndī ngwondaci ngwüjü 'dar ngwudi Yijiräyil ngwuja'ri ngwani jo'renyani na nyinyini yaw ye.

²⁵ Anni ma Yuwana ji gito ndi medaji yiiru yüngün, ngwutalu ngwari, 'Nga nga lanijiny yärü? Äny gwä'tüdi gwani nginde nggwä'di. Nggwä'tüdi, a be nginde nggwo gwīndī gwodan, nggwa'ti mbutu ngwäyänü ndi nyi gwä'dädä ngwüdänälü ngwüngün.' ”

²⁶ Ngwuje ci, “Ngweengga, yijī yidi Äbräyīm, na 'dar liru Garany lati denya Ngwaalinga, yiru ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwudi gilang ngwükäcäär nje.

²⁷ Aa'ti be ngwüjī ngwudi Üräjälīmīng na ngweleny ngwegen līngīdī ndi ari Yicu gwuru Gilang aar 'ti līngīdī ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwījir. Gwuma aar gwe obalu a gu ngwuja'ri ru ngwanni ngwari ngwe ngwījir ngwati aar je uli yomonalu 'dar komon ganni giru Kwo'ra tä'rīl.

²⁸ A be ngīndenga gwuma aar 'ti mbojaja yi'ral nono yere ndi aar gu 'rinyada, aar be ondaci Bilatijing ngwu'rinye.

²⁹ Anni ma aar ärrī yi'ral 'dar anaku ondaja gu gitab gwerre gwani nginde, aar ülläjälü kü'rälä ganni gimamindanu aar gwürīci gidimomo.

³⁰ A be gwuma Ngwaalu 'di'rīyälü gidimomanu gwumidu.

³¹ A nginde ngwü'täcä ngwüjälü yomonanu yonyadu ngwanni ngwindaär ngwe ngwaalu ngwani Jälil aar ila Üräjälim. Ngindenga liru gwenene lanni gilo gwondajaar gwe ngwüjänü ngwege.

³² Londaca je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwege

³³ Ngwaalu ngwuminje gäbici ngwuja'ri ngwuma ji kaji nggee gege lanni liru yiiji yegen, 'di'riyi gwe Yicungalu. Anaku üllinäär gu kitabanu gidi Mäjimür ki'raany ganni giru rom (2) ndi ari,

'Nga gwuru Giji güny,

gwene äny gwuma ru Mbumbu gwunga.'

³⁴ Yiru gu giyee ndi ari gwü'di'riyâ Ngwaalalu giyi'ranyanu gwumidu a gwa'ti gwayi mana a'tur yondaja ye ngwuja'ri ngwee ndi ari,

'Nggwa ang ju'riyi gwa ang onjaci 'didanu anaku ci nyi gu Däwüding.'

³⁵ Yondaja gu no ngwaalu ngwu'ter ndi ari, 'Gwa'ti gwa ang gatani gwunga gwanni Gwuju'ru gwa 'dege'ralu gidimomanu.'

³⁶ A be Däwüd anni mung medaji yiiru yidi Ngwaalu kimaad güngün gwuma ayi gwuma gwujani ngwügürnä gwuma aar gwürici gwuma 'digi'ri gidimomanu.

³⁷ A be gwanni gwuma Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu gwumidu gwuma 'ti 'digi'ru gidimomanu.

³⁸ Yäy gu no, lani ngwänggäri, lingidär ndi ari yiru giyee yanni yigäbici nje ara je be ondaci

ndi ari Yicu gwuru gwanni gwurnidaar gwe ndi dūdānījī ngwūjānū ndi ke gwegen.

³⁹ Ngwūjī 'dar ngwa aar je dūnīyālū Yicu gwe giyi'ral 'dar yanni yiki ma aar āmnī Ngwaalu ndi ari dūnīyālū gwa'ti giyobo yidi Mūjā.

⁴⁰ Arnganar be ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwījīr aa'ti ngwa je mbuji,

⁴¹ 'Ombajar je be, lanni lati mūnā ngwuja'ranu, ūbīdārālū ngwuja'ri ngwee 'di nga ayi, ndi ari āny gwadi ārrī yi'ral ye'te giyomon yalu ndi ari ya'ti ya gu āmnī a'tur, 'di manari a je dījī dere ondaci.'"

⁴² Anni ma Bulijinga Birnaba gwe ji ndi 'tūdā ngwāmra, a je ngwūjī ci kwodaralu komon Kwo'ra tā'rīl nggā'di gidi gwodaning ngaa ondaji ngwuja'ri ngwe ngwee.

⁴³ Anni ma ngwūjī 'tū aar badi, a ngwūjī ngwonyadu ngwanni gwuru Ngwūyāwūd na gwuru Garany ngwanni ngwāndī giyobo yidi Ngwūyāwūd ngwūdīnyādī Ngwaalinga 'dī'rī aar gwujani Bulijing je Birnaba gwe, a je Bulijinga Birnaba gwe or'temaji nunnu aar mātīnālū 'dī'dāny giyimī'rū yidi Ngwaalu.

⁴⁴ Anni ma aar o'ra komon Kwo'ra tā'rīl nggoo gidi gwodaning aar ila 'dar anaku raar gu ndi aar dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni gwadi je Bulijinga ondaji.

⁴⁵ A be anni ma Ngwūyāwūd engga ngwūjū ngwuma ila ngwonyadu a je yigor enyanu aar 'dī'rī aar garnati aar ke yi'rinya ngwuja'ri ngwudi Bulij aar lo.

⁴⁶ Ngwuja'ri ngwee aar gäböci Bulijinga je Birnaba gwe aar ojeme nono aar 'ranu ndi ondaji aar ari, "Yädi gu ndi ara je ondaci nga nga gwerre gwerre ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. A be anni ma je 'donya, ngaa lima obalu yigo'ro ye yalu ndi ari ngaa la'ti äwdi ndi äti miding gwudi gwur'taling la je be gatani lele ngwüji ngwuru Garany nje ondaci.

⁴⁷ Ndi ari Deleny dondaciny ngwari,
 'Äny gwurujanga buri gwudi ngwüji ngwuru Garany,
 nunnu nga ape gilanging a gwe ele ngwüji gïdïdlä 'dar.'"

⁴⁸ Anni ma ngwüji ngwuru Garany dingini ngwuja'ri ngwee, aar jayanu aar näji ngwuja'ri ngwudi Deleny na 'dar lanni lutaar janu nunnu aar midi miding ngwudi gwur'taling aar ämnï Ngwaalu.

⁴⁹ A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu badalu ngwaalu 'dar ngenone.

⁵⁰ A be Ngwüyäwüd gwogaji ngwayu ngwanni ngwuru yi'ra ngwüdinyädi Ngwaalinga na ngwüji ngwanni ngwuru yi'ra kündär aar 'di'ri aar übinï Bulijing jalu Birnaba gwe aar je linynyi aar je 'tüyï poor ngwaalu ngwegan.

⁵¹ A je Bulij na Birnaba protada dibu'ra nono didi yora yegen dani 'donya gwegen aar 'di'ri aar ele kündär gani Ayikuniya.

⁵² A ngwoo'ra jayanu a je gu Ligï'rim lanni Liju'ru onyadala.

14

Bulijinga Birnaba gwe kündär gani Ayikuniya

¹ A Bulijinga Birnaba gwe 'di'ri ngenone Ayikuniya aar äni ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd anaku äbräjäär gu. Ngenone aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu yiima ye 'di aar gäbici ngwüjü ngwonyadu aar änni Ngwaalu ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany.

² A be Ngwüyäwüd ngwoko ngwanni ngwuma 'donya ndi änni, aar 'di'ri aar gwogaji ngwüjü ngwuru Garany aar je änici 'dimänänü aar je gwürli ya'ranya aar gwurla ngwikirjina nono.

³ No a Bulijinga Birnaba gwe jalu ngenone gaji golanu aar ondaci ngwüjü li'ranu ngwuja'ri ngwani Deleny, a je Deleny gendaci yiima ngwuja'ri ngwudi yimi'rü yüngün ngwuje gäbici aar ärrü yi'remna yidi yiima na yidi allalu ndir.

⁴ A ngwüji ngwudi gündär nggoo ü'ridinänü rom (2). Ngwüji ngwoko aar ji Ngwüyäwüd ngwe na ngwoko aar ji ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je.

⁵ A ngwüji ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany aar ke yi'rinya aar rucidi ngwelenyinga le ngwegen ndi aar je ärrü yirginä aar je aci yo'rr ye.

⁶ A be anni ma aar gu lenge, aar 'di'ri aar abri aar ele giyündär yidi Lijitrang na Därbü yidi Layikuniyang na yündär 'dar yijicidaar ye.

⁷ Aar gu ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

Giyündär yidi Lijitrang na Därbü

⁸ Ngenone Lijitra, gur giju gu gijalu gayu yora giru dirga anaku lingitäär gu gati 'ti indi.

9 Ngwugeraji ngwuja'ri länä ngwuji je Bulij ndi ondaji. A Bulij ombaji jicom ngwulenge ndi ari gätä ämnäng Ngwaalu ndi u'ri nono.

10 Ngwurnidi ngwuci, “Dünädälä yora ye yunga.” Ngwuja'ri ngwe ngwee, a gur 'di'rälü prüd ngwugatu yora ngwele.

11 Anni ma ngwüji engga yi'ral giyee yima je Bulij ärrä, aar ürrä dula lingla le legen lidi Layikuniyang aar ari, “Ngwaalu ngwuma rudini diji dümnä ngwuma üllä 'dengge.”

12 Aar ätäädä Birnabang ngwüriny aar ci Jeyoj, na Bulij aar ci Armaj, ndi ari gwuru gi'ra ndi ondaji.

13 Gito gito kündär nggoo, gobo giju gu gidi bayil ngwani Jeyoj, a dir'dal didi gobo apa yindri aar 'räjänä yibobo ngwur'ta aar ngwe ila gilängiränü lidi gündär a dir'dal na ngwüji ngwonyadu aar bupi ndi aar je rciji aar mi'rini nono.

14 A be anni ma ngwoo'ra ngwükäjäär je Bulijinga Birnaba gwe, 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar dirita ngwuredanu aar 'tüdä aar abrada ngwüji nono poor aar mi'rri dula aar je ci,

15 “Ngwüji ngaa larra ma aang ärrä yi'ral giyee? Änyängä liru 'to ngwüji ngwümnä nono nga nga. Läpjä je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ar je ondaci nunnu ngaa gwurla giyi'ral giyee yiru 'tur ngaa o'raca Ngwaalinga ngwanni ngwumidu, ngwanni ngwuge'ta gere aar ge'te diyängü na yaw na ngwony 'dar ngwanni ngwo gu.

16 Gwerre, Ngwaalu ngwügäbicä ngwüjü aar elada giyigor yegen.

17 Aar 'ti be gäbicä ligo'ro lüngün ndi änälü

nunnu aa'ti ngwüji lingidi. Ngwube inggidi giyomon 'dar inäng gwüngün ndi ari nggwo. Ati ara je niji giranyu kere ngaa kwoy yuula kaji gegen, ara je agaci ngwonyalu ngwonyadu ngaa eny ngaa pe ngaa jayanu.”

¹⁸ Aa'ti ngwoo'ra ngwükajäär je burna ngwuja'ri ngwe ngwee ndi dünäji ngwüji ndi aar je rciji aar je gätijälü, a gu ngwoo'ra ngwükajäär je arri 'di aar je dünäji.

¹⁹ A be Ngwüyäwüd ngwoko ngwindi Andakiya na Ayikuniya aar gwä'räji ngwüji kuy gegen aar aci Bulijing yo'rr ye aar oktalü aar gwe 'tüdä aar gatu kundi'rr poor gidi gündär aar ji ndi ari gwuma ayi.

²⁰ A be ngwikirijin o'rada nono, ngwüdi'rälü aar o're kündär. Bigänü ngindenga Birnaba gwe aar 'di'ri aar ele Därbä.

A Bulijinga Birnaba gwe o'ra Andakiya gwudi Jüriyäng

²¹ A Bulijinga Birnaba gwe ondaci ngwüjü ngwudi Därbing ngwuja'ri ngwanni ngwujaw a ngwüji ngwonyadu änni aar ru ngwikirijin. Aar be kwodalü giyündär yani Lijitra na Ayikuniya na Andakiya.

²² Ndi o'ra gwegen aar or'temaja ngwikirijinä aar je ojemeye nono ndi ari aar mätinälü 'di'danu ndi änni Ngwaalu. Aar ari, “Yündä yonyadu yinje mbuji nunnu ar äni giyelenyanu yidi Ngwaalu.”

²³ A Bulijinga Birnaba gwe 'di'ri aar äbrä mbumbung je giyi'doonga yidi Ngwaalu 'dar aar je ge'te aar ru yi'ra yidi yi'doonga yidi Ngwaalu

yegen, anni ma aar määtä ngwädä aar otaci Ngwaalingalu aar je g'i'tiji Delenya kuyanu danni dima aar gu ämnädä.

²⁴ Anni ma aar ila Bijidiyā, aar gatana aar ila aar obana Bāmbiliyā.

²⁵ Anni ma aar ondaca ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngenone kündär gani Berga, aar ila aar üllä kündär gani Ataliya.

²⁶ Ngenone Ataliya, aar ü'rü yaanu aar o're Andakiya, kündär ganni g'i'di'räär gu a je ngwikirijin ukäjä aar je ge'ta kuyanu gidi yimi'rü yidi Ngwaalu gwani yiiru giyoo yima aar je medaja ngeno.

²⁷ Anni ma aar obana Andakiya, aar gwä'räji ngwikirijinälü gwüpäng aar je enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrī ngindeng je le, na awa ndi ari ngwuma igitiji ngwüjü ngwuru Garany gay aar ämni Ngwaalu.

²⁸ Aar jalu ngenone ngwikirijiningä le 'di a gaji olanu.

15

O'rajidalu gwanni gwuju Ürajälim

¹ A ngwüji ngwoko üllä Yäwüdiyā, aar üllädä Andakiya aar ji ndi enggaci ngwikirijinä aar je ci, “Manari ngaa lima 'ti ü'rī'tänä anaku ari gu dimürä didi Müjä, ngaa la'ti la gilang.”

² A ngwuja'ri ngwee gäbici Bulijing je Birnaba gwe aar büdi ngwäy 'ti'tir ndi aar le garnati. No a gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te Bulijing je Birnaba gwe ngwikirijiningä le ngwoko nunnu aar allu

Üräjälim aar otaca ngwo'ralu ngwükäjäär je na mbumbunga yi'ral ye giyee.

³ A je gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te kay, anni ma aar ji ndi ele ngwaalu ngwudi Bunijiyang na Jamra, aar ondaci ngwüjü ndi ari awa ngwüji ngwanni ngwuru Garany ngwuma gwurli ngwuma ru ngwükirijin. A ngwuja'ri ngwee gäbici ngweengga aar jayanu gwulleny.

⁴ Anni ma aar obani Üräjälim, a je gi'doonga gidi Ngwaalu na ngwoo'ra ngwükäjäär je mbumbunga le ge'talu yirnü, a je Bulijinga Birnaba gwe enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrü ngindeng je le.

⁵ A be ngwükirijin ngwoko ngwanni ngwuru Ngwübärriji aar dünälä aar ari, “Ngwüji ngwuru Garany ngwa ü'ri'täni aar 'dengenaji Yobo yidi Müjä.”

⁶ A be ngwoo'ra ngwükäjäär je na mbumbunga jalu gwüpäng ndi otajidalu giyi'ral giyee.

⁷ Anni ma aar otajidalu 'di a gaji olanu, a Butruj 'di'rälü ngwuje ondaci, “Ngweengga, ngaa lilingidi ndi ari gaji gwerre gima ele, Ngwaalu ngwäbri nyi nunnu a ngwüji ngwuru Garany 'dingini gilnglalu lüny ngwuja'ri ngwanni ngwujaw aar änni Ngwaalu.

⁸ Ngwaalu ngwanni ngwülingidi ligor lidi diji, ngwinggidu ndi ari ngwuming je änni anni mung je ätäda Ligirima lanni Liju'ru, nono ätädaär nje gu.

⁹ Ngwaalu ngwa'ti nje ge'taja gay ge'te ngindenga le ndi ari gwügä'ridi yigor yegen yanni yiki änni gwe gwegen gwanni gwuma aar gwe

ämni 'dünggüngün.

¹⁰ A be gweneno, ange gwuru ngaa be idäji Ng-waalinga üpi gwe ngwikirijinä ngwuru Garany yunggu giyigo'ro yanni ya'ti ar je burna na ngwügüürnängä ngwege ndi üpini.

¹¹ Bäre! Alanga lämnä ndi ari yimi'rü ye yidi Deleny dege dani Yicu a ligilängidinä, anaku gilängidinäär gu 'to."

¹² A ngwüji 'dar ki'doonga gwugwundi aar geraji Birnabang je Bulij gwe läni ndi ondaji gwani yi'remna yidi yiima na allalu ndir gwanni gwärrü Ngwaalu ngwüjänü ngwuru Garany ngindeng je le.

¹³ Anni ma aar medaji ngwuja'ri, a Yagub 'di'ri ngwüdünälä ngwondaji gwari, "Gerajiny läni ngweengga.

¹⁴ Jamaan gwani Butruj gwondaci nje ndi ari awa Ngwaalu gwerre gwerre ngwinggida ligor lüngün uti gwe ngwüjü ngwüjänü ngwuru Garany ngwuje ge'taji 'dünggüngün.

¹⁵ Yijir yanni yallija je ngwijir yädi ngwuja'ri ngwee anaku üllinäär gu ndi ari,

¹⁶ 'Ma aar ele giyee äny gwo'ra
nggwa gwä'räji yelenyalu yidi deleny dani
Däwüd.

Yanni yima ke yinje oda mana,

a yinje gwä'räjälä mana yanni yipänälü,

¹⁷ ndi ari ngwüji ngwanni ngwuma i'dälü, aar
mini Delenya,

na ngwüji 'dar ngwanni ngwuru Garany

ngwanni ngwapu ngwüriny ngwüny,

a gu Deleny ari dannu dati ärrü yi'ral giyee'

18 yanni yima linginni 'dar 'tu'tu gwerre gidlä.”

19 A Yagub ari, “Yäy gu no, ngwänggädi ndi ari aa'ti a la üpi ngwüjü ngwuru Garany ngwanni ngwo ndi o'raca Ngwaalinga yi'ral yini.

20 Ar je be ükäci ngwuja'ri ar je ci aar gäbici enying ngwony ngwudi didülä na yijin aar gäbici enying ngwüdi ngwudi ngwony ngwugogornyana na yin.

21 Ndi ari Yobo yidi Müjä yündajinä yomon 'dar 'tu'tu gwerre gyündär 'dar aar je uli ngwämrä giyomon 'dar yidi gomon Kwo'ra tä'räl.”

Ngwuja'ri ngwülljäär je ngwükirijinä ngwuru Garany

22 A ngwoo'ra ngwükäjäär je mbumbunga le na gi'doonga 'dar gidi Ngwaalu jalu aar gwalli ngwüjü rom (2) 'denggegenanu, Yäwüdä gwani Barjabaj na Jiliwanij, ndi ari liru yi'ra ngweengganu, aar je ükäj Birnabanga le na Bulij aar ele Andakiya.

23 Aar je ätädäni ngwuja'ri ngwee,

“Ngwuja'ri ngwee ngwändi 'dänggäri liru ngweengga ngwalu ngwuru ngwoo'ra ngwükäjäär je na mbumbunga.

Ngwükäcärä je liru ngwükirijinä ngwuru Garany kündär gidi Andakiyang, na ngwaalu ngwani Jüriyä na Kilikiyä.

Laganna je.

24 Änyängä li'dingina ndi ari ngwüji ngwoko ngwändi 'dänggäri ngwa'ti nje ükäjü ngwuja'ri ngwe ngwere, ara je lagajanu ara je lagaci ya'ranyanu yalu ngwuja'ri ngwe ngwondajaar je.

²⁵ Nyii be jalu nyii gekajida ndi ari nyii gwalla ngwüjü ngwoko ara je ükacä. Aar ila Bulijinga le na Birnaba liru ngwumaad ngwäri

²⁶ lanni ligäti yigo'ro yegen mbüny gwani ngwüriny ngwudi Delenya dani Yicu Kirictu.

²⁷ Yäy gu no, lükacä je Yäwüdäng je Jiliwanij gwe ndi ari ara je ondaci ngwulem ngwe ngwuja'ri ngwanni ngwüllijärä je ngene.

²⁸ Ndi ari yiru gu Giligi'rim lanni Liju'ru na 'dänggäri ndi ari aa'ti la üpiyi ning gwere ba be aar be ru giyee 'dogo nda je ärrä.

²⁹ Gäbicär enying ngwony ngwudi mi'rini nono ngwudi didülä na yin na ngwüdi ngwudi ngwong ngwugogornyana na yijin. Ngaa la eelle mama manari ngaa lima gäbici yi'ral giyee.

Jar balu."

³⁰ Aar 'di'ri aar ülli Andakiya, aar gwä'räji gi'dongalu gidi Ngwaalu gwüpäng aar je ätäda ngwuja'ri ngwoo ngwüllinä.

³¹ Anni ma ngwüji uli ngwuja'ri, a je ngwuja'ri or'temaji aar jayanu gwulleny.

³² A Yäwüdängä Jiliwanij gwe lanni liru ngwüjir ondaci ngweengga aar je or'temaji aar je ojemeye nono ngwuja'ri ngwe ngwonyadu.

³³ Anni ma aar jalu ngenone Andakiya yomon yonyadu, a je ngweengga ge'ta kay onjaci gwe gwudi adatalu aar o'ra ngwüji ngwanni ngwükäjä je.*

³⁵ A be Bulijinga Birnaba gwe jalu ngwüjängä le ngwonyadu Andakiya, aar gu enggaci ngwüjü aar je ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny.

---

* **15:33 15.33** Yitab yoko yati ari, **34** A be Jiliwanij nani ndi jalu ngenone.

A Bulijinga Birnaba gwe badatanu

³⁶ Aji a gaji ele cong, a Bulij ci Birnabang no, “Nda 'di'ri nda kwoyalu ndi nda ombaja ngweengga giyündär 'dar yanni yondaja nda gu ngwuja'ri ngwudi Deleny nda je ombaja ndi ari gilo lindi awa.”

³⁷ A be Birnaba nani ndi aar apani Yuwanang gwani Murkuj,

³⁸ a be Bulij engga ndi ari ya'ti gu jaw ndi aar apani ngindeng ndi ari ligataning je ngwo're kay ngwaalu ngwani Bämiliyā aar 'ti le ju giyiuru.

³⁹ Aar gu garnati gwur'tal 'di aar badatanu. A Birnaba apani Murkujing aar gwe ü'rü yaanu aar ele Gabruj.

⁴⁰ A be Bulij apani Jiliwanijing aar gwe 'tü aar ele. A je ngwikirijin ge'te kuyanü gidi yimi'rü yidi Deleny.

⁴¹ Ngwele Jüriyā na Kilikiyā, nggu ojemeye yi'donga nono yidi Ngwaalu.

16

A Timijawujinga ele Bulij gwe na Jiliwanij

¹ A Bulij 'di'ri ngwele Därbī ngwube aji ngwele Lijitra gwuju gu doo'ra de'te didi Yicu dani Timijawuj, nanni gwüngün gwuru Diyäwüd gwuru dikirijin a be papa gwüngün ru Dīgirig.

² Ngweengga ngwudi Lijitrang na Ayikuniyang ngwati ondaji ndi ari Timijawuj gwati elelle dilä dijaw.

³ Anni ma Bulij ru gwadi apani Timijawujing gidilä düngün, ngwü'ridä gwani Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ji ngwaalu ngwoo ndi ari

ngwülingidì 'dar ndi ari papa gwüngün gwuru Digirig.

⁴ Ndi ele dilä degen kündär kündär, aar ätäädä ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwoo'ra ngwükajäär je mbumbunga le Üräjälim nunnu aar ngwe eelle.

⁵ No, ati yi'doonga yidi Ngwaalu ojeme nono ndi ämnä Ngwaalu aar gendani giyi'ra yomon reny.

A dilingid eny Bulijing ngwenggaci guru gidi Majiduniyang

⁶ A Bulijinga ngwoo'ra ngwe ngwanni ngwändäär ngwe, aar ele dilä ngwaalu 'dar ngwudi Birijiyäng na Galatiya. A je Ligirim lanni Liju'ru etaci ndi ondaji ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwani Ajiya.

⁷ Anni ma aar obani ki'raany gidi ngwaalu ngwani Majiya, aar nani ndi äni ngwaalu ngwani Bijiniyā, a je be Ligirim lidi Yicu üminici.

⁸ No, aar ele aar millidi Majiya gwe aar ülli kündär gani Truwaj.

⁹ Ngenone dilu de, a dilingid eny Bulijing ngwengga dilingidu guru gidi Majiduniyang gidünädälä ngwugeraci guy ngwuci, "Dambida Majiduniya nje gataji düwä."

¹⁰ Anni ma Bulij engga yi'ral giyee dilingidu, nyii 'di'ri nyii ji mama puprang ladi ele ngwaalu ngwani Majiduniya, nyii ge'te ndi ari Ngwaalu ngwüminä nje ndi ondaci ngwüjü ngenone ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwanni ngwujaw.

A Lidiyä ru dikirijän kündär gani Bilipi

11 Ngenone Truwaj, nyii ji mama ladi ü'rü yaanu bälükä gwe nyii ada ngwaalinga ngwani Jamutraj na bigänü nyii obani kündär gani Niyabulij.

12 Ngenone nyii o're nyii 'dī'rī nyii ele 'di nyii obani Bilipi ngwaalu ngwümāti gu ngweleny ngwudi Rumang yelenya kündär ge'te gipa gidi Majiduniyang. Nyii gu jalu ngenone yomon yoko.

13 Komon ganni giru Kwo'ra tä'rīl, nyii 'tü poor kündär nyii ele gidibirta, nyii ge'taji ndi mbuji ngwaalinga ngwudi otaci Ngwaalingalu. Nyii jalu nyii ondaci ngwayu ngwanni ngwo'radalu ngenone.

14 A nje daw de'te 'dingini ngwawanu dani Lidiyä dati ji kündär gani Tiyatira dati ellang ngwureda ngwu'ri dati äpiji Ngwaalinga yobo. A Deleny igiti ligor lüngün ndi ämni ngwuja'ri ngwondaja je Bulij.

15 Anni ma aar nyinyini yaw ye ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün, aar nje urnidi giyirnü. Ngwari, “Manari ngaa lari äny gwuma ru dikirijiin 'didanu Gideleny, ilar ngaa jalu 'dunu 'dünggüny.” Ar nje päcälü 'di nyii ele.

A Bulijinga Jiliwanij gwe ji korkon

16 Gomon ge'te anni minyii ji ndi ele ngwaalu ngwudi otaci Ngwaalingalu, nyii mbudi geranga le giru dinäd gäti ngwäy ngwati ngwe engga yi'ral yanni yadi ji gweere. Ating mbüjiji ngworta ngwüngün ngwü'rinyä ngwonyadu äti gwe ngwäy.

17 A gera nggee gwujani Bulijingalu na änyängä, ating äri dula ngwari, “Ngwüji ngwee ngwuru ngwinäd ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwupa ngwudi geralang, ngwondaca je aar je enggaci gay gidi gilang.”

18 Ati aar nje gwoda no 'di ngwonje yomon. 'Di a ligor ape Bulijing ngwugwurlalu ngwugirinya di'rillä ngwuci, “Ngwüriny ngwe Yicu Kirictu, 'tüdi 'dünggüngünänü!” Gaji nggoo ge'te ge'te a di'rillä gatalu.

19 Anni ma ngwoorta ngwüngün engga ndi ari gay gidi mbuji ngwü'rinyä gima längitini, aar määtä Bulijing je Jiliwanij gwe aar je ogtalu aar le ele ngweleny ngwaalu ngwudi ngwiliny.

20 Aar je apada ngweleny ngwudi gündär aar ari, “Ngwüji ngwee ngwuru Ngwüyäwüd ngwuma gatu ngwüjü ngwege kündär giyäränü

21 ngwondaja dimürä de diru drü 'dengge ndi ape liru Ngwuruman.”

22 A ngwüji o'rajidi aar 'di'rä Bulijing je nono Jiliwanij gwe a ngweleny ngwudi gündär ari aar je gwalla ngwureda aar je pi.

23 Anni ma aar je pi gwulleny aar je ape aar je gatu korkon aar ci dangida diru gi'ra ngwuje arngaci mama.

24 Anni ma gu dangida 'dingini no, ngwuje ape ngwuje gatu gidrü gweere aar je gwü'ringgili yora.

25 Dilu de diligeny danu a Bulijinga Jiliwanij gwe ji ndi otaci Ngwaalingalu aar elnge delnga didi Ngwaalu, a je ngwüji ngwujaar le korkon ji ndi geraji ngwäni.

26 No a ngwaalu lagadalu gwulleny 'tu'tu kor'dalu gidi gorkon. Puprang no, a ngwängir 'dar ngwudi gorkon gwallanalu aar igitini a yu'rung 'dar yigekana ye ngwüjälü ü'ri'tini.

27 A dangida 'rita. Anni mung engga ngwängirü ngwudi gorkon ngwujalu mbüny, ngwugwalli galala gwadi dügini ngwayi nunnu gwuju ndi ari ngwüji ngwuma 'tü korkon ngwuma abri.

28 A be Bulij aw dulu de gwulleny ngwuci, "Aa'ti a gwärrri ligo'ro lunga yi'ral yere, änyängä 'dar gilo ngene!"

29 A dangida utalu ndi aar ätä ligä ngwule äni puprang gidrü, ngwudidi'ri yedenyo ngwadaci Bulijingalu Jiliwanij gwe giyoranu.

30 Ngwuje be okta poor ngwuji otacalu, "Lani ngwoorta, äny gwadi ärrri ange nunnu nyi gilängidini?"

31 Aar ci, "Ämnä Gideleny dani Yicu, nga gwa be gilängidini, nga na ngwüji ngwunga."

32 Aar be ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny ngwüjängä le 'dar ngwüngün.

33 Kaji nggoo dilu de ndoo, a dangida ape Bulijing je Jiliwanij gwe ngwuje uyi ngwämä nono. No aar je nyinyi gomon nggoo ngwüji ngwe ngwüngün.

34 Ngwuje ape 'dunu ngwuje ätäädä aar eny. A nginde jayanu gwulleny ndi ari nginde gwuma änni Ngwaalu ngwüji ngwe ngwüngün 'dar.

35 Anni ma ngwaalu u'ri, a ngweleny ngwudi gündär ükäjidä ngwoo'ra ngwengen gidangida aar ci, "Gäti ngwüjälü ngwoo."

³⁶ A dangida ci Bulijing nu, “Ngweleny ngwari ara je gatalu nga nga Jiliwanij gwe. Gweneno, ngaa la be ele. İndär be ladatalu.”

³⁷ A be Bulij ci ngwüjü ngwoo ngwükäjäär je nu, “Lipidi nje ngwäyanü ngwüji aar nje 'ti pidiyä yelenya gwerre gwerre nyii be ru Ngwuruman, aar nje gatu korkon. A be gweneno aar be ru ladi nje linynyi yu'rimi? Bär! Aar ila ngindenga yigo'ro ye yegen aar nje 'tüyä poor aar nje ge'te kay.”

³⁸ A ngwüji ngwoo ngwükäjäär je o're aar ondaci ngwelenya, anni ma aar 'dingini ndi ari Bulijinga Jiliwanij gwe liru Ngwuruman, aar allalu mi'dung.

³⁹ Aar ila aar ci juba, aar je 'tüyä korkon aar je päcälü ndi aar ele aar gatani gündärä.

⁴⁰ Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä korkon, aar ele ngwu'dun ngwudi Lidiyä, ngenone aar gu mbudi ngwükirijiningä le aar je or'temaji aar be 'tü aar ele.

17

Bulijinga Jiliwanij gwe kündär gani Täjlänüki

¹ Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä gäyündäränü yani Amibulij na Abuluniya, aar ila kündär gani Täjlänüki, ngenone ngwämrä ngwuju gu ngwudi Ngwüyäwüd.

² Anaku äbräjä gu Bulij, ngwele ngwäni ngwämrä, gomon Kwo'ra tä'rıl, yomonanu tä'rıl, aar ngwe ombaji kitabanu gidi Ngwaalu.

³ Ngwuje enggaci aar je engga ngwäy yanni yüllinä kitabanu ndi ari gwanni Gwubrutar

yelenya gwa yündä mbuji 'di gwayi gwa 'di'ra giyi'ranyanu. Ngwuje ci, “Yicu nggwee gwondaca je gwe, gwuru gwanni Gwubrutar yelenya.”

⁴ A Ngwüyäwüd ngwoko gatu yigoralu ngwuja'ri aar gwuji Bulijing je Jiliwanij gwe, na 'to lonyadu lanni liru Ngwügirig lati denya Ngwaalinga ngwaw ngwanu ngwoko ngwulinginna ngwonyadu.

⁵ A be yigor eny Ngwüyäwüdänü, aar gwä'ränni ngwüjü nono ngwändi giyebedalu mbüny aar o'rajidi ki'du aar 'di'ri güündä ge kündär. Aar odena ngwu'dun ngwudi gur gani Yajun aar ji ndi ari Bulijinga Jiliwanij gwe gilo gu nunnu aar je 'tücä ngwüjü poor.

⁶ A be anni ma aar je 'ti mbuju, aar 'di'ri aar okta Yajuningalu ngwikirijiningä le ngwoko aar le ila ngweleny ngwudi gündär aar ürri dula aar ci ngwelenya, “Ngwüji ngwee ngwärrü yi'ral yanni yiki ngwaalu 'dar 'di aar obana ngene nunnu aar nje lagaci yi'ralanu 'to.

⁷ A je be Yajun ülläjälü 'dunu 'dünggüngün. Ngwügäti ngwuja'ri mbüny ngwudi Deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar aar ari deleny de'te pu ndo di'ter dicar Yicu.”

⁸ Anni ma ngwüji ngwonyadu na ngweleny ngwudi gündär 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape.

⁹ Aar gäbici Yajuning na ngwüji ngwoko ge'te ngwü'rinyä aar je gatalu aar ele.

Aar dinga Bulijing je kündär gani Biriyä

10 Anni ma dilu de ru, a ngwīkirījīn ape Bulijing je Jiliwanij gwe aar je dinga aar ele kūdār gani Bīriyā. Anni ma aar obani ngenone, aar 'dī'ri aar ele ngwāmra ngwudi Ngwüyāwūd.

11 Ngwübīriyā ngenone ngwujayana drü ngwūji ngwudi Täjlänükīng, ndi ari ngwāmnā ngwuja'ri puprang yigor ye yibūdānū ati aar ombaji ngwuja'ri kitabanu gidi Ngwaalu yomon reny ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Bulij ngwuru gu 'didanu.

12 A Ngwüyāwūd ngwonyadu änni na 'to ngwaw yi'ra yonyadu ngwulinginna ngwuru Ngwügīrig na ngwur ngwonyadu ngwuru Ngwügīrig.

13 Anni ma Ngwüyāwūd ngwudi Täjlänükīng lenge ndi ari Bulij nggwo ndi ondaci ngwūjū ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngenone Bīriyā 'to, aar 'dī'ri aar ele ngenone ndi gwogaji ngwūjū.

14 Puprang a ngwīkirījīn ape Bulijing aar dinga ngwele kīmāmū gidi yaw, a be Jiliwanijinga Timijawuj gwe jalu Bīriyā.

15 A ngwūji ngwanni ngwuma aar ele Bulijinga le, aar ape aar gwe obani Ätinä aar be o'ra aar apana ngwuja'ri ndi Bulij ndi ari a Jiliwanijinga Timijawuj gwe borna puprang aa'ti la jani.

Kūdār gani Ätinä

16 Anni ma je Bulij ji ndi dūnicī kūdār gani Ätinä, ngwuke nono anni mung engga gūdārā gonyadu gu yi'remnanu.

17 Ngwü'di'ri aar jalu ngwämrä na ngwaalu ngwudi ngwiliny giyomon giyomon aar on-daji Ngwüyäwüd ngwe na Ngwügirig ngwanni ngwüdünyädi Ngwaalinga na ngwüji ngwanni ngwati ila ngenone.

18 A ngwubalbaj 'di'ri ngwucaar je Ngwübikiri* na Ngwujoyeg† aar le garnati. A loko utalu aar ari, “Gwadi araa nggwee gwonyadu ngwuja'ranu?” A loko gatu ngwuja'ri aar ari, “Nggwo gwuru nono mung ondaji bayil gwe gwändi poor.” Laru gu no ndi ari Bulij gwondaju ngwuja'ri ngwe ngwujaw ngwani Yicu na ngwani 'di'ri giyi'ranyanu.

19 Aar be ape aar gwe ele ngwaalu ngwudi o'rajidalu ngwani Ariyubaguj, aar gu ci nu, “Enggaci nje 'di ngwuja'ri ngwee ngwuyang gwuru ange ngwondaji je nje lenge?”

20 Nga nggwo gwondaja ngwuja'ri ngwu'dingini nje yirnü ngwunani nje ndi nje lenge ngwuru ange.”

21 (Ngwüji 'dar ngwudi Ätinäng na ngwüji 'dar ngwu'ter, ngwanni ngwati ji ngenone, ngwati 'ti ärrü yi'ral yere ngwati jalu 'dogo yomon reny ndi ondaji aar 'dingini ngwuja'ralu ngwere ngwanni ngwändi girem gwuru ngwuyang.)

22 A be Bulij 'di'rälü ngwüdünäci ngwüjälä ngwudi ngwämrä kündär gani Ariyubaguj ngwari, “Nga nga gilee lidi Ätinäng, nggwänggädä je

---

* **17:18 17.18** Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwübikiri ngwati ari yi'ral yanni yijaw ngene gididlä, yani jyanu. † **17:18 17.18** Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwujoyeg ngwati ari jayi drü na dünälü na määtä lingina, yiru yanni yipa gu'ru gididlä.

ngwaalu 'dar ngaa liru ngwüjï ngwudi yobo.

²³ Ndi ari anni landinyalu nyi ombajidalu mama ngwong ngwudi yobo yalu, 'di nyi mbuji dagada düllinä ngwuja'ri ngwee ngwaru, NGWAALU NGWANNI NGWA'TI LINGINNA. Ngwaalu ngwanni ngwata je ortada ngaa je 'ti be lingidi, ngwuru ngwanni ngwada je ngwe ondaci gweneno."

²⁴ Ngwuje ci, "Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta didläyü aar ge'te ngwony 'dar ngwanni ngwo gididlä, ngwuru Deleny didi gere na diyäng, Ngwaalu ngwanni ngwati 'ti ju ngwu'dunanu ngwodana ngwuy ngwe ngwudi diji dümnä.

²⁵ Ngwati 'ti irnidi gony ge gere ndi aar je gendaci guy, nono ma aar ni nyangiralu, ngwuru Ngwaalu ngwanni ngwätädä ngwüjü 'dar miding aar je ätädä lingina na yi'ral 'dar.

²⁶ Dijï de de'te pu dige'teng nggu 'tüyã yïilü 'dar yidi ngwüjï anaku rar gu, nunnu aar ji ngwaalu 'dar gididlä. Nginde gwuru gwanni gwati lenge gaji ganni gïgi'tijïng je ngwulenge ngwaalinga mama ngwanni ngwügi'tijïng je nunnu aar gu ji.

²⁷ Ngwaalu ngwärrü yi'ral giyee nunnu a ngwüjï minï aar gwe utalu aar mbuji. Ngwaalu ngwa'ti ola ngwaalinganu ma ar je minï ngwujalu gito gito 'dengge 'dar.

²⁸ Anaku aru gu diji de'te ndi ari, 'Nginde gwe a limidu ar gwe ele ar gwe ji.' Anaku aru gu ngwüjämbir ngwoko ngwalu ndi ari, 'A liru gilinge güngün 'to.'

²⁹ Yäy gu no anni rar gilinge gidi Ngwaalu, aa'ti a la ge'te ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwuru

līgī'rīm ngwuru nono yi'remna yiru dab aar ru buta na yo'rr, nono ma je dījī dūmnā ge'te aar je ja'rīma ngwuy ngwe.

³⁰ Gwerre ngwa'ti gī'tijā yogonga giyee ngwāy a be gwenene gwondaca ngwūjū 'dar ngwaalu 'dar ndi ari aar jo'renyana.

³¹ Ndi ari ngwuma ge'te gomon ganni gading ge otaci ngwūjälü 'dar gīdīdlā übīdānū gwe dījī de dānni dābrīng ngwuge'te. Gwuma enggaci ngwūjū 'dar yīma aar je engga ngwāy ngwe ndi ari gwābrūng ngwuge'te, anni ngwuming 'dī'rīyälü giyi'ranyanu."

³² Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwani 'dī'rī giyi'ranyanu, a loko calu mireny, a be loko ari, "Änyängä linana ndi ar ang dingini ngwuja'ri ngwee mana."

³³ A gaji nggoo, a Bulij 'dī'rī ngwugatani ngwämrä kündär.

³⁴ A be ngwūjī ngwoko änni aar gwuji Bulijing. 'Denggenanu gur gani Diyaniyuj ngwelenyanu ngwudi ngwaalu ngwani Ariyubaguj ngwudi o'rajidalu, na daw de'te 'to dani Damarij, a loko li'ter.

18

A Bulij ele kündär gani Küründüj

¹ Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij gatani Ätinäng ngwū'dī'rī ngwele Küründüj.

² Ngenone aar mbudi gur ge giru Diyäwüd gani Äkillä gīlīngīnā ngwaalu ngwani Bunduj, gīndär daw de dūngūn girem dani Bärjīkillä ngwaalu ngwani Italiya aar ila Küründüj. Ndi ari

deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Kiludiyuj di'tüyä ngwuja'ri ndi ari a Ngwüyäwüd 'dar gatani Rumang. A Bulij 'di'ri ngwele nding je ombaja.

³ Aar le jalu aar le ape yiiru ndi ari yiiru yüngün yiru ye'te ye'te nono yegen lati ug'ri ngwureda ngwudi yä'tä.

⁴ Ating be 'tü komon giru Kwo'ra tä'rıl ngwele ngwämrä aar otajidalu, ngwümini ndi gwä'ra Ngwüyäwüd na Ngwügirig.

⁵ Anni ma Jiliwanijinga Timijawuj gwe obana lindi ngwaalu ngwani Majiduniya, a Bulij ge'taji ligo'ro lüngün 'dar ndi ondaci Ngwüyäwüd ngwari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya.

⁶ A be anni ma Ngwüyäwüd 'donya ngwuja'ri ngwondaja je Bulij, aar ondaji ngwuja'ri ngwa'ti jaw, a Bulij 'di'ri ngwuje düdirä ngwureda nono ngwüngün ngwuje ci, "Nggwuma gwalli ngwuy 'danggalu, yidi yigo'ro yalu yiru, 'tu'tu komon gidi gweneng, nggwele Karany."

⁷ A be Bulij 'di'ri ngwugatani ngwämrä ngwele ngwu'dun ngwudi gur gani Titüj Yujituj gwuru Garany gwati orta Ngwaalinga, ngwu'dun ngwüngün ngwuju gito gito ngwu'dun ngwudi ngwämrä.

⁸ A gur gani Kirijibuj giru gi'ra gidi ngwämrä ngwoo aar änni ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün Gideleny. Na ngwüji ngwu'ter ngwonyadu ngwudi Küründüjüng ngwanni ngwuma 'dingini aar änni Ngwaalu aar je nyinyi yaw ye.

⁹ Dilung de'te a Deleny dani Yicu ondaci Bulijing dilingidu ngwuci, "Aa'ti yedeny yang eny,

or'temaja nga ondaji aa'ti nga gwa gwugwundi.

¹⁰ Nda gilo a diji dere da'ti dang akani nono, äny nggwo gwäti ngwüjü ngwonyadu kündär nggee.”

¹¹ No, a Bulij jalu ngenone 'di ngwape didläyü na ngwüwäyü nyärläl, ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

¹² Anni mäti deleny dani Galilu yelenya ngwaalu ngwani Akayiya, a Ngwüyäwüd ngwudi Küründüjng gekajidi 'dar gwüpäng aar odena Bulijng nono aar määtä aar gwe ila ngwaalu ngwudi pi yelenya.

¹³ Aar ü'ridä yi'ral nono aar ari, “Gur nggee gati gwä'ri ngwüjü aar äpiji Ngwaalinga yobo gay ge ga'ti aar indä yobo ye yege.”

¹⁴ Anni ma Bulij ji gito gwadi ondaji, a deleny dani Galilu ci Ngwüyäwüd nu, “Adinari ngaa länggädädi guru nggee yi'ral nono yere yanni yiki gwulleny, yaadi gu aw nda je 'dingini.

¹⁵ A be anni rar 'dogo ngwuja'ri, na ngwüriiny aar ru yani yobo yalu, ya je be ombaji yigo'ro ye yalu. Nggwa'ti gwa pi yelenya giyi'ral yiru gu no.”

¹⁶ Ngwuje be linynya ngwaalu ngwudi pi yelenya aar 'tüdä poor.

¹⁷ A ngwüji ngwoo ngwonyadu gwurlada guru nono gani Jujitanuj giru gi'ra gidi ngwämrä aar pi gito gito ngwaalu ngwudi pi yelenya a je gu 'ti deleny dani Galilu ge'taja ngwäyänü.

A Bulij o're Andakiya

¹⁸ A Bulij jalu ngenone Küründüj gwooko, ngwube gatani ngwikärijinä ngwü'rü yaanu ngwele

Jüriyä, aar ele Bärjikillä gwe na dur düngün dani Äkillä. A be gwerre gwerre nding ele, ngwüwädini gi'ra kündär gani Kanggiriya gwani pi yi'rany ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe.

¹⁹ Aar obana Abijuj, a gu Bulij gatani Bärjikillängä je dur de düngün dani Äkillä ngwü'tü ngwele ngwämrä ndi aar ondaji Ngwüyäwüd ngwe.

²⁰ Aar ci gwaadi aar le jalu ngenone yomon yonyadu ngwube 'donya.

²¹ A be anni mung 'di'ri ngwele, ngwuje be cani nu, “Manari Ngwaalu ngwuma änni äny gwa o'ra.” Ngwü'di'ri ngwugatani gündärä gani Abijuj ngwele.

²² Anni mung ülli kündär gito kimämü gani Gäyjärüyä, ngwallu ngwaganna gi'donga gidi Ngwaalu Üräjälim, ngwube ülli Andakiya.

²³ Anni mung jalu yomon cong ngenone Andakiya, ngwü'di'ri ngwele giyündär mbüny mbüny ngwaalu gwani Galatiya na Birijiyä, ating gu or'temaji ngwikirijinä.

Abuluj kündär gani Abijuj

²⁴ Gaji nggoo a gur ge'te giru Diyäwüd gani Abuluj gidi gündär gani İjikändäriyä gubu kinene ngwulenge ngwuja'ri ngwudi gitab gidi Ngwaalu mama. Ngwube ila kündär gani Abijuj.

²⁵ Nginde genggacaar ngwulenge ngwuja'ri 'dar gwani gay gidi Deleny. Ngwondaji yiima ye gwulleney ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri gwani Yicu mama. Ngwube lenge 'dogo nyinyining gwudi Yuwana.

²⁶ Ngwü'di'ri gwu'ranu ngwondaji ngwämrä. Anni ma Bärjkillängä dur de düngün dani Äkillä 'dingini, aar 'di'ri aar urnidi aar le ele 'dunu 'denggen aar enggaci gay mama gidi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

²⁷ Anni ma Abuluj minä ndi ele Akayiya, a ngwikirijin or'temajani aar ülliji ngwikirijinä ngwudi ngenoneng nunnu aar üllälü yirü. Anni mung obani, ngwugataji ngwikirijinä düwä ngwanni ngwuma änni yimi'rü ye yidi Ngwaalu.

²⁸ Ndi ari ati aar garnati Ngwüyäwüd ngwe ndi ondaji ngwäyanü ngwüji ating je dami ngwuja'ri ngwe ngwuje enggaci kitabanu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya.

19

Bulij kündär gani Abijuj

¹ Anni ma Abuluj ji kündär gani Küründüj, a Bulij 'di'ri ngwugatani ngwele gay ge ngwü'rü ngwaalinganu ngwobani kündär gani Abijuj. Ngenone, ngwumbuji ngwikirijinä ngwoko

² ngwuje otacalu, “Anni ma aang ru ngwikirijin, ngaa lima ape Ligi'rimä lanni Liju'ro?”

Aar ci, “Bäri, änyängä la'ti 'dingina ndi ari Ligi'rim lanni Liju'ru gilo.”

³ A je Bulij ci, “A mene nyinyini gwuru ange gwünyinyinä gwe?”

Aar ci, “Nyinyini gwudi Yuwana.”

⁴ A je Bulij ci, “Nyinyini gwudi Yuwana gwuru gwudi jo'renyani giyi'ral yanni yiki. Gwondacu

ngwüjü nunnu aar ämnî nginde gwanni gwaru nggwe nggwo gwîndî gwani Yîcu.”

⁵ Anni ma aar dingini ngwuja'ri ngwee, aar je nyînyî ngwûrîny ngwe ngwudi Yîcu.

⁶ Anni ma je Bulij gatu guy nono, a je gu Lîgî'rîm lanni Lîju'ru üllânü, ngwuje ätä yiima aar ondaji ngwungla le ngwu'ter aar alliji yîjîrâ 'to.

⁷ Ngwüjî ngwuru yi'ranu 'dî na rom (12) ngwanni ngwuju ngenone.

⁸ A Bulij ele ngwânî ngwämrä ngenone aa'ti yedeny îtî ngwondaji aar anati ngwüjî ngwe nding je gwâ'râjâ giyelenyanu yidi Ngwaalu. Nngu jalu ngenone 'di ngwape ngwüüwâyü tä'rîl (3).

⁹ A be ngwüjî ngwoko 'donya ngwuja'ri aar 'donya ndi ämnî aar 'dî'rî aar ondaji aar ci Gayalu mireny nggee gidi Deleny dani Yîcu. No, a Bulij 'dî'rî ngwuje gatani ngwapani ngwîkîrîjînä ati aar ngwe jalu yomon reny ngwu'dun ngwudi o'rajidalu ngwudi Tiyanuj ati aar gu otajidalu.

¹⁰ Agu yi'ral ele giyee 'di aar ape ngwüdlâyü rom (2), ndi ari a Ngwüyâwüd 'dar na Ngwügîrîg ngwanni ngwati ji ngwaalu ngwani Ajiya, aar 'dingini ngwuja'ri ngwudi Deleny.

¹¹ A Ngwaalu ätä Bulijing yiima ngwuge'te yiima yiralu 'ter.

¹² 'Di ati ngwüjî ape ngwureda ngwudi brütîni nono na ngwured ngwanni ngwating je gennala ngwudi yiiru ngwanni ngwa akani ngwangina nono ngwudi Bulij aar je äpîjî ngwüjü ngwümâ aar je gatu nono a je dümdî abri aar u'ri nono na ngwü'rîllâ 'tü 'denggenanu.

13 A Ngwüyäwüd ngwoko 'di'ri aar landalu ndi 'tüyi ngwü'rillä aar gwurli aar ari ladi girinya ngwü'rillä ngwanni ngwätinä ngwüjü nono ngwüriny ngwe ngwudi Yicu. Ati aar je ci, “Ngwüriny ngwe ngwudi Yicu gwanni ngwati gwe Bulij ondaci ngwüjü, nggwucanga 'tüdä poor.”

14 Ati gu yiji kwo'ra tä'räl (7) yidi dir'dal danni diru gi'ra didi Ngwüyäwüd dani Jikapa arri yi'ral giyee.

15 A je be di'rillä ci, “Äny gwülingidi Yicung nyi lenge Bulijing gwani yärü a be nga nga lani yärüngä?”

16 A je gur nggo gätinä di'rillä nono, dami 'dar ngwuje mi'ri 'di aar 'tüdä poor aar abri ngwanginu ngwanu liru yinä.

17 Agu Ngwüyäwüd 'dar 'dingini yidi Abijujing na Ngwügirig. A je yedeny eny 'dar, a ngwüji denya ngwüriny ngwudi Deleny dani Yicu gwuleny.

18 A lonyadu lanni lima änni kaji nggoo, aar ila aar 'täji yi'ralalu yegen yanni yiki.

19 A ngwuma ngwonyadu ürrä yitab yegen yidi yima aar je u'diyi ngwäyänü ngwüji. Anni ma aar i'ra ngwilinya ngwudi yitab giyee, aar je mbuji dinar diru ngwüü'ri 'di tudini (50,000).*

20 Gay ge nggee, a ngwuja'ri ngwudi Deleny gendadi aar badalu yiima ye yipa.

21 Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij 'di'ri ngwari gwadi ele Üräjälim, ngwumillidi ngwaalu ngwe ngwudi Majiduniyang na Akayiya. Ngwari,

* 19:19 19.19 Dinar de'te pu dati de diji ape yiiru gilingen.

“Anni minyi ja ngenone, nggwele 'to kündär gani Ruma.”

²² Ngwükäji ngwüjü ngwüngün rom (2) ngwanni ngwati gendaji guy Timijawujinga Arictuj gwe aar ele Majiduniya ngwube jalu gwooko ngwaalu ngwani Ajiya.

Ürrī dula kündär gani Abijuj

²³ Kaji nggoo a ngwuja'ri ngwani Gay gidi Deleny dani Yicu apa yi'ral yikalu gikidang.

²⁴ Dijindala dani Dimitruj dati toy buta ngwuge'te yi'remna yidi bül gwudi bayil gwuru daw gwani Artimaj, ati gu ngwujindala mbojaji ngwü'rinyä ngwonyadu.

²⁵ Ngwurnida ngwujindala gwüpäng na 'dar li'ter lanni lati ape yiiru nono yegen, ngwuje ci, “Ngwo'ra, ngaa lilingidi ndi ari a lati bile ngwü'rinyä yiiru ye giyee.

²⁶ Ngaa gilo be lānggādī ngaa 'dingini ndi ari gur nggee gani Bulij gwuma gwä'ri ngwüjü ngwuming je dudiyi ngwonyadu ngwudi Abijujing ya'ti ani 'dogo ngwüji ngene Abijuj aar be ani ngwaalu 'dar ngwudi Ajiyang. Ngwari yi'remna yidi bayil gwuge'ta ngwüji ngwuy ngwe gwä'tüdi bayil a'tur.

²⁷ Yanni yikana ya'ti ani 'dogo ndi ari ngwüji ngwa kiyi yiiru yege yi'rinya aar be ru 'to ndi ari gobo gidi bayil gwuru daw gwupa gwani Artimaj gwa'ta be ga ru gu'ru na 'to bayil giligo'ro lüngün gwanni nggwo ngwäpjä ngwüji ngwudi Ajiyang na ngwüji gididlä 'dar yobo, gwa'ta be gwa ngwüji aniji yiima.”

28 Anni ma ngwüjï 'dingini Ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar ürrï dula aar ari, “Artimaj gwuru gwanni gwupa gwudi Abijujing!”

29 Puprang no, a ngwüjï 'dar kündär 'dï'rï güündä. Aar määtä Gayujing na gur gani Arictakuj lidi Majiduniyang lëndäär Bulijinga le aar le odena ngwaalu ngwudi o'rajidalu.

30 A Bulij bupi ndi ü'rü ngwüjü ngwäy, a be ngwïkirïjin üminïci.

31 Na 'to ngweleny ngwudi Ajiyang ngwuru ngwumaad ngwudi Bulij aar ükãci dijü de'te ngwuja'ri ngwe aar päcälü ndi ari aa'ti gwa gata gora ki'doongalu.

32 Aa'ti ngwüjï lingïdï yi'ral ye yorto ngwaalinga, a ngwoko ürrï dula giyi'ral giyee, na ngwoko ürrï dula giyi'ral yi'ter. A ngwüjï ngwonyadana ngwu'ti lingïdï ndi ari giru ange ganni gäpädi je ngenone.

33 A Ngwüyäwüd dinga guru ki'ra gweere gani Älijikändär, a ngwüjï ngwoko ürrä dula nono aar ondaci gwadi araa. Ngwalliji guyala nunnu aar gwugwundi ngwuje enggaci yanni yadi ye ruci ligo'ro lüngün.

34 A be anni ma ngwüjï lenge ndi ari giru Diyäwüd, aar ürrï dula 'dar 'di a lingen ele ngwuru rom (2) aar ari, “Artimaj gwuru gwupa, gwuru bayil gwudi Abijujing!”

35 Gwodanalü, a je gur ganni gati ülliji delenya didi kündär burni ndi ondaci aar gwugwundi. Ngwuje ci, “Ngwüjï ngwudi Abijujing, ngwüjï gidïdlä ku ngwülingïdï ndi ari gündär gidi Abijujing giru dangida didi gobo gidi bayil gwupa

gwani Artimaj na ngwuru dangida didi gi'remna güngün ganni gi'dü kerala.

³⁶ Yi'ral giyee yilinginna üblätī gwere gwa'ti gu. A be yijaw ndi aang adatalu ngaa je 'ti büdäcä ngwäy ngaa je ärrī yanni yiki.

³⁷ Ngaa lima apa ngwüjü ngwee rom (20 a ngwe ila ngene ngwa'ti itī yu'rimi kobo aar 'ti aru ngwuja'ri ngwere ngwuki gibayil gwege.

³⁸ Manari Dimitruj na ngwujindala ngwüngün, läti yi'ral yere ngwüjü nono ngwee, ngwaalu ngwo ngwudi pī yelenya a ngweleny ji, gäbīcār je aar apada yi'ral yegen ngenone.

³⁹ Ma be ari yere giyo yätää je yi'ter, ya gu be ru ndi ari a ngweleny jalu aar je ombaci.

⁴⁰ Yi'ral giyee yärrinä gu no gwene, ya gäbīci ngwelenya ngwunje üpāci yi'ral nono yani yärä. A la'ti läti ngwuja'ri ngwadi ar ngwe ari ndi o'rajidalu nggwee manari liminje otacalu."

⁴¹ Anni mung gu ari ngwuja'ri ngwee, ngwuje bädiyi aar ele.

20

Millidi Majiduniya na Akayiya

¹ Anni ma ngwüjī adatalu a Bulij ükājidi ngwikirījin ngwuje or'temaji, ngwuje ci jar balu ngwü'di'rī ngwele Majiduniya.

² Ngwele ngwulandalu ngwaalu ngwoo ngwor'temaji ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwonyadu. 'Di gwodanalü ngwobani ngwaalu ngwani Girīg ngwucaar je 'to Akayiya.

³ Nggu jalu ngenone ngwüüwäyü tä'rîl. Anni ma ngwuji kay gwadi ele ngwü'rü yaanu nge-wele Jüriyä, a Ngwüyäwüd inji ndi aar 'rinye ngwü'ridini ki'ra ngwukwoyalu gay ge gidi Majiduniyang.

⁴ Aar ele Jupatar gwe gwuru giji gidi gur gani Baruj kündär gani Biriyä, na Arictakuj na Jikanduj kündär gani Täjlänüki, na Gayuj kündär gani Därbī, a gu Timijawuj janu 'to. Na Tiyakuj na Trubimuj lidi ngwaalu ngwani Ajiya.

⁵ Ngwüji ngwee 'dar ngwumadinu aar nje dünici kündär gani Truwaj.

⁶ Nyii be 'di'ri nyii ü'rü yaanu kündär gani Bilipi anni ma Yi'rinyinä yidi Ligi'ra medadi a anni ma yomon ru tudini, njee borna Truwaj nyii gu jalu ngenone yomon kwo'ra tä'rîl.

Aar 'di'riyi guralu gayu

⁷ Komon ganni giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'rîl, nyii o'rajidalu gwüpäng ndi acajidi ndi eny, a Bulij ondaci ngwüjü na ndi ari gwubupa ndi ele bigänü, ngwondaji 'di a diligeny danu ru.

⁸ Ngwu'dun ngwanni ngwo'radi nyii gwalu alu nggwe, ngwäti ngwamba ngwonyadu.

⁹ A damal de'te dani Yitayuj jadalü gibu'rinyar, a be anni ma Bulij ji ndi ondaji 'di a gaji olanu, ngwir'dätälä ngwundri yaranu 'di ngwumi'ra 'tu'tu ngwu'dun gwuru yoranyanu rom (2) alu nggwe ngwaalu gidiyängälü aar apalu gayu.

¹⁰ A Bulij üllī, nggu gatu rumala ngwümätāni nono. Ngwuje ci, "A je 'ti yedeny itī, nggo gimidu!"

11 Ngwube kwoyalu mana ngwallu ngwu'dun alu nggwe aar acajidi ndi eny. Anni mung ondaji 'di a ngwaalu u'ri ngwü'di'ri ngwele.

12 A ngwüjĩ ape damal ndoo 'dunu dimidu aar gu or'temaji gwulleney.

A ngwüjü ngwudi Abijujing ge'te Bulijing kay

13 Nyii ele nyii elada gweere gibälükä nyii ele giyaanu kündär gani Acuj, ganni gadi nyii gu ape Bulijing gibälükänü. Ngingde gwuge'ta gu yi'ral giyee mama no ngenone ndi ari gwadi gu ele yora yalu.

14 Anni minyii le mbudi ngenone Acuj, nyii ape nyii alliji gibälükänü nyii ele elada Mitilin.

15 Bigänü nggwo nyii ele giyaanu ngenone nyii obani kündär giyaanu gani Keyoj. Bigi nggwoo nyii dambu kündär giyaanu gani Jamuj, na bigänü nggwoo nyii obani Milatuj.

16 Bulij gwümi'rinä ki'ra ndi ü'rü yaanu ngwugatani Abijujing ndi ari aa'ti gwa jana ngenone Ajiya. Ndi ari gwübüdädü ndi ari mung burni ngwobani Üräjälim gwerre gwerre ndi gomoni'di gidi Yi'rinyinä yidi Uni.

17 Ngenone Milatuj, a Bulij ükäjidi ndi mbumbunga lanni liru yi'ra ki'doonga gidi Ngwaalu gidi Abijujing.

18 Anni ma aar obani, ngwuje ci, "Ngaa lilingidi ndi ari äny gwelella awa gaji ganni gijar le anni indĩ nyi 'danggalu ngwaalu ngwani Ajiya.

19 Äny gwäpijä Ngwaalinga yiiru ligo'ro le lüllänü gwulleney 'di nyi ari, aar nyi gu 'to Ngwüyäwüd iditaji inji gwe gwupa.

20 Ngaa lilingidi ndi ari any gwa'ti gwagillalu nda je enggaci ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwada je gataji duwa nga je be ondaci pooralu nyi ondaci ngwüji ngwu'dun ngwu'dun.

21 Any gwuma enggaci Ngwüyawüd nyi enggaci ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nunnu aar jo'renyana aar o'raca Ngwaalinga aar änni Gideleny dege dani Yicu.

22 A be gweneno, Ligir'im linyaci yiima ye ndi nyi ele Ürajälim, ya'ti nje lilingidi yanni yiny mbuji ngenone.

23 Yilingidi nje 'dogo ndi ari kündär gere, Ligir'im lanni Liju'ru gilo ligirinyadi ndi ari yirna na yünda giyo yidüniciny.

24 A be ligor la'ti nyi picä ligo'ro lüny, aar nyi be picä yiiranu ndi ari nyi ye 'di'ri nje medaji yanni yatädaär nje Deleny dege dani Yicu. Yiru ndi ari nyi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi yimi'rü yidi Ngwaalu.

25 Gweneno nggwülingidi ndi ari gwere gwa'ti 'danggalanu lanni liminje ondaci yeleny ye yidi Ngwaalu lo're liny engga mana.

26 Yäy gu no, gwene nggwa je ci, ndi ari nggwügwälli ligo'ro lüny giyin yidi ngwüji 'dar.

27 Ndi ari any gwa'ti gwagillalu nda je enggaci buping 'dar gwani Ngwaalu.

28 Arnganar yigo'ro yalu ngaa arngani yi'donga yidi Ngwaalu 'dar yanni yima aar je Ligir'im lanni Liju'ru gi'tiji ngaa ru ngwangida ngwegen. Rüdär ngwoo'ra ki'doonga gidi Ngwaalu ganni giming ürälü yin ye yüngün.

²⁹ Nggwülingidī ndi ari manari nggwuma ele, lila lanni liru ngwümüd ngwuki drü 'danggalanu ngwa giridini gi'donga ge gidi Ngwaalu. ³⁰ 'Di ki'danu galu ngwüji ngwa 'di'ra ngwanni ngwa gwürli ngwuja'ranu ngwanni ngwuru 'didanu nunnu a je ngwe ngwikirijin gwujani.

³¹ Yäy gu no, arnganar be! Diwayinar ndi ari ngwüdläyü tä'ril (3) nggwa'ti dünä a'tur nda je girinya nga nga 'dar dilu de na lingen le yal ye ngwäy.

³² Gweneno, nggwa je ge'te kyanu gidi Ngwaalu na ngwuja'ranu ngwudi yimi'rü yüngün, ngwanni ngwa je giki 'di'däny aar je ätä yu'rina ngwüjingä le 'dar ngwudi Ngwaalu.

³³ Buta na dab yaa dired dijü dere da'ti nyi ämi'rädänü.

³⁴ Nga giyigo'ro yalu lingidī ndi ari ngwuy ngwe ngwüny ngwee, ngwape nyi ngwe yiiru nyi iye ligo'ro lüny na lanni liji nyii le.

³⁵ Giyi'ral 'dar yanni yärrī nje, nggwenggaca je ndi ari ar ape yiiru ar ye gataji ngwüjü düwä ngwanni ngwami'ratu. Diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe Deleny dege dani Yicu ligo'ro le lüngün ndi ari, 'Onjaji gwati ji ndi ätä ndi ari ngwuji ndi ape.' "

³⁶ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, aar le jürbälü 'dar aar otaci Ngwaalingalu.

³⁷ Ngindenga 'dar aar ari aar mätäni Bulijing nono aar aganni aar ci indi be.

³⁸ Aar ümi giyigor gwece gwece anni arung gwa'ta be gwa aar engga ngwäyänü mana. Aar gwujani 'di aar le obani gibälükä.

21

A Bulij 'di'ri ngwele Üräjälim

¹ Anni minyii 'tänü gweere nje gatani, nyii ülli nyii ele bälükä gwe giyaanu nyii ele kündär giyaanu gani Kwuj. Bigänü nyii ele kündär giyaanu gani Rüdij a ngenone, nyii ele kündär gani Patara.

² Nyii mbuji bälükä gwadi ü'rü yaanu ngwudambu ngwaalu ngwani Bunijiya, nyii gu änänü nyii ele.

³ Anni minyii ombati Gabrujing ngwäyänü, nyii millida kuyala gidi gaama, nyii ele dilä giyaala nyii ele Jüriyä. Nyii üllälü kündär gani Jür gadi gu bälükä nggwo gwändi nyii gwe ülläji ngwonyalu ngwapaning je.

⁴ Nyii mbuji ngwikirijinä ngenone, nyii ngwe jalu yomon kwo'ra tä'ril (7). Ligirrim le, aar ondaci Bulijing nunnu aa'ti gwele gwa allu Üräjälim.

⁵ A be anni ma gaji gäri ila, nyii 'di'ri nyii ele gay ge gäri nyii elada gweere. A ngwikirijin 'dar ngwur na ngwaw ngwegen na yiji yegen aar nje gwujani nyii le 'tü kündär poor, ngenone kimämü nyii jürbälü yirku ye ndi otaci Ngwaalingalu.

⁶ Anni minyii 'di'ri nyii agannajidi, nyii äni gibälükänü nyii ele a ngindenga kwoyalu 'dunu.

⁷ Nyii ele dilä nyii gatani gündärä gani Jür nyii üllälü kündär gani Bitilimiyaj, ngenone nyii gu aganni ngwikirijinä nyii ngwe jalu gomom ge'te pu.

⁸ Bigänü nggoo nyii 'di'ri nyii ele 'di nyii obani kündär gani Gäyijäriyā, nyii jalu ngwu'dun ngwudi Bilipüj gwanni gwati ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, gwuru diji ngwüjänü kwo'ra tä'ril 7) ngwanni ngwäbräär je ndi gendaji ngwuy giyiiru.

⁹ Gwäti yera kwo'rongo (4) yiru yu'taar, yati alliji yijira.

¹⁰ Anni minyii ji ngenone yomon yi'ranu yoko, a diji de'te dani Agabuj, ngwüllä Yäwüdiyā.

¹¹ Aar nje ilada nono, ngwape lägü lidi Bulij ngwule gekani ngwuyalu ngwüngün na yora ngwari, "Ligi'rim lanni Liju'ru laru nu, 'Anaku no Ngwüyäwüd ngwudi Üräjäliming ngwa giki diji didi lägü gilee no da aar ätäda ngwüjü ngwuru Garany.' "

¹² Anni minyii 'dingini ngwuja'ri ngwe, änyängä na ngwüji gwanni ngwuju ngenone nyii päci Bulijingalu ndi ari aa'ti gwele Üräjälim.

¹³ Ar nje Bulij ci, "Nga nga larra ngaa be runi ngaa gäbici ligor lüny ngwuji jigü'rr? Äny gwüjädä ndi ari aa'ti liny giki 'dogo, gäbicar aar nyi 'rinnye ngenone Üräjälim gwani ngwüriny ngwudi Deleny dani Yicu."

¹⁴ Anni mung 'ti ämnä ngwuja'ri ngwäri, nyii gäbici nyii ari, "Yanni yiminä je Ngwaalu aar gu ru."

¹⁵ Anni ma ngwuja'ri medadi ngwee, nyii 'di'ri nyii ji mama nyii allu Üräjälim.

¹⁶ Ngwikirijin ngwoko ngwudi Gäyijäriyäng aar nje gwujani aar nje apa ngwu'dun ngwudi

Manijun, ngwadi nyii gu ji. Nginde gwuru gwudi Gabrujing ngwuru dikirijin ngwikirijinanu ngwanni ngwumadinana.

A Bulij obana Üräjälim

¹⁷ Anni minyii obana Üräjälim, aar nje ngwikirijin ge'te giyirnu yipa.

¹⁸ Bigänu nggwoo a Bulij na änyängä 'dar nyii ele ndi ombaja Yagubing, na nyii mbuji mbumbung je 'dar lidi gi'doonga liju.

¹⁹ A je Bulij aganni ngwuje ütici yi'ral yi'ra 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrä ngwüjänü ngwuru Garany yiiru ye yüngün.

²⁰ Anni ma aar 'dingini yi'ral giyee, aar ortada Ngwaalinga. Aar be ci Bulijing nu, "A gwänggädi gwani mengga, ndi ari awa Ngwüyäwüd ngwü'ri ngwonyadu ngwanni ngwuma ämni, a ngindenga 'dar liti je yigoranu gwani yobo.

²¹ Licaar je ndi ari nga gwati enggaci Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwo ngwüjänü ngwuru Garany ndi aar gatani Yobo yidi Müjä, nga je ci aar 'ti ü'ri'tädi yijü yegen aar 'ti elella dimürä de dege.

²² Aladi ärrä ange? Yiru gu ndi ari ladi gu 'dingini ndi ari nga gwuma ila,

²³ no, ärrä je giyee yanni ya ar ang ye ci, ngwüji kwo'rongo (4) ngwo ngwuji nyii ngwe ngwanni ngwümi'ridi yi'rany.

²⁴ Apa je a ngwe acajidi gidimürä a ngwe gä'rini nono ngaa je gi'tiji aar wädini. Nunnu a gu ngwüji lenge 'dar ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinginaar ngwe gwani nga ngwa'ti äti

ngwäyänü ndi ari nga giligo'ro lunga nga nggwo gwümäti yobo yindä ye.

²⁵ A be gwani ngwüji ngwuru Garany ngwanni ngwuma ru ngwikirijin, liminje ülliji ngwuja'ri ngwäri ndi aar gäbici enying ngwony ngwudi m'rini nono ngwudi didülä na yin na ngwüdi ngwudi ngwong ngwugogornyana aar gäbici yijinä.”

²⁶ Anni ma bigänü ru, a Bulij 'di'ri ngwape ngwo'ra aar ngwe gä'rini. Ngwube 'tü ngwele kobo ndi inggida gomon ganni gadi ge yomon yidi gä'rini medadi na nunnu aar gatu gonyalu gidi m'rini nono ngindenga 'dar.

Aar määtä Bulijing

²⁷ Anni ma yomon kwo'ra tä'ril ji gito yadi medadi, a Ngwüyäwüd ngwoko ngwindi ngwaalu gwani Ajiya aar enggada Bulijing kobo. Aar gwogaja ngwüjü ngwonyadu aar määtä.

²⁸ Aar ürri dula aar ci ngwüjü, “Ngwüji ngwudi Yijiräyil gendaci nje guy! Gur giru nggee ganni gati enggaci ngwüjü ngwaalu 'dar aar inji ngwüji ngwege na gwani yobo na gobo nggee. Ngwube o're ngwapana ngwüjü ngwuru Garany ngwe ändä kobo lima rngiyi ngwaalinga ngwee ngwuju'ru.”

²⁹ Laru gu no ndi ari gwele länggädi Trubimujing gwudi Abijujing kündär liju Bulij gwe aar be ji ndi ari gwapana Bulij nggwe ändä kobo.

³⁰ A gündär 'di'ri 'dar a ngwüji abrada ngwaalinga nono 'dar aar määtä Bulijing aar oktalu kobanu aar 'tüyä puprang no aar längiti längirü.

³¹ Gaji ganni gima aar ge ru gadi 'rinye, a ngwuja'ri obani kumndan gidi gwu'tulunga gwudi Rumang ndi ari gündär 'dar gidi Üräjäliming nggo gi'di'rü yära.

³² No, a kumndan apani ngwubegenga na gwu'tulunga aar ngwe ülli ngwüji. Anni ma ngwüji engga kumndaning nggoo na gwu'tulunga, aar düni ndi pi Bulijing.

³³ A kumndan nggoo määtä Bulijing ngwuci gwu'tulung je gikar yu'runganu rom (2). Ngwube utalu ndi ari nginde gwani yäru na yiru ange yanni yärrung je.

³⁴ A ngwüji ngwoko ari yi'ral giyee na loko ari yi'ral yi'ter, anni ma 'ti kumndan mbuju yi'ral yanni yäti ngwäyanü yi'di'räjä gu ngwüji yära, ngwari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany.

³⁵ Anni ma Bulij ji kimle gito ladi allu gidilagany, a ngwüjü 'di'riyänä yära yikana aar äni Bulijinganu 'di a gwu'tulunga apala.

³⁶ Ngwüji ngwanni ngwuma je gwujani aar ürri dula aar ari, "'Rinyitär."

A Bulij ondaci ngwüjü

³⁷ Anni ma gwu'tulunga ru ladi ape Bulijing aar gwe äni gidilagany, ngwuci kumndaning, "Gäbicingy ngaa ondaci ngwuja'ri ngwe ngwoko?"

A gur ci, "Nga gwati ondaji Yigirigiyängä?"

³⁸ Nga gwä'tüdi Dimijir danni di'di'riyä yära ngwoktani ngwäärä ngwüü'ri kwo'rongo (4,000) aar ngwe ele poor ngwa'ranu kaji ganni gima ele?"

³⁹ A Bulij ci, “Äny gwuru Diyäwüd, didi gündär gani Tarjuj ngwaalu ngwani Kilikiyä, gwudi gündär Gä'tüdülü no. Gäbiciny nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwoko.”

⁴⁰ Anni ma kumndan 'dengenaci, a Bulij 'di'rälü ngwüdünü kimlala ngwalijaci ngwüjü guyala nunnu aar gwugwundi. Ngwuje ondaci Yärmiyängä.

22

¹ A je Bulij ci, “Lani ngweengga na mbumbunga, geraciny ngwänü gweneno ngwuja'ri ngwuruciny ngwe ligo'ro lüny.”

² Anni ma aar 'dingini ngwuje ondaci Yärmiyängä, aar adatalu jicom.

³ Ngwuje be ci, “Äny gwuru Diyäwüd ngwülinginä Tarjuj ngwaalu ngwani Kilikiyä, a be nggwü'di'rälü kündär nggee. A doorta ru düny dani Gämläyil gwanni gwenggaciny aar nyi ola mama yobo ye yidi ngwügüürnä ngwege, na nyi ru diji diti ligoranu gwani Ngwaalu nono ngang je gweneno.

⁴ Äny gwuru gwanni gwübinä ngwüjälü ngwudi Gay nggee gidi Deleny dani Yicu gwulleny nje ruji yi'rany, ati nje ummi ngwur na ngwaw nje ürrä korkon

⁵ Dir'dal dannu diru gi'ra na ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd 'dar ngwa inggidi ngwuja'ri ngwee 'to. 'Di nyi ape ngwuja'ri 'denggen nyi ngwe ele ngweengga ngwegen ngenone Dimajig, nyi ele ngenone nunnu nyi umma ngwüjü ngenone nje gika nyi ngwe ila Üräjälim nunnu aar je reraji.”

*A Bulij ondaji gwani gwurla gwüngün
(Yiiru 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ “Anni minyi ele 'di nyi jici Dimajiging gito, a 'dür kayanu lingen le lidünälä a buri gwubidu pupi'rul italu kerala aar nyi o'rralu.

⁷ Nyi i'di gidüyangälü, nyi 'dingini aar nyi urnidi ngwüriny ngwüny, 'Jawul Jawul! Nga gwarra miny übinälü?’

⁸ Nyi utalu nyi ci, ‘Nga gwani yärü gwani Deleny?’

Aar nyi ca, ‘Äny gwuru gwani Yicu gwudi Najrang gwanni gwübinängälü.’

⁹ Ngwüji ngwanni ngwuji nyii ngwe, aar engga buri aar 'ti be lingidi yal yüngün gwanni gwuji nyi ndi ondaci.

¹⁰ Nyi be ci, ‘Yiru ange yanni yadi nje ärri gwani Deleny?’

Aar nyi be Deleny ci, ‘Dü'rü nga ele Dimajig. Ngenone la ang be enggaci yi'ral 'dar yanni yigi'tinä ndi ari nga je ärri.’

¹¹ Lanni lindü nyii le aar nyi okta kuy nyii ele Dimajig ndi ari enyanu gwudi buri gwuminy rimiyi ngwäy.

¹² Gur ge'te ngenone gani Ananiya gidinyädi Ngwaalinga ngwila ndi aar nyi ombaji gimäti yobo gidinyädi Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwati ji ngenone.

¹³ Ngwila aar nyi dünäcälü aar nyi ci, ‘Gwani mengga gwani Jawul ombajidalu!’ Gaji ge nggoo ge'te ge'te nyi ombajidalu nyi engga.

¹⁴ Ngwube ari, ‘Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege ngwäbrängä nunnu nga lenge buping

gwüngün na nga engga ngindeng gwüngün gwanni Gwüdünälü nga 'dingini ngwuja'ri ngwulemanu ngwüngün.

¹⁵ Nga ru gwanni gwadi inggidi ngwüji 'dar nga je ondaci gwani yi'ral yanni yima je engga nga je 'dingini.

¹⁶ A be gwenene giru ange gidünicängä? 'Di'rü aar ang nyinyi yaw ye nga oyaji kengalu mbüny nga urnidi ngwüriny ngwe ngwüngün.'

¹⁷ Anni minyi o'ra Üräjälim, nyi ji ndi otaci Ngwaalingalu kobanu nyi be äyini giligor

¹⁸ nyi engga Delenya aar nyi ondaci ngwari, "Di'rü puprang gwenene nga gatani Üräjäliming, ndi ari ngwüji ngwa'ti ngwa ang 'dengenaci ngwuja'ri ngwani äny.'

¹⁹ Nyi gwäracänü nyi ci, 'Gwani Deleny, ngwüji ngwülingidi ndi ari äny nggwändi ngwämrä 'dar nyi pi ngwüjü nje ürrä korkon gwanni ngwämnä 'dunggunga.

²⁰ Gaji ganni gima aar ge 'rinye Ijitanuung gwanni gwondaja nga gwe, äny gwaju nyi ämni ndi aar 'rinye lanni li'rinyiti ligätijäniny ngwuredalu nje ombaci.'

²¹ Aar nyi ci, 'Indi äny gwadi ang ukäji ngwaalu ngwolanu ngwüji ngwuru Garany.' "

²² A ngwüji geraci ngwäni 'di anni mung ari ngwuja'ri ngwoo. Aar ürri dula aar ari, "Äbrär dijü ndee kayanu da'ti äwdi ndi midil!"

²³ Aar ürri dula aar gagitu ngwureda ngwegen mbüny aar gagitu diyängü kerala.

²⁴ A kumndan ondaji ndi ari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany. Ngwari aar pi lalal le

aar otacalu aar ombaji ndi ari ngwüji ngwarra ma aar ürrädä dula nono no.

²⁵ Anni ma aar gekajalu gwadi aar pi, a Bulij ci kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (110), "Ti yädi gu 'danggalu ndi pi dijü diru Diruman da'ti aar na mbojaja yi'ral nono yere?"

²⁶ Anni ma gu kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) 'dingini no, ngwele kumndan gegen ganni gipana ngwuci, "Yiru ange yanni yada je ärrä? Gur nggee giru Diruman!"

²⁷ A kumndan nggoo ele ndi Bulij ngwotacalu ngwuci, "Ondaciny nga gwuru Dirumane?"

Ngwuci, "Yäy."

²⁸ A be kumndan ci, "Äny gwuge'ta ngwilinya ngwonyadu nunnu nyi ru Diruman."

A be Bulij ci, "A be nggwülinginä gu."

²⁹ Gaji nggoo lanni licaar je aar otacalu aar o're kay a yedeny ape kumndan nggoo anni mung engga ndi ari gima änji Bulijing giyirna gwuru Diruman.

³⁰ Anni ma dilu danu ru, a kumndan nani yi'ral 'didanu yanni yüpäjä je Ngwüyäwüd Bulijing nono, nggwallalu giyirna ngwükäjidi ngwur'dal ngwanni gwuru ngweleny na 'dar lidi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd nunnu aar o'rajidalu. Ngwube apa Bulijing ngwuje dünäci ngwäyänü.

23

A Bulij ondaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd

¹ A Bulij ombaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwäyänü ngwuje be ci, "Lani ngwänggäri, äny

gwilijä Ngwaalinga ligor le lijayanu 'di gomon gidi gweneng.”

² No a dir'dal danni diru gi'ra dani Ananiya, ondaci ngwüjü ngwüdünäcä Bulijingalu ndi ari aar mi'ri Bulijing ngwulemanu.

³ A be Bulij ci, “Ngwaalu ngwa ang mi'ri ngang nggwee gwuru nono gundu'ru gibi'rjüädäär gilug ge gibidu! Awa nga be jalu nga ari nga gwüpiciny yelenya anaku aru gu yobo nga je be kiyi ligo'ro le lunga ndi ci ngwüjü aar nyi pi?”

⁴ A ngwüji ngwanni ngwüdünäcä Bulijingalu aar ci, “Nga gwarra nga be lo dir'dala danni diru gi'ra didi Ngwaalu?”

⁵ A je be Bulij ci, “Nggwa'ti gu lingidi lani ngweengga ndi ari dir'dal diru danni diru gi'ra, ndi ari yüllinä kitabanu yaru nu, 'Aa'ti nga gwondaji yi'ral yiki gideleny didi ngwüji ngwunga.”

⁶ Anni ma Bulij lenge ndi ari ngwüji ngwülägädänü ngwoko ngwuru Ngwüjändügi na ngwoko ngwuru Ngwübärriji, ngwondaji dula ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwari, “Lani ngwänggäri, äny gwuru Dibärriji giji gidi Dibärriji. Äny gwüdünädälä ngene ndi aar nyi pidiyi yelenya ndi ari äny gwäti ge'tajing ndi ari lanni lima ayi la 'di'ri giyi'ranyanu limidu.”

⁷ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, a Ngwübärrijingä garnati Ngwüjändügi ngwee, a ngwämrä ü'ridinänü rom (2), a Ngwübärriji ji 'ter na Ngwüjändügi ji 'ter.

⁸ (Ngwüjändügi ngwati ari ngwuja'ri ngwani 'di'ri giyi'ranyanu na ngwuja'ri ngwani yi'rr na

ngwügi'rīm ngwa'ti. A be Ngwübärrīji ämni ngwuja'ri ngwee ku.)

⁹ A ngwüji 'di'rī güündä a ngwoorta ngwoko ngwudi yobo ngwuru Ngwübärrīji aar 'di'rī aar ondaji dula aar ari, “Gur nggee ga'ti nyii mbojaja yi'ral nono yere yiki. Nda manari ligi'rīm na gi'rr giru gondaca?”

¹⁰ A ngwüji büdi ngwäy 'ti'tir ndi garnati, 'di a yedeny eny kumndaning ndi ari ngwüji ngwa okta Bulijinganu ngwondaci gwu'tulung je ndi ari aar ele aar je apada yiima ye aar gwe ila gidilagany.

¹¹ Dilunga ndoo, a Deleny dani Yicu dünäci Bulijing gito gito ngwondaci ngwor'temaji ngwuci, “Undu ngwäy! Anaku ma gu ondaci ngwüjü ngene Üräjalim gwani äny, nga gwondaci ngwüjü 'to gwani äny kündär gani Ruma.”

A Ngwüyäwüd iniji Bulijing gwadi aar 'rinye

¹² Dilu danu, a Ngwüyäwüd änicidi ngwuja'ri giyigo'ro yegen aar pi yi'rany ndi ari la'ti la eny aar iyī 'di aar engga ndi ari lima 'rinye Bulijing.

¹³ Lanni ländi ndi iniji nggwee lonyadana yi'ra küü'rī rom (40).

¹⁴ Aar 'di'rī aar elada ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga aar je ci, “Änyängä limi'rīdi yi'rany ndi ari nyii la'ti la allini gony gere ngwulemanu 'di nyii 'rinye Bulijing.

¹⁵ Gwenene nga nga na ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, päcär kumndaningalu nunnu ara je äpijä Bulijing ngaa ari gwadi aang otacalu ngwuja'ri ngwüngün mama. Nyii gilo liju mama

ndi nyii 'rinye kay gwerre gwerre nding obana ngene.”

¹⁶ A gu giji gidi gwenggen gwudi Bulij gwuru gera 'dingini inijing nggwee ngwele gidilagany ngwondaci Bulijing.

¹⁷ A Bulij urnidi kumndaning ge'te gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) ngwuci, “Apa damal ndee nga de ele kumndan galu dāti ngwuja'ri ngwadi ngwe ci.”

¹⁸ Ngwape ngwude ele kumndan ngwuci, “Bulij korkon gwurnidi nyi gwari ngaa äpijä damal ndee dāti ngwuja'ri ngwadi aar ang ngwe ci.”

¹⁹ A kumndan määtä kuy ngwude 'tänü, ngwotalu ngwuci, “Yiru ange yätä je ondaci nje?”

²⁰ A damal ci, “Ngwüyäwüd ngwugekajidu ndi aar ang ükacä nunnu nga je äpiji Bulijing ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd bigänü ndi ari aar otacalu mama gwani ngwuja'ri ngwüngün.

²¹ Aa'ti be la je ämnäci ngwuja'ri ngwegen ndi ari gilo lonyadana yi'ra küü'ri rom (40) gwürbäcäär. Limi'ridi yi'rany lari la'ti la eny aar iyä 'di aar 'rinye. Gilo liju mama gwenene lidünicängä nga je ämnäci yi'ral giyee.”

²² A kumndan dinga damal ngwele ngwugirinya ngwuci, “Aa'ti nga gwondaci dijü dere ndi ari nga gwondaciny ngwuja'ri ngwee.”

Aar dinga Bulijing Gäyjäriyä

²³ A be kumndan urnidi yi'ra rom (2) yüngün yidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) ngwuje ci, “Ge'tar gwu'tulung je küü'ri tudini rom (200) mama na ngwongr ngwudi ngwumirta 'di kwo'ra tä'ril (70) na ngwongr küü'ri tudini rom

(200) ngwugwodananu yiiri ye ndi aar ele Gäyijäriyā dilunga didi gweneng ma lingen ru tudini kwo'rongo (9).

24 Na 'to ngaa ombaci Bulijing ngwumirta ngwoko nggu allala nunnu ngwobani gwujaw nono gidartan dani Bilekej.”

25 Ngwüllijī ngwuja'ri ngwaru nu,

26 “Ngwuja'ri ngwee ngwindi 'dūnggūny gwani Kiludiyuj Lajiyaj, ngwükäcä je gwani dartan dani Bilekej, nggwagannanga.

27 Ngwüyāwūd ngwümāti guru nggee aar ji gito gadi aar 'rinye. Nje be bornada gwu'tulunga le lüny nje gätjä, nyi lenge ndi ari giru Diruman.

28 Nyi bupi ndi lenge yiru ange yanni yimbojajaar je nono nje be äpijä ngwämrä ngwegen ngwudi Ngwüyāwūd.

29 Nyi be mbuji ndi ari gwü'ridädäär yi'ral nono yidi yobo yegen. A be yere ya'ti ndi ari aar gu 'rinyada na aar ge'te korkon.

30 A be anni ma aar nyi ondaci ndi ari gur nggee nggo ginijäär, nga be ükacä puprang. Liminje ondaca lanni lü'ridädi yi'ral nono ndi ari aar ila aar ang gätijī yi'ralalu yegen kur nggee.”

31 A gwu'tulunga ärrī yi'ral giyee anaku ca je gu kumndan dilunga ndoo aar ape Bulijing aar gwe ele 'di aar obani kündär gani Andibatrij.

32 Bigänü aar dingada ngwongr ngwe ngwudi ngwumirta aar ape aar gwe ele Gäyijäriyā a be gwu'tulunga o'ra gidilagany.

33 Anni ma ngwongr ngwudi ngwumirta obani Bulij gwe Gäyijäriyā, aar ätädä dartana dani Bilekej ngwuja'ri aar ätädäni Bulijing.

³⁴ A dantan uli ngwuja'ri ngwanni ngwükäcäär je, ngwube utalu ndi ari Bulij ngwati ji ne. Ngwulenge ndi ari gwändi ngwaalu ngwani Kilikiyā.

³⁵ Ngwube ari, “Nggwa 'dingini ngwuja'ri ngwunga ma ji ma ngwüji ila ngwanni ngwü'ridädängä yi'ral nono.” Ngwube ci gwu'tulung je aar arnga Bulijing ngwu'dun ngwudi yeleny ngwudi Yirüdi.

24

A Bilekej pici Bulijing yelenya

¹ Anni ma yomon ele aar ru tudini (5), a dir'dal dannu diru gi'ra dani Ananiya aar ülli Gäyjäriyā mbumbunga le loko na gur gati je ruci gani Tärtüllüj, aar ila yi'ral ye yegen yü'ridädäär je Bulijing nono aar je gätiji dantanalu.

² Anni ma aar urnida Bulijing ngwäni, a Tärtüllüj 'di'ri ngwondaji ngwügätiji dartana yi'ralalu yüngün dani Bilekej ngwari, “Gwani Bilekej, yeleny ye yunga, adatalu nggwo gwirälü na bebere gwunga gwuma ja'rima ngwüjü ngwudi ngwaalu ngwee.

³ Ngwaalu 'dar na giyi'ral 'dar, gwani dantan dani Bilekej, yämni nje ar ang ci yäy 'tu gwupa gwullen.

⁴ A be nunnu aa'ti nggwa ji ndi ang ondaci ngwuja'ri ngwolanu, nyi be ari nggwa ang päcälü nje geraci läni jayi gwe liguri gwunga nga 'dingini ngwuja'ri ngwee ngwooko.

⁵ Änyängä limbuju guru nggee giru dirngaja gati gwogaji ngwüjü aar 'di'ri güündä ge

ngwüjänü ngwuru Ngwüyāwüd giyen 'dar. Giru güktü ngwüjü ngwudi yobo yindi Najra.

⁶ 'Di ngwüminī ndi rngiyi gobo gidi Ngwaalu nyii gu be mätä.*

⁸ Manari gima ang otacalu giligor lunga, nga gwa be lenge ndi ari ngwuja'ri ngwäri gwani nginde ngwuru 'didanu."

⁹ A Ngwüyāwüd gekajidi ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwaraar ngwe ngwāti ngwāyānū.

¹⁰ Anni ma dantan gi'tiji Bulijing gay ndi ondaji, A Bulij ari, "Äny gwülingidi ndi ari nga gwāti ngwüdläyü ngwonyadu ngwanni ngwümäätä ngwe yelenya ngwüji ngwudi ngwaalu ngwe, yäy gu no äny gwa ruci ligo'ro lüny ligor le lijayanu.

¹¹ Ya je be ombaji giyee giligor lunga, ndi ari giyomon yanni yima ele yiru 'di na rom (12), äny gwändädi Üräjälīm ndi äpiji Ngwaalinga yobo.

¹² A be ngwüji ngwee ngwü'ridädiny yi'ral nono ngwa'ti nyi mbuju ndi nyii garnati diji dere kobanu, nyi 'ti gwogaju ngwüjü ngwudi ngwämrä na ngwaalu ngwere kündär.

¹³ A be ngindenga gilee la'ti äti ngwuja'ralu ngwere ngwanni ngwadi aar je inggidi ndi ari äny gwärrü yi'ral yere yiki.

¹⁴ A be ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwaraar ngwe, äny 'to gwati äpiji Ngwaalinga yobo ngwanni ngwämnä gu ngwügüürnä ngwäri nyi gwuji Gay gidi Deleny dani Yicu garaar ge

---

* **24:6 24.6** Yitab yoko yäti ngwuja'ranu ngwee. A be anni minyii ru ladi picī yelenya anaku aru gu yobo yäri.

7 A be kumndan gani Lajiyaj ila ar nje apada yiima ye.
8 Ngwuci ngwüjü ngwanni ngwü'ridädi yi'ral nono aar ila 'dungguna.

gä'tüdi yobo yijaw. Äny gwämnä ngwuja'ri 'dar ngwändär Yobo ye yidi Müjä na Yijir yidi Ngwüjir.

¹⁵ Ge'taji gwüny Ngwaalu gwuru gwe'te gwe'te nono gwegen, ndi ari ngwüjü 'dar ngwanni ngwüdünälü na ngwanni ngwuki, ngwa ji ngwa 'di'ri giyi'ranyanu.

¹⁶ Äny gwati minä yomon 'dar ndi ari aa'ti äny gwätü ngwuja'ri ngwere nono ngwanni ngwuki ngwäyänü Ngwaalu na ngwäyänü ngwüjü.

¹⁷ Äny gwätü ngwüdläyü ngwonyadu gwa'ti ju, nyi be kwodalu Üräjälim gwäpüjä ngwüjü gwüny ngwü'rinyä ngwadacaar je ngwüjü ngwanni ngwunyangiralu na nyi elada 'to ndi gätüji Ngwaalingalu.

¹⁸ Äny gwügä'rinä nono anni mbujaar nyi ngwämrä ngwudi gobo ndi ape yiiru giyee. Ngwüjü ngwonyadu ngwa'ti nyii le ju, na äny 'to gwa'ti ändi ngwuja'ri ngwere ngwani yära.

¹⁹ A be 'dogo Ngwüyäwüd ngwuju ngwoko ngwudi ngwaalu ngwani Ajiya. Ngindenga 'to gäbücä je aar ang ondaci manari yere giyo yärrü nje yiru gimra.

²⁰ Na ngindenga gilee ngene, aar ang enggaci ngwuja'ri ngwumne ngwanni ngwärrü nje ngwuki 'di aar nyi apa nyi dünälä ngwäyänü ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd.

²¹ Manari yiru yanni yurnidiny ye dula ngwäyänü 'denggen ndi ari, 'Yiru yani 'di'ri giyi'ranyanu, yiru giyee yanni yidünäjiny ngwäyänü 'dungguna ndi nyi picü yelenya.' "

²² Dartan dani Bilekej, danni dilingidi Gay ge nggee gidi Deleny dani Yicu yorta ye ngwaalinga

ngwüdünäji pīng yelenya ngwari, “Manari kumndan gani Lajiyaj gima ila, nyi be pī yelenya giyi'ral yunga.”

²³ Ngwuci kumndaning gidi gwu'tulunga küü'ri tudini ngwarnga Bulijing aar gābici ngwugatu linginalu gwooko a ngwumaad ngwüngün ila aar ombaji aar äpīji yiiru yere.

²⁴ A gwodanalü yomon cong, aji a dardan dani Bilekej daw de düngün dani Dürçillä diru Diyäwüd ila. Ngwükäjidī ndi Bulij ndi 'dingini 'dünggüngün. A Bulij ondaci gwani ämni ndi Yicu Kirictu.

²⁵ Anni ma Bulij ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwani dünälü, na määtä lingina na obalu komon gidi gwodaning, a yedeny eny Bilekejing ngwuci, “Yo'ra gu be no gweneno. İndi be. Ma ji ma gaji ji nggwa ang be ükacä.”

²⁶ Ating ge'taji ndi ari gwadi Bulij änji ngwuba'tanya nunnu ngwugatalu ngwele. No ating gu be ükajidi pid pid aar gwe ondaji.

²⁷ A ngwüdlä ele aar ru rom (2), a dardan di'ter allu giyeleny dani Birküyüj Bictuj ngwumandi ndi Bilekej. A Bilekej jada ndi yayi Ngwüyäwüd ngwäy, ngwugatani Bulijing korkon.

25

A Bictuj pici Bulijing yelenya

¹ Anni ma dardan dani Bictuj obani ngwaalu ngwani Yäwüdiyä ngwape yomon tä'ril (3), ngwü'di'ri ngwugatani Gäyijäriyäng ngwallu Üräjalim.

² Ngenone a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngweleny ngwudi Ngwüyävüüd ila yi'ral ye yegen aar je ondaji gwani Bulij.

³ A Ngwüyävüüd büdäji yi'ral aar päci Bictujingalu ndi ari ngwuje jayi ngwäy ndi ape Bulijing ngwudinga Üräjälim ndi ari ngindenga gwürbäcäär kay gwadi aar 'rinye kayala.

⁴ A je Bictuj ci nu, "Bulij nggwo korkon ngenone Gäyjäriyā, äny gwadi gu ele yomon yanu giyee.

⁵ A ngweleny ngwalu ila nyii ngwe ele aar ondaji yi'ral yanni ü'ridädäär je guru nono ngenone manari giyoo yärrüng je yere yanni yiki."

⁶ Anni ma Bictuj jalu yomon ya ru 'dübä (8) na ya ru 'dī (10) ngenone 'denggegen, ngwü'di'rá ngwüllä Gäyjäriyā. A bigänü nggwoo ngwujalu ngwämrä ngwudi pī yelenya ngwari aar äpijä Bulijing.

⁷ Anni ma Bulij obana, a Ngwüyävüüd ngwanni ngwüllü Üräjälim aar änänü, aar ondajaji ngwuja'ri nono ngwonyadu ngwuki, aar je 'ti burna ndi ätiyi ngwäyänü.

⁸ A be Bulij ruci ligo'ro lüngün ngwari, "Äny gwa'ti ärrä yi'ral yere yiki yani yobo yidi Ngwüyävüüd, na yani gobo na deleny didi Rumang dani Gayijar."

⁹ A be Bictuj bupi ndi jayi Ngwüyävüüd ngwäy, ngwube ci Bulijing nu, "A gwämnä nga allu Üräjälim a gu pici yelenya ngenone giyi'ral giyee yü'ridädärä je nono?"

10 A be Bulij ci, “Äny ngweneno ngwüdünädi ngwäyänü giyeleny yidi deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, aar nyi gu picì yelenya. Äny gwa'ti ärrijä Ngwüyäwüd yi'ral yere yiki, anaku lingidä gu ngwuja'ralu 'dar gwani Bictuj.

11 Manari äny gwukiya yobo yidi Ngwüyäwüd yi'ral ye yere ligo'ro le lüny yadi nyi gäbici aar nyi 'rinye, äny gwa'ti 'donya yi'rany. A be ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Ngwüyäwüd ngwa'ti äti ngwäyänü, no diji dere da'ti diny ape aar nyi ätäädä Ngwüyäwüd. Äny nggwelada gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar.”

12 Anni ma Bictujinga otajidalu ngwartan ngwe ngwüngün, ngwube ngwari, “Nga gwaru nga gwele gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, äny gwa ang ci indì.”

13 Aar jalu yomon cong a deleny dani Agiribaj ila gwenggen gwe gwuru gera gwani Brinikì aar obana Gäyijäriyä ndi aganni Bictujing.

14 Anni rar ladi jalu ngenone yomon yonyadu, a Bictujinga abingadi giyi'ral yidi Bulij Agiribaj gwe. Ngwuci, “Gur ge'te nggo ngene gigatana Bilekej korkon.

15 Anni minyi ele Üräjälim, a ngwur'dal ngwanni gwuru ngweleny na mbumbunga lidi Ngwüyäwüd apa yi'ral yüpädäär je nono aar ari aar gwe obalu.

16 Nje be ci nyängä liru Ngwuruman gidimürä däri lati 'ti gikaja dijü yi'ral yere 'di aar dünäti ngwüjüngä le ngwanni ngwü'ridädi yi'ral nono

ngwumbuji gay ngwuruci ligo'ro lüngün giyi'ral yüpädäär je nono.

¹⁷ Anni ma aar ila ngene, nyi 'ti jana yi'ral ye giyee, bigänü nggwoo nyi jalu ngwämrä ngwudi pi yelenya nyi ukäjidi ndi Bulij aar apa.

¹⁸ Anni ma ngwüji ngwoo ngwü'ridädi yi'ral nono ondaji, aar 'ti üpädi yi'ral nono yere yärrüng je yiki yige'tajiny gu ndi ari yadi aar ye ari.

¹⁹ A be garnati ru gwani yobo yegen aar ani gur gayu gani Yicu garu ge Bulij nggo gimidu.

²⁰ Nyi 'ti lingidi ndi ari awa nyi utalu yi'ral ye giyee. No nyi be ci Bulijing gwadi ele Ürajälim aar gu ombaci yi'ral giyee yüpädäär je nono ngenone.

²¹ Anni ma Bulij ari gwadi ele gweere gideleny didi Rumang ngwüpäcälü yi'ral ye giyee, nyi be ci gwu'tulung je aar ombaji 'di a gomom ila nyi dinga gideleny didi Rumang dani Gayijar."

²² A be Agiribaj ci Bictujing nu, "Äny gwüjädi ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi gur nggee."

A Bictuj ci, "Ga ang 'dingini bigänü."

²³ A bigänü nggoo a Agiribajinga Briniki gwe a je ngwüji ruya yelenya yipa aar äni ngwu'dun ngwudi o'rajidalu ngwubegenga le ngwudi gwu'tulunga na ngweleny ngwudi gündär. A Bictuj ukäjidi aar apa Bulijing.

²⁴ Anni ma aar apa, a Bictuj ari, "Gwani deleny dani Agiribaj, na nga nga 'dar lanni gilo ngene, ngaa länggädi guru nggee! Ngwüyäwüd 'dar ki'du gü'ridädäär yi'ral nono ngenone Ürajälim

na ngene Gäyijäriyä. Aar ürri dula aar ari ga'ti äwdi nding jalu gimidu.

²⁵ A be äny ga'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere nunnu aar 'rinye. Gima be ari gele yi'ral ye gweere gideleny didi Rumang. Nggwuma ari ginyi dinga gele Ruma.

²⁶ A be yi'ral yere ya'ti yilinginna yadi nje ülliji delenya didi Rumang gwani ngwuja'ri ngwüngün. Yäy gu no nggee gima je äpijä ngwäyänü 'danggalu 'dar na gwece gwece ngwäyänü 'dunggunga gwani Agiribaj, nunnu manari yere yima ji yima mbüjini nje ulli.

²⁷ Ndi ari ya'ti ya ele kayalu ndi nyi dinga dijü digikinä giyirna aar 'ti be linginna yanni yüpädäär je nono."

26

A Bulij ruci ligo'ro lüngün ngwäyänü gideleny dani Agiribaj

¹ A deleny dani Agiribaj ci Bulijing nu, "Äny gwügi'tijängä gay nga ruci ligo'ro lunga."

A Bulij alliji guyala güngün ngwondaji ngwuru- ruci ligo'ro lüngün ngwari,

² "Gwani deleny dani Agiribaj, äny gwänggädi ndi ari lalli nje kil ndi nyi dünälä ngwäyänü 'dunggunga gwene nyi ruci ligo'ro lüny gwani yi'ral 'dar yanni yü'rädädäär nje Ngwüyäwüd nono,

³ a gwece gwece ndi ari nga gwülüngidi dimürä 'dar didi Ngwüyäwüd nga lenge garnating gwe- gen. Yäy gu no, äny gwa ang päcälü nyi geraci läni nga 'dingini.

4 Ngwüyawüd 'dar ngwülingidi elelleng gwüny gwanni gwelelleny anaku 'di'riny gwälü 'tu'tu yogo ye ken güny, na 'to kündär gani Üräjälim.

5 Ngindenga lilingidiny gaji golanu la gu ari ma aar mini, ndi ari anaku aru gu gay gojema yi'ral gidi dimürä didi yobo yäri, äny gwelella gwuru Dibärriji.

6 Yiru giyee yanni yidünäjänyälä ngene aar nyi pici yelenya gwani ge'taji gwüny ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwäri.

7 Ngwuja'ri ngwuru ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu giilü gäri 'di na rom (12) ngwanni ngwujicaar jalu aar je gwuji aar gu äpiji Ngwaalinga yiiru yigor ye 'didanu dilu de na lingen le nunnu aar ila aar gu ru. Gwani deleny dani Agiribaj, yiru giyee yanni yigäbicä Ngwüyawüd aar nyi be ü'ridädä yi'ral nono.

8 Ngaa larra gilee ngaa 'ti be ämnä ndi ari Ngwaalu ngwäti yiima ndi 'di'riyi ngwüjalü ngwanni ngwayu?

9 Äny giligo'ro lüny gwerre gwücänänü nyi 'donya yiima ye yüny 'dar nyi etaci ngwüjü ngwüriny ngwudi Yicu gwudi Najrang.

10 Yiru giyee yanni yärrä nje ngenone Üräjälim. Yeleny ye ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny nyi ye ummi ngwüjü ngwudi Ngwaalu nje ge'te korkon, na ma aar ru ladi aar je 'rinye, nyi änni ndi aar je 'rinye.

11 Yomon yonyadu ati nyi ele ngwämrä ngwämrä nje reraji nje linyaci yiima ye ndi aar

nyi'rini ämning Ngwaalu gwegen. Dirlele gwe gwüny ndi nje übinälü, nyi 'di'ri nyi ele giyündär yidi ngwüji poor ndi nje übinälü."

*A Bulij ondaji gwani gwurla gwüngün
(Yiiru 9.1-19; 22.6-16)*

¹² "Gomon ge'te nyi ji ndi ele kündär gidi Dimajiging yeleny ye na ngwuja'ri ngwe ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny.

¹³ Anni minyi ji kay lingen le lidünälä gwani deleny, nyi engga buri gwüllü kerala gwitananu gilingen. Aar nyi o'rralu na ngwüji ngwindi nyii ngwe.

¹⁴ Nyii i'di 'dar gidiyängälü. Nyi be 'dingini yal aar nyi urnida aar nyi ondaca Yärmiyängä, 'Jawul Jawul, nga gwarra miny übinälü? Nga gwa'ti gwa burni ndi obe dajiliru gora ge.'

¹⁵ Nyi otacalu nyi ci, 'Nga gwani yäru doorta?'

Aar nyi ci, 'Äny gwuru gwani Yicu gwanni gwübinängälü.

¹⁶ 'Di'rälü gweneno nga dünälä yora ye. Äny gwü'tacängälü nunnu nga ge'te nga ru dinädä dünny, nga ru gwanni gwadi ondaci ngwüjü ngwuja'ri gwanni ngwuma je engga gwenene 'dünggüny na mana gwanni gwada je enggaci.

¹⁷ Nggwa ang gätäji ngwüji ngwunga na ngwüji ngwuru Garany gwanni gwada gu ükäji.

¹⁸ Nga je igiti ngwäy nga je gwä'rä gidirimänü aar ila giburalu nga je 'tüyi kyanu gidi dijego'rr aar o'rada Ngwaalu nunnu a je Ngwaalu düdänjänü ndi ke gwegen aar ape yu'rina ngwüjüngä le gwanni ngwüjü'rinä ämni gwe gwegen 'dünggüny.'

19 Yäy gu no gwani deleny dani Agiribaj, nyi 'ti nyortaca yi'ralanu yänggädi nje dilingidu yüllü kerala.

20 Nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe gwerre gwerre ngwudi Dimajiging, na ngwudi Üräjäliming na 'dar ngwudi Yäwüdiyä 'di a be ngwüjü ngwuru Garany 'to. Nje ondaci ndi ari aar 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar jo'renyana giyi'ral yegen yanni yiki. Aar inggidi jo'renyaning gwegen ape gwe yiiru yanni yijaw.

21 Yiru giyee yanni yigäbica Ngwüyawüd aar nyi määtä ngwämra kobo aar nyi nani ndi 'rinnye.

22 A be Ngwaalu ru ngwetadu 'dünggüny, 'di gomon gidi gweneng, yäy gu no äny gwüdünü ngene nje enggaci 'dar, danni dipa na danni dooko. Yere ya'ti nje ondaju yolana goralu giyobo yanni yondaja je Müjä na giyijir yanni yondaja je ngwijir ndi ari yaji ya ji.

23 Ndi ari gwanni Gwubrutar yelenya gwa yi'rendeny mbuji gwa ru gi'ra ndi 'di'ra giyi'ranyanu gwa ondaci ngwüjü ngwüngün na ngwüjü ngwuru Garany buri gwe."

24 No a Bictuj ü'rici Bulijing ngwuja'ranu ngwaw dulu de ngwuci, "Nga gwuma rläli ki'ranu mbüny gwani Bulij! Bebere gwunga gwonyadu gwuma ang ruji gi'ra milang."

25 A be Bulij ci, "Äny gwa'ti rlälü ki'ranu gwani dartan dani Bictuj. Yanni yondaji nje yäti ngwäyänü aar ele kayalu.

26 Gwani deleny nga gwülingidi yi'ral ye giyee yorta ye ngwaalinga, äny gwügätinä linginalu

nda je ondacalu tired. Nggwicinänü ndi ari yere ya'ti yima ang madinalu, ndi ari ya'ti ärrinä yu'rimi.”

²⁷ A Bulij ci, “Gwani deleny dani Agiribaj, Nga gwämnä ngwuja'ri ngwudi ngwüjire? Äny gwülingidi gu ndi ari nga gwämnä gu.”

²⁸ A be deleny dani Agiribaj ci Bulijing, “Nga gwuge'taja ndi ari gaji ge gooko no, nga gwuny gwä'ri nyi ruji dikirijine?”

²⁹ A Bulij ci, “Äny gwotaca Ngwaalingalu ndi ari a gaji ru gooko ngwolanu, nga na ngwüji 'dar ngwanni ngwo ngwu'dinginiiny gweneno, aar ru ngwikirijin nono änying, 'dogo aa'ti be ngwa ji giyirna nono änying gweneno.”

³⁰ A deleny dani Agiribaj 'di'rälü na dardan dani Bictuj na Briniki na ngwüji ngwanni ngwuji aar le.

³¹ Aar 'tüdä gidrü aar abingajidi aar ari, “Gur nggee ga'ti ärrü yi'ral yere ndi aar gu 'rinyada aar gu ge'te korkon.”

³² A deleny dani Agiribaj ci dartana dani Bictuj, “Gur nggee gaadi gätinälü ngwele adinari gima 'ti aru ga pälü yi'ral ye giyee gideleny didi Rumang dani Gayijar.”

27

A Bulij 'di'ri ngwele Ruma

¹ Anni ma aar ari nyii 'di'ri nyii ele giyaanu nyii ele Italiya, Bulij na ngwüji ngwoko ngwanni ngwugenaar ngwe giyirna aar je ätäda kumndaning gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) gani

Jüliyüj gidi gwu'tulunga ki'du gwudi deleny didi Rumang.

² Nyii 'di'ri bälükä gwe gwudi gündär gani Adramitiyum gidi Ajiyang, gwadi ele giyumu giyimämü yidi Ajiyang, nyii 'tü nyii ele giyaanu. Gur gani Arictakuj, gidi Majiduniya kündär gani Täjlänüki nyii le ji.

³ Bigänü nggwoo nyii üllälü kündär gani Jäyidä, a Bulij inä Jüliyüjing ngwügäbici ngwele ngwumaad ngwüngün nunnu manari gwuma mini ngwony ngwere aar je ätä.

⁴ Nyii 'di'ri ngenone mana nyii ele giyaanu, ndi ari nyii ligwümädi dirunanu, nyii gwurli nyii raji bälükä giri ge gidi Gabrujing ganni ga'ti gu dirun ärädi.

⁵ Anni minyii ruyi bälükä nyii ele 'di nyii ü'rü yaanu yidi ngwaalu ngwani Kilikiyā na Bāmbiliyā, nyii üllälü kündär gani Mira ngwaalu ngwani Lijiyā.

⁶ Ngenone a kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini mbuji bälükä gwudi İjıkändäriyang gwindi gwadi ele Italiya, aar nje gu änijänü.

⁷ Nyii 'di'ri nyii ele minyol yomon yonyadu 'di a yi'ral ojeme ndi nyii obani kündär gani Jiniidüj. Anni ma aar nje 'ti dirun gäbicü 'di nyii ülli gay ge gidi Jiniidüjing nyii ruyi bälükä giri ge gidi Kiriding ganni ga'ti gu dirun ärädi gwujacidaar ngwaalu ngwe ngwu'dumbala giyaanu ngwucaar je Jalmuni.

⁸ Anni minyii gu iräjä yiimalu 'dar 'di nje gatana nyii ele ngwaalu ngwati aar je ci Yumu Yanni Yijaw, ngwuju gito gito kündär gani Lajiya.

⁹ Nyii ji ndi ele giyaanu 'di a gaji ele ngwolanu, a yi'ral ke ngwäyänü ndi ari nyii ü'rü yaanu. Ndi ari Gomon gidi Ja'rima yigor gima madinalu.* No a Bulij arnga ngwüjü ngwuje ci,

¹⁰ “Ngwüji, äny nggwo gwänggädi ndi ari yi'ral yadi ele ndi ke ngwäyänü gidilä dege ndee ya geraji bälükälü na ngwong ngwüpining je na gwani gilang gwege nggwo ngwaalu ngwuki 'to.”

¹¹ A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'rī tudini obe ngwuja'ri gora ge ngwudi Bulij ngwuje be änni ngwudi gur ganni giruya bälükä na ngwudi gur gidi bälükä.

¹² Anni aa'ti gumu jaw diruna didi digo ngenone ndi gu bälükä üllädälü, a ngwüji onyadani ngwanni ngwuma ari nyii elada gweere nyii ge'taji ndi nyii obani kumu gani Bunikij ngwaalu giyaanu gwani Kirid, nyii gu üllädälü ngenone digo de. Gumu nggee gombataar ngwaalu ngwe kaama gi'ra ge aar ombati ngwaalu ngwe kängir gi'ra ge.

Dudu

¹³ Anni ma dirun dindī kaama araalu doko, a ngwoo'ra ngwudi bälükä ge'taji ndi ari yanni yibupaar je yima aar je mbuji. Aar gwallada yudu'ralu mbüny aar je alliji gibälükälä aar ruyi aar millidi gimämäng nono gito gito gidi Kiriding.

¹⁴ Aa'ti gaji olanu gwooko no, a dirun diru giwerr araalu ndüm ngwila ngwaalu giyaanu dicar, “Gängir gitäny gwe.”

---

* **27:9 27:9** Gaji ganni gati ge dirun ari ngwu'ti gäbicä ngwüjü ndi ruyi bälükä giyaanu. Ngwullawi 16.1-34

15 Ngwape bälükä ngwu'ti äti yiima ndi obe dudanu. No nyii gwalli ngwuy nyii gäbiciji dudu aar nje apada.

16 Anni minyii millida giri ge gidi ngwaalu giyaanu ngwe'te ngwoko ngwani Käwüdä, nyii ji 'di'däny 'di nyii allija bälükä gwudi gätäji gibälükälä.

17 Anni ma aar allija bälükä gwudi gätäji gibälükälä, aar äniji ngwaralu gilaranu lidi bälükä aar gekajidi nunnu aa'ti gwa badalu. Yedenyo ndi ari la je le bälükä obe dijicirä di'dumbala didi gimämü gidi Libiyäng, aar ülläji ngwuredalu ngwati ji dirun gägiri ngwudi bälükä aar gäbici a gwe dirun landalu.

18 A nje gu dudu ändänü danni dikana 'di anni ma bigänü ru aar 'di'ri aar otada ngwony ngwoko giyaw ngwapanaar je bälükä gwe.

19 Anni ma gomom ru tä'r'il (3), aar määtä ngwony ngwudi bälükä aar je gagitu ngwuy ngwe giyaw.

20 A yomon onyadi nyii 'ti änggädi lingenon na yuurum a dudu ari gwur'tal danni dikana 'di nyii gwalli ngwäy ndi gilang.

21 Anni ma ngwüji ngwanni ngwändi bälükä gwe onje yomon aar 'ti iti, a Bulij 'di'ri ngwüdünü gidiliganu ngwuje ci nu, "Lani ngwüji, adinari ngaa liminy ämnäci ngwuja'ri ngwüny gwele, ar 'ti gatana Kiriding, a laadi jayi nono na geradalu nggwee gwa'ti gwaadi ji.

22 A be gwenene nggwubupa je nga gatu yigoralu gwa'ti gwere 'danggalanu gwa dudi 'dogo bälükä gwuru gwanni gwa ke.

²³ Gwele dilu de, g'i'rr gidi Ngwaalu ngwüny ngwanni ngwati nje äpiji yobo, gïdünäciny aar nyi ondaci

²⁴ ngwari, 'Aa'ti yedeny ya ang eny gwani Bulij, nga gwa dünü ngwäyänü ngwudi deleny didi Rumang dani Gayjar, gilang gwudi ngwüji ngwee 'dar ngwändä ngwe, yimi'rü ye yidi Ngwaalu ngwätädäärä je.'

²⁵ Ngwüji, ojemar nono ndi ari nggwämnä Ngwaalu ndi ari yanni yarung ye yadi ele ndi äti ngwäyänü.

²⁶ A be alanga la obalu ngwaalu ngwe'te ngwuru diyäng giyaanu."

²⁷ Gidilunga danni dima ru 'di na kwo'rongo (14), aar nje gu dudu jina ndi ape no giyaanu yidi Ädiriyäng, diligeny danu a ngwoo'ra ngwudi bälükä cinänü ndi ari lima ji diyängü gito.

²⁸ Aar ülläji gar aar didimä yaw aar je mbuja yolanu yiru yoranu küü'ri nyärläl (120). Aar jalu gwooko o're aar je didimi aar je mbuja yima ru yoranu 'di tudini kwo'rongo (90).

²⁹ A nje yedeny eny ndi ari bälükä gwunje gwe obalu giyo'rr, aar gatu yudu'ru kwo'rongo gwodan gibälükä nyii dünüci ngwaalinga aar u'ri.

³⁰ A be ngwoo'ra ngwudi bälükä minä ndi abri aar gatani bälükä, aar 'di'ri aar ape bälükä gwudi gätäji aar ülläji giyaw aar arri nono ladi ülläji yudu'ru ki'ra gidi bälükä.

³¹ A be Bulij ondaci kumndaning gidi gwu'tulunga küü'ri tudini na gwu'tulunga ngwuje ci, "Manari ngwüji ngwee ngwuma 'ti jalu gibälükänü, diji dere da'ti da gilang."

³² No a gwu'tulunga ü'ri'ti ngwaranu ngwanni ngwati määtäädä bälükälü gwudi gätäji aar gäbici a yaw ape.

³³ Gwerre gwerre ndi ngwaalu u'ri, a je Bulij abingaci ku ndi ari aar eny. Ngwuje ci, “Gwene yomon yima ru 'di na kwo'rongo (14) ngaa lidünicä yi'ral yomon giyee 'dar ngaa 'ti iti gonyalu gere.

³⁴ Nggwa je päcälü ndi ari, itär ngwony ngwoko ara je gwodaji ngaa gilang gwere gwa'ti 'danggalanu gwa dudi lä'rü lüngün ki'ra.”

³⁵ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwape gona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwäyänü 'denggen 'dar. Ngwube ü'ränü ngweny.

³⁶ A ngwüji 'dar aar gatu yiguralu aar eny 'to.

³⁷ Ngwüji 'dar ngwanni ngwuju gibälükänü ngwuru küü'ri tudini rom na 'di kwo'ra tä'ril na nyärläl (276).

³⁸ Anni ma aar eny aar pe aar gagitu yona ngwäy giyaw nunnu a bälükä angränü.

³⁹ Anni ma ngwaalu u'ranu, aar 'ti lingidi diyäng de yorta ye ngwaalinga. Aar be engga ngwaalinga ngwurmitu gu gi'ra gidi yaw ngwäti yimämäng yiru dijicir aar ari la gu raji bälükä ma aar äti yiima.

⁴⁰ Aar ü'ri'tä ngwaralu mbüny gwudi yudu'ru aar je gäbici aar ülli giyaw. A 'to aar gwalla ngwaralu mbüny ngwanni ngwati gekaji ngwalamalu ngwati aar ngwe ruyi bälükä, aar allijaji diredala didi dirun ki'ra gweere a je dirun dinga aar elada kimämü.

⁴¹ A be bälükä abri ngwobalu gidijicir di'dumbala ngwäniji gi'ra gidiyäng

ngwümätinälü. A gwe dudu pälü gwodan ngwukiyi ngwubadalu.

⁴² A be gwu'tulunga ru ladi 'rinye ngwüjü ngwugenna giyirna nunnu aa'ti ngwa pī yaw ngwa 'tü kimämü ngwabri.

⁴³ A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini bupi nda Bulij midi ngwuje etaci ndi ärri yi'ral giyoo. Ngwuje ci lanni lingidi ping yaw, aar aw yaw gwerre gwerre aar 'tü kimämü.

⁴⁴ Aar je be gwujani loko yü'ri ye yidi bälükä. Gay ge nggee, nyii 'tü 'dar gidiyängälü lijaw nono.

28

Kimämü gidi Maltang

¹ Anni minyii obani lijaw nono, nyii lenge ndi ari ngwüriny ngwudi ngwaalu giyaanu ngwoo ngwani Malta.

² A nje ngwüji ngwudi Maltang gi'tiji yirnü yipa. Aar nje müjiji ligä nyii gu ji aar nje ülläjälü ndi ari gere ginu a ngwaalu jili.

³ A Bulij uta yüü'ralü ngwuje gatu giligä a lägiriny liju giyü'ranü a ligä büdiyä nono ngwü'tüdä ngwümü'räni kuy güngün.

⁴ Anni ma ngwüji ngwudi ngwaalu giyaanu ngwo engga düngäyü guy nono güngün, aar abingadi aar ari, "Gur nggee ya gi'rinyidu, ngwune ari gima gwannada yaw a be ga'ti ga yi'ral yanni yüdünälü gäbici ndi midi."

⁵ A Bulij düdirä düngäyü giligä aa'ti yi'ral yere akana nono.

⁶ A ngwüji ji ndi ge'taji ndi ari gwallalu na gwa yiya mananu gwi'di 'tir gwa ayi. Anni

ma aar dūnici gaji golanu aa'ti yi'ral yere ju 'dūnggūngūn, aar gwurli aar ari gwuru ng-waalu.

⁷ Gito gito ngwaalu ngenone giruny giju gu gidi dardan didi ngwaalu giyaanu dani Bupiliyuj. Aar nje ape nyii jalu 'dunu 'dūnggūngūn 'di nyii ape yomon tā'rīl (3) aar nje ge'te gīyīrnū.

⁸ Nyii mbuji papang gwūngūn gwundru ngwūmbūr gwūbūdū nono a yindi määtä. A Bulij ändädä anni mung otaci Ngwaalingalu ngwalliji guy nono ngwu'ri nono.

⁹ Anni ma yi'ral ji giyee, ngwūjī 'dar ngwanni ngwūmä ngwaalu giyaanu, aar ıla aar je u'riyi nono.

¹⁰ A ngwūjī ngwudi ngwaalu giyaanu aar nje ge'te gīyīrnū yipa yonyadanu na anni minyii ji mama ladi ele giyaanu, aar nje gendaci ngwony ngwudi eny na ngwong ngwanni ngwūminī nje.

A Bulij ele Ruma

¹¹ Anni ma ngwūüwä ele aar ru tā'rīl (3) nyii 'di'rī nyii ele bälükä gwe ngwanni gwīndī kūdār gani İjīkändäriyā gwädinā digo de ng-waalu giyaanu gwū'tädäär gi'remna ki'ra gidi ngwaalu ngwuru ngwānggīl ngwegen ngwucaar je Jactur na Bullukij.

¹² Nyii ele 'di nyii obani kūdār gani Jayirakuj ngwaalu giyaanu ngwani Jijīli nyii gu jalu yomon tā'rīl (3).

¹³ Nyii 'di'rā ngenone nyii ele kūdār gani Rägīyūm kumu gidi Italiyang. A bigānū nggwoo, a dirun anda kuyala gidi gaama ngwudinga bälükä nyii gu elanu, na bigī nggwoo nyii obani kūdār gani Batiyuli.

¹⁴ Ngenone nyii mbuji ngwikirijina ngwanni ngwuminje urnidi yirnu nyii le jalu yomon kwo'ra ta'ril (7). Ngenone nyii gwoda gay nyii ele Ruma.

¹⁵ A ngwikirijin ngenone, ngwu'dingina ndi ari anyanga gilo lindi, aar 'di'ra 'tu'tu Ruma 'di aar obana ngwaalu ngwudi ngwiliny ngwani Burum gwudi Abijuring na Ngwu'dun Ta'ril (3)ngwudi Yirnu aar ila ndi nyii le mbudi. Anni ma je Bulij engga no, ngwuci Ngwaalinga yay 'tu ngwojeme nono.

¹⁶ Anni minyii obani Ruma, aar gabici Bulijing ngwuji jucü a gwu'tulu arnga.

A Bulij ondaci ngwüjü Ruma

¹⁷ Yomon ta'ril gwodanalü, ngwurnida ngwelenya ngwudi Ngwüyawüd gwüpäng. Anni ma aar o'rajidalu, a je Bulij ci, "Lani ngweengga, nggwa'ti arrija ngwüjü ngwege na dimüra didi ngwügüurnä ngwege yi'ral yere yanni yiki, aar nyi be maata Ürajälim aar nyi gika aar nyi atada Ngwuruman.

¹⁸ Aar ombaji ngwuja'ri ngwüny aar nyi ru ladi gatalu, ndi ari nggwa'ti mbujina yi'ral nono yere adi aar nyi gu 'rinyada.

¹⁹ A be anni ma Ngwüyawüd 'donya, 'di a nyi ligor ape nyi ari nggwäpäci delenyalu didi Rumang dani Gayijar, ya'ti ani ndi ari nggwäti yi'ral yere yadi nje ü'ridä ngwüjü nono ngwüny.

²⁰ Yiru giyee yanni yigäbicingy nga je gu be utalu nunnu nga je engga ar ondaji. Yiru yani dünici gwudi ngwüji ngwüny ngwani Yijirayil gwanni gwataar nyi be genne giyirna giyee."

21 Aar be ci, “Änyängä la'ti mbuja ngwuja'ri ngwändi Yäwüdiyä ngwani nga, a diweengga dere da'ti dindä ngenone ngwondaji ngwuja'ri ngwere ngwuki ngwani nga.

22 A be änyängä libupa ndi 'dingini yiru ange yunga, ndi ari lilingidi nunnu ngwüji ngwaalu mbüny mbüny ngwondaja ngwuja'ri ngwübina gayalu nggee.”

23 Aar je ge'te ndi ari aar mbuji Bulijing gomom ge'te, aar ila 'to lonyadana aar o'rajidalu kilanggu ngwu'dun ngwanni ngwuju gu Bulij. 'Tu'tu dilu danu 'di a ngwaalu ru degera, ngwuje enggaci yi'ral yidi yeleny yidi Ngwaalu ngwunani nding je gwä'rä aar lenge ndi ari Yobo yidi Müjä na Yijir yidi Ngwijir yondaja gwani Yicu.

24 A loko a je yi'ral i'dänü yari ye Bulij a loko 'donya ndi änni.

25 A ngwüji ü'ri'tidänü. Aar 'tü aar ele anni ma je Bulij ci ngwuja'ri ngwee, “Ligirrim lanni Liju'ru lätiyä ngwuja'ri ngwäyanü anni ondacing je gwani ngwügüurnä ngwaalu lingla le lidi dijir dani Ajaya.

26 Ngwari,
 'Indi ngwüji ang ari,
 Ngaa la 'dingini 'dogo a be ngaa la'ti la lenge
 a'tur,
 ngaa la engga ngaa be ru nono ma aang 'ti
 änggädi.

27 Ndi ari ngwüji ngwee yigor yegen yima ru yidingol,
 ngwäni ngwegen ngwuma rimi ndi 'dingini,
 na ngwuma rimi ngwäy ndi engga.
 Adinari aar engga ngwäy ngwe ngwegen,

aar 'dingini ngwäni ngwe ngwegen,
 aar lenge yigor ye yegen
 na aar jo'renyana, a laadi nje u'riyi nono.'

²⁸ Yäy gu no, nggwubupa je ndi lenge ndi ari
 gilang gwudi Ngwaalu gwuma aar ükäci ngwüjü
 ngwuru Garany, na ngwa 'dingini!'"*

³⁰ A Bulij jalu ngwu'dun ngwüngün ng-
 wuge'teng gu ngwiliny ngwape ngwüdläyü rom
 (2) ati gu ngwüji ilijä yirnü.

³¹ A Bulij 'ranu aa'ti yi'ral yere üminicä ndi
 ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi yeleny
 yidi Ngwaalu ngwuje enggaci ngwuja'ri ngwani
 Deleny dani Yicu Kirictu.

28:27 28.27 Ajaya 6.9-10   * **28:28 28.28** Yitab yoko yati ari,
 Anni ma Bulij ari ngwuja'ri ngwee, a Ngwüyäwüd 'rati ngwäy
 cicir ndi garnati.

cxxxiii

Laro
Laro NT

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Laro

Contributor: ECS Diocese of Khartoum Translation Department

This text box needs to have content for PT9 to upload is to the DBL.
All rights reserved.

2025-05-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 10 May 2025 from source
files dated 10 May 2025

80c639f7-4569-5ffa-a77d-5df4c223631f